

II. NOVI VIJEK

Biskupije Senjska i Modruška ili Krbavska prošle su kroz vrata novoga vijeka jako osakaćene, a vrijeme osiromašivanja i gubljenja područja nastavit će se u cijelom 16. stoljeću. Markantun de Dominis u svom izvješću 1602. opisuje samo primorski dio biskupija. U unutrašnjosti ima nekoliko kaštela i uz njih nekoliko vjernika, ali on sam nema uvida u pravo stanje. Nastradalo je dosta ljudi, dosta ih se iselilo u sigurnije krajeve, a ne mali broj odveden je u tursko ropstvo.

Početkom 17. stoljeća počinje naseljavanje Bunjevaca prema Podgori (Sv. Juraj) i Krmpotama te na ostale slobodne dijelove biskupije. Naseljavanja su se nastavila tijekom toga stoljeća i potrajat će sve do konca 18. stoljeća, jer je turska vojska bila u uzmicanju. Možemo reći da je na ovom području koncem 18. stoljeća prestalo naseljavanje u većim skupinama. Nakon toga ljudi se počinju iseljavati, naprije prema Slavoniji i Srijemu, a koncem devetnaestog stoljeća počēt će masovna iseljavanja u Sjedinjene Američke Države i Kanadu.

Religijska i demografska slika nakon tih doseljavanja veoma se izmijenila prema srednjovjekovnoj situaciji. Prije je stanovništvo bilo gotovo isključivo hrvatsko i katoličko, sada neka područja nastavaju izmiješano srpsko-pravoslavno i hrvatsko-katoličko stanovništvo. Pogotovo je brojno pravoslavno stanovništvo na području Vojne krajine. Počevši od nekadašnje Senjske kaptanije razvija se Hrvatska, Banska i Slavonska Vojna krajina. Hrvatska krajina imala je središte u Karlovcu. Nakon 1746. Karlovački generalat podijeljen je na 4 regimente ili pukovnije: Slunjsku, Ogulinsku, Otočku i Ličku. One su se prostirale upravo na području biskupija Senjske i Modruške ili Krbavske. Jedino je dio Slunjske pukovnije obuhvaćao neka područja Zagrebačke biskupije.

Dvije biskupije i odnos među njima

U novom vijeku nećemo promatrati pojedine biskupije odijeljeno nego zajednički, jer nakon smrti Šimuna Kožičića Benje (1536) Modruška biskupija nije imala više svoga posebnog upravitelja u punom smislu riječi. Neki su biskupi nosili naslov modruškog biskupa, ali uglavnom nisu boravili u biskupiji. Ona više nije bila naročito privlačna ni kao nadarbina, pa je prestao biti privlačan i njezin naslov. Naslov samo modruškog biskupa zadnji je nosio Dionizije Pioppio, profesor i jedno vrijeme rektor Bečkog sveučilišta. Umro je

1569. Nakon toga Rimski kurija odustaje od imenovanja posebnog modruškog biskupa, a senjskom je biskupu Jurju Živkoviću dala na upravu i Modrušku biskupiju.⁸⁴ Ta će se praksa nastaviti do biskupa Agatića (1617-1640), za vrijeme kojega će se biskupije trajno i jednakopravno sjediniti pod upravom senjskoga biskupa, jer je bilo malo nade da bi se mogla osloboditi od Turaka zauzeta područja i uspostaviti normalno djelovanje svake biskupije posebno.

Od sredine 16. do sredine 17. stoljeća, Modruška biskupija sastojala se uglavnom od vinodolskog dekanata (od Trsata do Ledenica), a preko Kapele pastoral se odvijao izvan biskupske kontrole, kako proizlazi iz najstarijih ovdje objavljenih izvješća. Kupska dolina i gerovski kraj bili su u crkvenom pogledu više vezani na susjednu Kranjsku, a na ostalim područjima, koliko je bilo svećenika, svi su oni bili tijesno vezani uz kretanje vojske.

Senjska biskupija bila je još skućenija. Samo je Senj funkcionirao kao župa, a u ostalim naseljima bilo je nekoliko vojnih svećenika. Tu je riječ samo o Brinju i Otočcu, a povremeno o Prozoru i Brlogu. Dakako da je uz utvrde bilo uvijek i civilnog stanovništva, koje je sačuvalo dosta predaja iz prethodnog vremena.

Pobjedom hrvatske vojske nad turskom vojskom kod Siska 1593. uspostavljena je ravnoteža snaga i turska vojska nije više bilježila naročite uspjehe. Počevši od Bečkog rata 1683. pa do zaključenja Svištovskog mira 1791. ta je vojska nakon svakog okršaja bila prisiljena uzmicati, tako su ponovno uspostavljane prijašnje granice biskupija Senjske i Modruške. Pače, te su se granice proširile jer neke biskupije (Ninska i Zagrebačka) nisu zaživjele u svojim prijašnjim granicama, a Kninska biskupija nije čak ni uspostavljena. Tako je pod upravu biskupa u Senju već 1691. stavljena cijela Lika, iako je kraj ispod današnjeg Ličkog Osika na jug u srednjem vijeku bio u Ninskoj biskupiji, a lapučki kraj u Kninskoj biskupiji. Slično je i dio Zagrebačke biskupije, sjeverno od Slunja, *via facti* pripojen Modruškoj biskupiji, jer je zbog širokog pojasa pravoslavnih naselja ostao odvojen od Zagrebačke biskupije. Kao što smo već rekli, neka pomicanja granice u korist Modruške biskupije bila su i kod Generalskog Stola.⁸⁵ Godine 1787. pripojenjem grada Rijeke područje će dobiti svoje trajnije zaokruženje.

⁸⁴ Mile BOGOVIĆ, *Zadnji modruški biskupi*, *Zvona*, 1985, br. 3, str. 5.

⁸⁵ Mile BOGOVIĆ, *Veze senjsko-modruške biskupije i zagrebačke nad/biskupije*. Zbornik "*Zagrebačka biskupija i Zagreb 1094-1994*", Zagreb 1995, str. 284-286.

To širenje biskupijskih granica otvaralo je uvijek nova pravna pitanja. Tako se oslobađanjem Krbave postavilo pitanje samostalne Krbavske biskupije kakva je nekad bila. Naime, Bečki je dvor i za vrijeme dok je Krbava bila pod Turcima nastavio imenovati naslovne krbavske biskupe. Najčešće su to bili zagrebački kanonici. Kad je Krbava s Likom 1689. bila oslobođena, naslovni krbavski biskup, zagrebački kanonik Stjepan Dojčić, trsio se da postane rezidencijalnim biskupom te biskupije. Već je, naime, izbljedia spoznaja da je Modruška biskupija istovjetna Krbavskoj biskupiji, odnosno da je to jedna te ista biskupija koja je do 1460. imala sjedište u Krbavi i zvala se Krbavska, a kad je te godine sjedište preneseno u Modruš, zvat će se Modruška. Prema tome, oslobađanjem Krbave oslobođeno je područje Modruške biskupije i ono treba biti njoj priključeno. Ta svijest nije tako lako prodirala, pa je biskup Martin Brajković pokrenuo službeni postupak u tom smislu, koji je uspješno okončan 1702. godine.⁸⁶ Da ne bi više bilo zabune radi li se o jednoj ili dvije biskupije, ubuduće će se ta biskupija zvati Modruška ili Krbavska.

Time još nije bilo riješeno pitanje kojoj će od tih dviju biskupija pripasti oslobođeno područje Like i Krbave. Ozbiljno se razmišljalo o obnovi jednog biskupijskog središta na tom prostoru. Ono je privremeno, dok ne sazriju prilike za samostalnu crkvenu jedinicu, dano 1691. na upravu biskupu u Senju, ali ne zato jer bi on imao na to pravo, nego kao najbližem biskupu. Vojna je uprava dugo branila senjskom biskupu pohod župa. Tek je dekretom Marije Terezije od 23. prosinca 1752. to područje dano na upravu senjsko-modruškom biskupu kao ordinariju, a ne tek kao bližem biskupu.⁸⁷ Do tada su se i samo biskupi, što se vidi u izvješćima, odnosili prema Lici i Krbavi kao području izdvojenom iz Senjske i Modruške ili Krbavske biskupije.

Pravo senjskog biskupa na Liku i Krbavu nisu osporavale samo vojne vlasti, nego i ličko-krbavski arhidakon Ivan Kabalin, rodnom iz Novoga, dakle s područja Modruške ili Krbavske biskupije. On će poslije postati senjsko-modruški biskup (1773-1782). Kao biskup on će isticati da su Senjska i Modruška ili Krbavska biskupija dvije različite biskupije pod upravom jednog biskupa. To još nije bilo tako sporno. Spor je nastao kad je on ličko-krbavsko okružje smatrao sastavnim dijelom Modruške biskupije, s čime se Senjski kaptol nije htio pomiriti. Senjskom kaptolu išla je u prilog tendencija jozefinističkih reformi koje su težile za redukcijom biskupija i kaptola, a za umnaža-

⁸⁶ Farlati, IV., p. 150-152; Sladović, 42-44.

⁸⁷ "Ut eadem Fidelitas Vestra non equidem peramplius, uti Segisilium nostrum Aulae Bellicum rem huc adusque assumpsit titulo vicinioris, verum jure Ordinarii Segniensis et Modrusiensis seu Corbaviensis episcopi" (BAS, B, 8).

njem radnih mjesta, tj. župa i mjesnih kapelanija. Osim toga, isticalo se da je već tako dugo jedan biskup upravljao cijelim područjem, pa zašto sve to skupa ne bi činilo jedinstvenu, tj. Senjsku biskupiju? Senjski su kanonici u traženju takva rješenja bili ustrajni i uporni. Razveselio ih je dekret Josipa II. kojim je 1781. dokinuta Modruška biskupija i priteljovljeno njezino područje Senjskoj biskupiji, a dokinut je i Modruški stolni kaptol i svi zborni kaptoli. Ostao je, dakle, samo Senjski stolni kaptol. Uskoro nakon Kabalinove smrti došao je za biskupa njegov nećak Ivan Krstitelj Ježić (1789-1833), a nastavio je stopama svoga strica. Ježić je svojim jednako ustrajnim i upornim radom uspio ne samo sačuvati ime Modruške biskupije, nego i isposlovati papinski pravorijek 1833. prema kojem je Modruškoj biskupiji priznata opstojnost u vlastitim granicama i sa svojim stolnim kaptolom. Od 1818. do 1822. bilo je ozbiljnih planova da se te dvije biskupije tako razdijele da svaka ima svoju samostalnu upravu. Senjska biskupija obuhvaćala bi sve ono što je bilo pod vojnom upravom (granica bi išla od Ledenica na Brod Moravice), a civilni bi dio pripao Modruškoj biskupiji, ali sjedište ne bi bilo ni u Modrušu ni u Novom, nego u Rijeci. Ježić se s tim planom bio složio, ali zbog toga što car nije uspio cjelokupno područje te samostalne biskupije uključiti u svoje nasljedne zemlje, odustao je od daljeg rada na tome. Ipak se ni sva Ježićeva nastojanja nisu ostvarila. Ličko-krbavski arhidakonat uključen je u Senjsku biskupiju. Tako se dogodilo da je samo sjedište Krbavske biskupije, za njezina postojanja, pripalo drugoj (Senjskoj) biskupiji. Nakon dugo vremena jasno je definirano da je riječ o dvije biskupije pod upravom jednog biskupa, a jasno su također određene granice svake od tih dviju biskupija. Za vrijeme sedisvakancije svaka biskupija birala je svoga kapitularnog vikara, tj. samostalnog upravitelja biskupije.

Kaptoli

Senjski kaptol trebao je imati 12 kanonika. Nekoliko ih je poginulo pod Klisom, a zbog nedostatka nadarbina nisu se popunjavala kanonička mjesta, pa je u vrijeme Markantuna de Dominisa (1602) u Senju bilo samo šest kanonika. Martena 1615. govori o osmočlanom kaptolu. Dimitri je odredio da ih bude 10. Glavinić ih u izvješću spominje samo 8, ali iz spisa vizitacije kaptola 1692. vidi se da ih je trenutačno bilo devet i da je jedno mjesto nepopunjeno. U Brajkovićevo vrijeme broj kanonika dosegao je svoju prvotnu razinu – bilo ih je opet dvanaest. Tako će biti sve do reforme Josipa II. Godine 1785. broj kanonika ograničen je na šest i tako će formalno ostati do najnovijih vremena, kad su biskupi prestali imenovati senjske kanonike, pa danas više ne postoji nijedan.

Kad je 1781. dokinuta Modruška biskupija, dokinuti su i svi njezini kaptoli: i stolni modruški kaptol i zborni po vinodolskim župama. Iako je car Josip II. još za života povukao brojne svoje odluke, a poslije njegove smrti dosta će drugih biti stavljeno izvan snage, ipak nisu oživjeli svi zborni kaptoli Modruške biskupije koje je car dokinuo. Obnovljeni su samo Bakarski, Novljanski i Bribirski, a oni su zajedno činili Modruški stolni kaptol. Papinska odluka iz 1833. podržala je takvo stanje, a definitivno je regulirano pitanje Modruškog kaptola 1848. godine odlukom kojom je u svakom od tih triju kaptola određen broj kanonika (3), a određeno je također koja će dostojanstva stolnog Modruškog kaptola pripadati nekome od tih triju zbornih kaptola. I ta će odredba formalno ostati nepromijenjena do 1969, kad je dokinuta Modruška ili Krbavska biskupija, ali često će kanonička mjesta biti nepopunjena, pa je postalo gotovo pravilo da je kanonik bio samo župnik u tim zbornim kaptolima. Dakako da onda nije bilo ni nekih kanoničkih obveza, kao zajedničko moljenje časoslova i konventualna misa.

Senjski je kaptol dobio povlasticu *capae magnae i mocete* 1769. Statute je nakon 1340. prvi put dobio 1906. godine. Budući da je i Bakarski kaptol bio dobio pravo *mocete*, to je pravo 1814. podijeljeno Bribirskom i Novljanskom kaptolu, ali im car tu povlasticu nije potvrdio, jer je planirao dokidanje zbornih kaptola.

Sjemenište i teološko učilište

Školovanje svećeničkih kadrova u novom vijeku obavljali su iskusniji svećenici, poglavito senjski kanonici. Nakon osnutka Kongregacije za širenje vjere ili Propagande (1622) te otvaranja isusovačkih zavoda, neki su kandidati imali priliku završiti filozofiju i teologiju na nekim izvanbiskupijskim učilištima: Loreto, Graz, Trnava, Zagreb i Rijeka. Od 1725. u Senju je postojala pavlinska gimnazija koja je kandidatima omogućila osnovno obrazovanje, a onda su mogli lakše nastaviti studije na jednom od tih učilišta. Ipak je većina svećeničkih kandidata dobivala filozofsko-teološko obrazovanje pri privatnim školama u biskupiji. Svećenici koji su te škole završili nazivani su *glagoljaši*, za razliku od drugih koji su nazivani po službenoj školi koju su završili: retori, filozofi, moralisti, teolozi. Od tada pojam *glagoljaš* počinje dobivati značenje svećenika bez priznate javne škole, što znači ujedno i slabo naobražena čovjeka.

Biskupi su se trudili da u duhu Tridentskog sabora osnuju u Senju vlastito sjemenište i školu, kroz koje bi prošli svi svećenički kandidati. Biskup Ježić 1806. ostvario je san mnogih svojih prethodnika otvorivši sjemenište u Senju, u prostorijama bivšeg franjevačkog samostana. Ono je moglo primiti 24 stu-

denta, a poslije i nešto više. Godine 1810. požar je zgradu toliko ošteti da je nastava u njemu mogla biti nastavljena tek 1816. godine. Ono je odgojilo brojne vrijedne svećenike i kulturne djelatnike. Privremeno je zatvoreno 1919. zbog malog broja pitomaca, a 1933. biskup Starčević ponovno ga otvara. Prestaje raditi 1940. Riječko sjemenište, otvoreno 1947, može se držati nastavkom toga sjemeništa u Senju. Prije otvaranja sjemeništa, kler je pohađao tzv. glagoljašku školu kod starijih i učenijih kanonika i župnika, a nakon osnutka Propagande neki su imali prilike završiti školovanje u njezinim zavodima (Loreto, Collegium Urbanum u Rimu). U 18. stoljeću već je Senjska biskupija imala studente u zavodu Germanicum-Hungaricum. Dakako da je najviše onih koji su studirali izvan biskupije pohađalo škole na području Habsburške Monarhije: u Grazu, Beču, Pešti, Trnavi, Zagrebu i Rijeci. I nakon što je u Senju otvoreno sjemenište, nije prekinuto s praksom da se bolje studente šalje na učilišta izvan biskupije.

Redovništvo

Sve su redovničke zajednice u unutrašnjosti biskupije nestale. Ostale su samo neke redovničke zajednice uz more: franjevci na Trsatu i do 1802. u Senju, pavlini u Novom, Crikvenici i Senju do ukinuća reda 1786. i kapucini u Karlobagu od 1710. godine. U Senju su do oko 1630. bili i dominikanci, a 1634. ušli su u nj pavlini. Budući da je nakon 1787. i Rijeka pod upravom biskupa u Senju, valja reći da je time taj biskup dobio nove redovničke zajednice. U Rijeci su nakon ukidanja isusovačkog kolegija 1773. i augustinskog samostana 1788. ostali kapucini i benediktinke, a u prošlom stoljeću nastalo je ondje nekoliko ženskih redovničkih družbi. Isusovci su jedno vrijeme imali svoju kuću u Kraljevici (1883-1910).

Franjevci na Trsatu bez dvojbe su najjača redovnička zajednica u novom vijeku na području Senjske i Mođruške ili Krbavske biskupije. Oni su svetište Gospe Trsatske uspjeli pretvoriti u međunarodno poznato svetište. U svom samostanu na Trsatu imali su povremeno i učilište za cijelu provinciju. Senjski franjevački samostan izvan zidina bio je, kako je to već spomenuto, zbog turskih opasnosti porušen, a novi s crkvom Sv. Franje sagrađen je u samom gradu. Jozefinističkom duhu izgledao je on u Senju napotreban i franjevci su, nakon više pokušaja da se ondje zadrže, ipak 1802. napustili Senj i otišli na Trsat. U prostorijama samostana 1806. bilo je otvoreno sjemenište.

U napušteni *dominikanski* samostan Sv. Nikole u Senju 1634. na poziv senjskog biskupa Agatića došli su *pavlini*. Biskup Pohmajević povjerit će im 1725. vođenje latinske škole (gimnazije), koju će oni držati do ukinuća reda

1786. godine. Pavlinski samostani Sv. Spasa južno od Senja i Sv. Jelene sjeverno od Senja nisu u novom vijeku obnavljani. U Crikvenici i Novom djelovali su kontinuirano od svog osnutka do ukinuća 1786. Samostan u Crikvenici sačuvan je u zidovima današnjeg hotela "Kaštel". Između dvaju ratova jedan kat dogradio je Vladimir Nazor za dječje obdanište, a nedavno je novom dogradnjom uređen spomenuti hotel. Današnja crikvenička župna crkva zapravo je crkva pavlinskog samostana. Novljanski samostan nakon sekularizacije 1786. nije obnavljan niti korišten u neke druge svrhe. Zato su od njega ostale samo ruševine.

Kamen temeljac *kapucinskog* samostana u Rijeci postavljen je 1610, a za samostansku crkvu služila je sve do ovog stoljeća crkva Sv. Augustina. U drugom desetljeću ovog stoljeća građena je današnja kapucinska i župna crkva Gospe Lurdske. Nakon zatvaranja isusovačkog kolegija i augustinskog samostana, kapucini su ostali u Rijeci jedina muška redovnička zajednica. U vrijeme francuske vladavine upravljali su dijelom Rijeke kao posebnom župom. Nakon oslobođenja Like i Krbave djeluje ondje kao misionar riječki kapucin Marin Senjanin zajedno sa subratom Izidorom Brinjaninom (Holjivcem). Oni će imati privremene hospicije u Lici (Perušić i Ribnik), a 1710. Marko Mesić blagoslovio je kamen temeljac za samostan u Karlobagu. Jedno vrijeme se planiralo da samostan bude s druge strane Velebita, u Kaniži kraj Gospića, ali nakon duljih iskustava kapucini su od toga odustali, a prekovelebitskim krajevima pomagali su iz Karlobaga. U srednjem vijeku nije poznata nijedna ženska redovnička zajednica na području Senjske i Modruške ili Krbavske biskupije. Godine 1663. dolaze *benediktinke* u Rijeku, gdje će ostati sve do 1949, kad su prešle u S. Daniele Abano kod Padove. Crkvu i samostan imale su na prostoru između današnje katedrale i župne crkve Uznesenja Marijina. Crkva Sv. Roka i samostan bili su veoma trošni, pa je 1914. sagrađena nova zgrada samostana, a 1930. i nova crkva, ali ne na čast sv. Roka nego na čast sv. Josipa (danas župna crkva).⁸⁸ Držale su u Rijeci žensku pučku školu i preparandiju. Službeni jezik u tim školama bio je do kraja talijanski.

U prošlom stoljeću nastaju u katoličkom svijetu mnoge redovničke družbe (kongregacije), pa ćemo ih naći i u Rijeci.

Milosrdnice dolaze u Rijeku 1858. godine. Bile su pretežno zaposlene u bolnicama. One su u početku i stanovale u bolničkim prostorijama gdje su imale i kapelicu.⁸⁹ Godine 1899. preselile su se iz bolničkih odjela u Vilu Gottardi

⁸⁸ I. Ostojić, *Benediktinci*, II., 142-143.

⁸⁹ BAS, *Spisi*, 1887/398. (posveta oltara u bolničkoj kapelici).

koja je prozvana "Villa Sv. Vinka". U njoj je uređena i kapelica Sv. Josipa.⁹⁰ Bile su zaposlene i u raznim privatnim sanatorijima.

U Rijeci je koncem stoljeća Marija Kozulić osnovala novu družbu: *sestre Srca Isusova*. To je jedina družba nastala u Rijeci. Danas je papinskog prava. Cilj je družbe bio skrb za nezbrinutu žensku djecu u gradu.⁹¹

Na Sušak su iz Đakova došle *sestre Sv. Križa*. Godine 1915. bilo ih je 7. U Rijeci je jedno vrijeme djelovala i *kongregacija Sv. Ane*.⁹² Godine 1910. bilo je 10 sestara.

Postojale su i druge ustanove koje su vodile skrb o socijalno ugroženima. Tako je na prijelazu stoljeća Tereza Hercog osnovala zavod "Marija", koji su držale sestre Marije zaštitnice ugarskog kraljevstva.⁹³

Župe i dekanati

Kako je rastao broj stanovništva, tako su osnivane nove župe.

Prije Bečkog rata (1683-1699) u Senjskoj je biskupiji djelovala samo župa Senj, a donekle i Otočac i Brinje, iako u ovim dvjema župama nije siguran kontinuitet neprekinutog trajanja od srednjega vijeka. Martena ih 1615. spominje kao župe. U Modruškoj biskupiji taj kontinuitet imaju samo vinodolske župe. Sredinom stoljeća formiraju se još neke župe u jednoj i drugoj biskupiji. Najbolji izvor za to vremensko razdoblje jest izvješće biskupa Hijacinta Dimitrija. Senjskoj biskupiji, osim spomenutih, Dimitri dodaje samo Brlog i Sv. Juraj. Modruška je biskupija imala tada već 20 župa: Bakar, Belgrad, Bosiljevo, Bribir, Brod, Čabar, Drivenik, Gerovo, Grobnik, Hreljin, Kotor, Ledeniće, Lukovdol, Modruš, Moravice, Novi, Ogulin, Oštarije, Tounj i Trsat. Naznačene su još Fužine i Zagon, ali u jednom nejasnom kontekstu, pa izgleda da tada još ondje nisu bile župe. Valja naglasiti da je izvan Vinodola jednako toliko župa koliko i u njemu (10+10). To znači da je tada Senjska biskupija imala 5 župa a Modruška biskupija 20 župa.

⁹⁰ Ondje, 1899/1419.

⁹¹ Ancila JENDRIČKO – Dobroslava MLAKIĆ, *Život i djelo Marije Kozulić*, Rijeka 1992.

⁹² BAS, 1908: 79/VM.

⁹³ Sorores charitatis "Maria Patrona regni Hungariae", koje su držale internat za djevojke pod nazivom "Maria Immaculata". Usp. BAS, 1899/1265; 1902/1461, 1467, 1735, 1791; 1904/1393, 1418; 1908/991/VM; 1909/240/VM, 1140/VM; 1912/1025, 2215, 2215, 2754, 2942, 3025; 1916/2034.

U Glavinićevu izvješću iz 1695. u Senjskoj biskupiji ne spominje se više Brlog kao župa nego kao filijala župe Otočac. Brinje ima filijalu u Jezeranama, a Sv. Juraj u Karlobagu. U Modruškoj biskupiji ne spominju se Bosiljevo, Zagon i Fužine. Bosiljevo je u sastavu Zagrebačke biskupije (iako će biti još slučajeva da se Bosiljevo veže uz biskupa u Senju), Zagon i Fužine, kako rekosmo, nisu ni bile prave župe. Kao nove župe spominju se Krmpote, Delnice, Grižane i Lešće. Krmpote su se odijelile od Ledenica (zato u Modruškoj biskupiji!), Delnice od Moravica, a Lešće je zacijelo postojalo još i prije, ali je neko vrijeme upravljano zajedno s Bosiljevom. Mislim da Grižane omaškom nisu spomenute kod Dimitrija. To znači da je Senjska biskupija imala tada 4 župe, a Modruška biskupija 23 župe.

Bedeković 1708. u Senjskoj biskupiji opet spominje Brlog kao samostalnu župu, a pribraja tu još Kosinj, Jablanac i Krmpote (1695. u Modruškoj biskupiji). U Modruškoj biskupiji ne spominju se Krmpote kao župa, a spominju se Fužine i Lokve. Senjska biskupija ima 8 župa, a Modruška biskupija 24 župe, obje biskupije ukupno 32 župe.

U Pohmajevićevom izvješću jedina je promjena što se ne spominje više kao župa Lokve, a župa je uspostavljena u Slunju (1722). Brojčano nema izmjena. Ukupno su postojale 32 župe.

Kako vidimo, biskupi ne daju izvješće o župama u Lici i Krbavi, osim o Kosinju, koji drže sastavnim dijelom Senjske biskupije; druge župe u sastavu su ličko-krbavskog arhidakonata, koji ima poseban status, o čemu je već bilo riječi. Prvi o cjelokupnom području daje izvješće biskup Benzoni (1741). On je još 1733. podnio caru opširno izvješće o svakoj župi. Tu se vidi kako je cijelo područje njegove uprave podijeljeno na tri dijela: (1) Senjska biskupija, (2) Modruška biskupija i (3) Župe Like i Krbave.⁹⁴ U Senjskoj biskupiji osnovana je nova župa u Kuterevu, a Kosinj je podijeljen na Donji i Gornji. Bilo je ukupno 10 župa. U Modruškoj biskupiji nova je župa samo Saborsko. Ukupno je bilo 25 župa. Uz to je uspostavljena kapelanija "Perlasdorfensis", gdje se proizvodi staklo. U Lici i Krbavi bile su ove župe⁹⁵: Budak (1690), Čanke (1719), Karlobag (1691)⁹⁶, Lovinac (1700), Lički Novi (oko 1690), Pazarišće

⁹⁴ BAS, I., 28.

⁹⁵ U zagradama je godina osnivanja. Nije bilo nekog posebnog dekreta o osnivanju župe, pa se godinom osnutka ovdje drži vrijeme kad se ondje počela okupljati zajednica pod vodstvom svećenika.

⁹⁶ Bag ili Scrisa još u srednjem vijeku župa je Ninske biskupije. Obnovljena je 1691, kada počinju voditi matice (Hrvatski državni arhiv). Prvi župnik iste godine jest Šimun Šimunović. Taj podatak čini se vjerojatniji nego Bedekovićev podatak prema kojemu je Karlobag još 1708. filijala župe Sv. Jurja.

(1690), Perušić (1690), Podlapac (1702), Ribnik (1790)⁹⁷, Smiljan (1708) i Ud-bina (1706). Karlobag je, dakle, sada smješten u Liku. Ukupno je bilo 11 župa. Na cijelom je području dakle bilo 46 župa.⁹⁸

Već je u Benzonijevo vrijeme započelo osnivanje vikarijata i mjesnih kapelanija. Župe se relativno rijetko osnivaju, ali svi ti vikarijati i mjesne kapelanije nakon 1789. postat će samostalne župe. Prije te godine osnovane su još župe: Gračac (između 1741. i 1752), Sv. Križ (1755. je dobila samostalnog župnika, inače je župna i opatijska crkva obnovljena 1723. godine), Gospić (1767)⁹⁹, Sinac (između 1768. i 1781), Ličko Lešće (1777), Donje Pazarišće i Rakovica (poslije 1781).¹⁰⁰

Godine 1789. napravljen je temeljni plan prema kojemu će se raditi do uključivo 1807. U to vrijeme broj će župa biti više nego udvostručen.¹⁰¹ Godine 1789. postaju župe: Stajnica, Cerovnik, Zagorje, Draga, Praputnjak, Kostrena, a iduće 1790. Jezerane, Krivi Put¹⁰², Ričice, Sv. Rok, Jelenje, Kraljevica, Tribalj¹⁰³, Lipa, Lađevac, Cvitović, Erdelj (1829. premješteno središte u Generalski Stol) i Vrbovsko.¹⁰⁴ Kad je Svištovskim mirom 1791. stečeno novo područje, osnovane su nove župe u Drežniku, Vagancu, Cetinu (Vališselo), Zavalju i Borićevcu.

Najviše župa osnovano je 1807. Car odnosno Kraljevsko ugarsko namješničko vijeće u Budimu, na prijedlog biskupa Ježića od 15. svibnja 1807, izdalo je dekret 11. kolovoza 1807.¹⁰⁵ prema kojemu se osnivaju župe u mjestima:

⁹⁷ Nakon oslobođanja bila je župa i u Bilaju. Poslije će Bilaj postati filijala Ribnika.

⁹⁸ Prema Benzonijevu zbrajanju bilo ih je 48, ali kad ih poimence nabroja ima ih 46.

⁹⁹ Lički Novi od tada je mjesna kapelanija.

¹⁰⁰ Na popisu župa 1781. nalaze se Sinac i Lešće, a Rakovica još ne (BAS, IV., 2). Rakovica se spominje kao župa izričito u planu za regulaciju župa 1789.

¹⁰¹ HDA, *Ugarsko namj. vijeće, Depart. eccl. mixti*, I. series, br. 121.

¹⁰² Krivi Put do tada je bila mjesna kapelanija župe Krmpote. Te godine postaje župnim središtem, a Krmpote postaju mjesnom kapelanijom župe Krivi Put. 1807. postat će Krmpote ponovno župno središte.

¹⁰³ Središte je trebalo biti preneseno iz Drivenika u Tribalj. Župnik Grbčić najprije se premjestio u novo središte, a nakon žestokih protesta Driveničana, vraća se 1800. ponovno u Drivenik. Godine 1804. bit će Driveniku vraćen naslov župe, a Tribalj postaje kuratija, tj. samostalna uprava ali bez naslova župe. Ipak se Tribalj via facti i dalje tretirao kao župa, ali je tek 1863. njezin upravitelj Ivan Balas službeno imenovan župnikom.

¹⁰⁴ U starim shematizmima Senjske i Modruške biskupije stoji da je župa osnovana 1756. Ondje je 1755. sagrađena crkva Sv. Ivana Nepomuka, a iduće godine postavljen je svećenik s nadarbinom, ali ne vodi se kao župnik. Godine 1769. za to se mjesto kaže: *Colonia nova commercialis habens animas 241 quibus providit beneficiatus canonice institutus et introductus* (BAS, B, 43). Godine 1781. još se vodi kao mjesna kapelanija.

¹⁰⁵ BAS, XV., 12.

1. u senjskom okružju: Krmpote, Letinac, Dabar, Ramljane, Prozor, Krasno, Prizna, Starigrad, Lukovo Otočko, Kompolje, Švica i Vratnik (12);

2. u ličko-krbavskom okružju: Bilaj, Palanka (Zrmanja), Sv. Petar (Bruno), Bužim, Trnovac, Lukovo Šugarje, Ledenik (Baške Oštarije), Cesarica, Brušane, Novi, Korenica, Bunić, Aleksinica (13);

3. u prekokapelskom okružju: Perjasica u Mateškom Selu, Blagaj, Maljevac, Plaški, Otok ili Trošmarija, Tržić i Josipdol (7);

4. u gorskokotarskom okružju: Prezid, Plešće, Tršće, Turke, Kuželj, Lič, Podstene, Divjake, Završje, Plemenitaš, Ravna Gora, Lokve¹⁰⁶, Crni Lug i Razloge¹⁰⁷ (14);

5. u vinodolskom okružju: Dol (Križišće), Kukuljanovo, Šiljevica kod Sv. Jakova, Selce i Zagon (5).

Tako je jednim dekretom osnovano 49 novih župa. Do konca Prvog svjetskog rata bit će osnovano još samo 8 župa: Sv. Jelena u Dramlju (1810), Hrib (1810), Cernik (1830), Drenova (1838), Kostrena Sv. Barbara (1839), Zlobin (1844), Lipice (1871) i Škrljevo (1900).

U najstarijim izvješćima unutrašnja podjela područja pod upravom biskupa u Senju dijeli se jednostavno prema biskupijskoj pripadnosti: Senjska biskupija i Modruška ili Krbavska biskupija. Područje Like i Krbave, oslobođeno 1689, vodi se kao izdvojeno, pa je od tada podjela trodijelna. Nakon što je to područje 1752. dano na trajnu upravu senjsko-modruškom biskupu, biskupi su ga uglavnom vodili kao sastavni dio Modruške biskupije, kao i grad Rijeku nakon 1787. Senjska biskupija ostat će jedinstvena cjelina sve do 1833, tj. do priključenja ličko-krbavskog arhidakonata. Rijeka je i u vrijeme kad je bila samo jedna župa, uvijek bila posebna cjelina (okrug, dekanat, arhidakonat). Modruška se biskupija u drugom dijelu 18. stoljeća dijelila na više okruga (distrikta) ili dekanata: vinodolski, gorskokotarski (transalbinski), prekokapelski i ličko-krbavski. Godine 1820. u shematizmu nalazimo da je vinodolski podijeljen na vinodolski i hreljinski, a gorskokotarski na brodski i čabarski.

¹⁰⁶ Lokve se kao župa u prošlosti već spominjala, ali valjda je vraćena na mjesnu kapelaniju, da bi opet bila podignuta na župu.

¹⁰⁷ Jedino za Razloge stoji da ostaje kuratija, tj. *filialis curata*. Ona će se tako ubuduće nazivati, ali će biti samostalno upravljana, tako da se u shematizmu 1939. spominje kao župa.

Nakon novog razgraničenja između dviju biskupija 1833. Senjska biskupija ima dva arhidakonata:

1. Senjski, s dekanatima senjskim i otočkim,
2. Ličko-krbavski, s dekanatima gospićkim, udbinskim i perušićkim.

Modruška biskupija ima također dva arhidakonata:

1. Vinodolski, s dekanatima: vinodolski, bakarski, vrbovski, brodski i čabarski,
2. Modruški, s dekanatima ogulinskim i slunjskim.

Riječki je arhidakonat izdvojen.

Novost je 1856. da je senjski dekanat podijeljen na katedralni senjski i jablanački. U Modruškoj biskupiji drukčiji je raspored arhidakonata. Uspostavljen je katedralni arhidakonat unutar kojega su dekanati vinodolski, slunjski i ogulinski; dekanat ogulinski uskoro će se podijeliti na ogulinski i rakovički. Drugi je arhidakonat bakarski, koji osim istoimenog dekanata obuhvaća sve dekanate Gorskog kotara. Ta podjela u biti će se sačuvati sve do 1969, osim što je između dvaju ratova osnovan i sušački dekanat. Bilo je više "seljenja" župa iz jednog dekanata u drugi.

Ogulinski i slunjski dekanat prostirali su se u vrijeme vojne uprave na područja koja su obuhvaćale istoimene regimente (pukovnije). Kad je Vojna krajina dokinuta, prišlo se svrhovitoj podjeli.

Glagoljica

Opisano područje ima mnogo svojih osobina i posebnosti. Ovdje ćemo reći nešto o njegovoj *glagoljskoj kulturi*, prema čemu je ono nešto jedinstveno ne samo u nas nego i u svijetu.

Hrvati imaju više književnih kultura: latinsku, glagoljsku i ćirilsku, već prema tome kojim je slovima to kulturno blago bilo izraženo. Na spomenutom području svoje najveće dosege postigla je glagoljska kultura, tj. kultura koja je kao svoj pismeni izražaj imala *glagoljsko pismo*, odnosno *glagoljicu*.

Postoje brojne *teorije* gdje je glagoljica stvorena i tko ju je izumio.¹⁰⁸ Nijedna od njih nije takva da bi se svima uvjerljivo nametnula. Najviše pristaša ima teorija koja kaže da je glagoljicu pronašao *sv. Ćiril* za misiju među Slavenima u

¹⁰⁸ Usp. Darko ŽUBRINIĆ, *Biti pismen – biti svoj*, Zagreb 1994, str. 13-50.

Moravskoj. Iz Moravske bi se to pismo raširilo na druge strane. Ali i ta teorija ima svojih slabosti. Kako to da ni u Moravskoj ni u njezinoj okolici (Češka i Slovačka) nema nijednog glagoljskog slova uklesana u kamen? Papiri se svuda prenose, a kamenje redovito ne putuje daleko. Ako ćemo slušati kamene natpise, onda će govor o nastanku glagoljice biti dosta drukčiji. Kad se pogleda priložena karta, postaje očito "da se kompletna teritorijalna jezgra naših najstarijih glagoljskih natpisa XI., XII. i XIII. stoljeća nalazi na hrvatskom sjeverozapadu"¹⁰⁹, što znači i u spomenutim krajevima. Najbrojniji su ti spomenici na kvarnerskim otocima i od tuda su se veoma rano počeli širiti na kopno: najprije u Senj, a onda dalje. Na kopnu oni nisu morali biti manje brojni, ali više su uništavani. Lijep je primjer za to usporedba između *Bašćanske* i *Senjske ploče*. Stručnjaci se slažu da su one toliko slične da su po svojoj prilici izišle iz iste radionice. Ali prva je sačuvana gotovo potpuno (bar jedan plutej, jer je i ova sačuvana imala "blizanku" s druge strane prolaza prema oltaru), a Senjska je tako slomljena da se mogu pročitati tek pojedina slova, ali nijedna riječ. Takvu su sudbinu doživjeli i mnogi drugi spomenici na kopnu.

Zar se na temelju toga ne može opravdano postaviti pitanje: zašto se početke glagoljice ne bi tražilo ondje gdje su najbrojniji *stabilni* glagoljski spomenici, i – što nije manje važno – gdje je glagoljica živjela i *najdulje* i *najplodnije*? Zapravo i nema područja na ovoj kugli zemaljskoj gdje bi se ona dulje uspjela održati. Drugdje se zadržala samo u prolazu, a ovdje, na ovom području živjela je ona više od tisuću godina. Nisu li zapravo umni i mudri Grci Konstantin (Ćiril) i Metod i tu mudro postupili, pa su prije misijskog puta među Slavene pomno ispitali postoje li negdje za njihov glasovni sustav i odgovarajući znakovi (slova), kako bi se *već postojećim pismom* okoristili na svome misijskom putu? Jer misija među Slavenima na hrvatskom tlu već je odavno započela i onu potrebu koju su sv. braća osjetila pred put u Moravsku, osjetili su još prije mnogi misionari na našem području. Ipak, doprinos sv. braće ni u tom slučaju nije malen, jer se i ovaj put moglo dogoditi, kao što se to dogodilo više puta u povijesti, da je prijevod Svetoga pisma na jedan jezik ujedno i formiranje jednog književnog jezika. Njihova putovanja bila su sijanje ne samo vjere nego i te slavenske (glagoljske) kulture. Svagdje nisu imali uspjeha ni u jednome ni u drugome. Ipak su tragovi na mnogim mjestima bili očiti i neko su se vrijeme primjećivali, a potom se izgubili. Ali glagoljsko pismo "na hrvatskom sjeverozapadu", gdje se ono već prije bilo ukorijenilo, i dalje se ondje razvijalo, oplemenjeno trudom dvaju slavenskih apostola. Drugdje je sjeme glagoljice palo na trnovito ili kamenito tlo i brzo usahnuo.

¹⁰⁹ Branko FUČIĆ, *Glagoljski natpisi*, Djela JAZU 57, Zagreb 1982, str. 2.

Već je spomenuto da je glagoljica na kopno došla s Krka. Širila se zapravo sa širenjem kršćanstva u vrijeme smirivanja nakon seobe naroda. Treba spomenuti da je glagoljica imala potporu i u krčkim knezovima, prozvanim poslije *Frankopanima*. Glagoljica je bila pismo njihove kancelarije. Dakako da jezik te kancelarije nije staroslavenski nego hrvatski. *Samo su liturgijski tekstovi trebali biti pisani staroslavenskim, a sve drugo na narodnom (hrvatskom) jeziku.*

Kao najjača podrška glagoljici poslužilo je *pismo pape Inocenta IV. senjskom biskupu Filipu 29. ožujka 1248. godine*, u kojem papa dopušta biskupu da i on može slaviti staroslavensku (glagoljsku) službu Božju svugdje "u Slavoniji" gdje postoji običaj.¹¹⁰ Ne radi se, dakle, o dopuštenju glagoljanja općenito, nego o tome da to može činiti *i biskup*. Običaj glagoljanja već je tada postojao, ali u nižeg klera. Ne radi se tu također o dopuštenju za Senjsku biskupiju, nego o dopuštenju uporabe glagoljice senjskom biskupu. On se može tom povlasticom služiti i izvan svoje biskupije. Ono "u Slavoniji" u ondašnjem načinu govora znači svugdje gdje se govori slavenski: Istra, Dalmacija, Bosna, Slavonija i uža Hrvatska. Nije poznato da bi ijedan drugi biskup Katoličke crkve dobio takvu povlasticu. Njome se vjerojatno služio i krbavski biskup, iako za to nemamo sigurnih podataka. Krčki, rapski, istarski i dalmatinski biskupi bili su i ostali uvijek latinaši, pa i onda kad je većina njihova klera bila glagoljaška.

Kad je u katedrali i biskup počeo pjevati staroslavenski iz glagoljskog misala, bilo je to veliko ohrabrenje za sve glagoljaše, ponajprije za najbliže biskupove suradnike kanonike, od kojih su zacijelo bar neki i prije pripadali glagoljaškom krugu. Otok Krk i dalje ostaje glavno izvorište glagoljice, ali Senj postaje njezino glavno uporište. Na cijelom području Senjske i Modruške ili Krbavske biskupije širi se glagoljska knjiga po crkvama i izvan njih. Formiraju se skupine pisaca i prepisivača raznih knjiga. Među takve ubrajamo Bartola Krbavca, pisca više brevijara i misala, popa Martinca iz plemena Lapčana, pisca II. novljanskog brevijara, i mnoge druge. Knez Novak Disislavić dovršio je 1368. svoj misal u Ličkoj Ostrovici. Bila je to tako dotjerana knjiga da je poslužila kao predložak za prvu našu tiskanu knjigu – Prvotisak 1483. godine. Ne znamo gdje je tiskan, ali znamo da su ga priredili ljudi iz Novakovke Like ili iz susjednih pokrajina.

Time smo se već dotakli tiskane glagoljske knjige. Sve domaće glagoljske tiskare nastale su na području današnje Riječko-senjske nadbiskupije. U njima su tiskane ujedno i prve naše knjige općenito. Spomenuti misal iz 1483. prva

¹¹⁰ CD, IV., 343; Theiner, MS, I., 78. Usp. Mile BOGOVIĆ, *Glagoljica u Senju*, Senj 1994, str. 13-17. Tu je preslik pisma iz ASV, Reg. Vat. vol. 21, f. 522rv s tumačenjem i prijevodom na hrvatski.

je naša tiskana knjiga (zato nosi naziv Prvotisak).¹¹¹ Velika se raspra vodila oko toga je li on tiskan u *Kosinju*. Bilo bi to lijepo, samo što za to trebaju dokazi. A njih nema. Mislilo se da bi brevijar iz 1491. mogao biti tiskan u Kosinju, jer navodni opis biskupa Sebastijana Glavinića Like i Krbave nakon oslobođenja od Turaka (1695) govori o glagoljskim *brevijarima* (časoslovima) tiskanim u Kosinju. Međutim, sigurno je da taj spis nije pisao Glavinić, jer je on sam pri kraju života zapisao da nije nikada bio u Lici. Osim toga imamo dosta podataka u njegovim spisima u kojima govori da se tada u bogoslužju upotrebljavaju brevijari tiskani u Rimu.¹¹² Inače iz tog stoljeća poprilično dosta znamo o tome iz kojih su brevijara svećenici molili, pa onu bilješku o kosinjskoj tiskari možemo prije shvatiti kao piščev ukras u pohvalama Like (trebalo ju je tada hvaliti kako bi je Komora mogla što skuplje prodati!), a ne kao siguran podatak. No, ako ta tiskara i nije radila u već tada od Turaka ugroženoj Lici, svakako je ona ponajviše plod truda i rada upravo ličko-krbavskih popova glagoljaša, koji su tada bili poznati kao najbolji poznavatelji glagoljice i staroslavenskog jezika hrvatske redakcije.

Prva tiskara za koju nema dvojbe da je nastala i djelovala na hrvatskom tlu jest *senjska glagoljska tiskara (1494-1508)*. Duša te tiskare bio je senjski kanonik, porijeklom iz Vrbnika, Blaž Baromić, potpomognut stručnjakom za obradu metala, senjskim zlatarom Martinom Živkovićem.¹¹³ Baromić, izgleda, nije imao gdje drugdje ispeći tiskarski zanat nego u Veneciji, gdje je u ožujku 1493. tiskao svoj glagoljski brevijar prema rukopisnom brevijaru koji je pred više od 30 godina napisao za vrbničkog popa Mavra. Među Baromićevim suradnicima nalazimo i Urbana iz Otočca. Tiskara je, osim misala iz 1494. na staroslavenskom, tiskala *hrvatskim govornim jezikom* probrano štivo koje se u tadašnjem svijetu najviše čitalo.

Ta tiskara djelo je senjskih kanonika. Ali i *Modruška* biskupija osjeća se odgovornom za čuvanje i gajenje glagoljske knjige i liturgije. Najviše je u tom smislu učinio njezin biskup *Šimun Kožičić Benja* (1509-1536). Njegov prethodnik Kristofor morao je bježati iz zapaljenog Modruša, a Kožičića su Turci potjerali i iz Vinodola. Dobio je kuću u Rijeci i ondje je "u hiži prebivanja jago"

¹¹¹ *Misal po zakonu rimskoga dvora*, 1493. Liber – Mladost, Zagreb 1971. U tom su pretisku i prilozi naših najboljih stručnjaka o problematici vezanoj uz tiskanje našeg Prvotiska.

¹¹² Mile BOGOVIĆ, Takozvani Glavinićev opis Like i Krbave iz 1696. godine. CCP, 27 (1991), str. 117-128.

¹¹³ Anica NAZOR, Kulturnopovijesno značenje izdanja glagoljske tiskare u Senju g. 1494-1508, *Slavo*, 21 (Zagreb 1971), str. 415-442; Mile BOGOVIĆ, Je li senjski zlatar Martin Živković bio ujedno i tiskar 1494-1496. godine, *Zvona*, 1995, br. 1, str. 5.

osnovao glagoljsku tiskaru, gdje je tiskao više različitih djela, a najvažniji je misal koji on jednostavno zove "Misal hrvacki".¹¹⁴

Kožičić je živio u najteže vrijeme za Hrvatsku. Spominje u svojim djelima da su jednoga dječaka otkupili iz turskog ropstva za pogaču. Ali nije bilo toliko pogača koliko je bilo hrvatskog roblja u osmanlijskim rukama. Takve prilike nisu bile naklone kulturno-prosvjetnom radu, pa naši glagoljaši nisu bili više u stanju sami pripremati liturgijske knjige. Oni koji su im pri tiskanju pomagali u Kongregaciji za širenje vjere (Propagandi) služili su se jezikom ruskih knjiga, pa tako u nas dolazi do rusifikacije liturgijskih knjiga. Njih su dosta poslušno primili krčki popovi glagoljaši, ali kler Senjske i Modruške biskupije često je radije prepisivao stare knjige latinicom, sve više približujući tekst hrvatskom govornom jeziku, negoli rabio te rusificirane knjige. Tako u 19. stoljeću u tim biskupijama nalazimo malo svećenika koji se služe staroslavenskim knjigama. Uglavnom svi imaju hrvatsku knjigu na oltaru, zvanu *Slavet* ili *Ščavet*.¹¹⁵ Sve što se glasno čitalo, bilo je u toj knjizi. Tihi dijelovi čitani su iz staroslavenskog ili latinskog misala. Ta praksa zahvatila je i neke druge krajeve, ali najproširenija je bila u Senjskoj i Modruškoj biskupiji, pa možemo reći da je ovdje najprije ušao narodni jezik u liturgiju. To će se drugdje dogoditi tek nakon Drugog vatikanskog sabora. Upravo suočeni s praksom koja se vjekovima održavala na ovim našim područjima, biskupi na spomenutom Saboru lakše su mogli shvatiti potrebu i korist narodnog jezika u liturgiji. Time je ovo naše glagoljaško područje pridonijelo da se prebrode teškoće kako bi se u cijeloj Crkvi zbilo tako važan događaj: uvođenje narodnog jezika u liturgiju.

Kronotaksa biskupa

I. Senjski¹¹⁶

Laurentius – Papa Inocent I. (402-417) piše "*Laurentio Episcopo Seniensi*" protiv Fotinove hereze. Arheološki nalazi također idu u prilog postojanja Senjske biskupije u V. stoljeću.

¹¹⁴ Anica NAZOR, Mjesto Šimuna Kožičića u glagoljaštvu 16. stoljeća, *Kravska biskupija*, str. 143-149; Zbornik radova o Šimunu Kožičiću Benji, JAZU, Znanstveni skupovi, knj. 1, Zagreb 1991.

¹¹⁵ Jedno izdanje priredio je samo biskup senjsko-modruški Ivan Krstitelj Ježić pod naslovom: *Epistole i evanjelja priko svega lita po redu Missala rimskoga skupno s molitvami i blagoslovmi u jeziku slovenski primesena*, U Rici 1824.

¹¹⁶ Značajnija pitanja vezana uz biskupe obrađena su u sklopu povijesti pojedine biskupije. Ondje je navedena i potrebna literatura.

Maximinus Seniensis na Kalcedonskom saboru (451)¹¹⁷

Mirej, spominjan 1169-1194.¹¹⁸

Ivan, spominjan u vrijeme Bernarda, splitskog metropolita (1200-1217)

Borislav, spominjan 1224-1234.

Ivan (oko 1240)

Filip, spom. 1247-1257.¹¹⁹

Martin (oko 1280)¹²⁰

Nikola I. (1292-1312)

Juraj (Georgius), prije 1333.¹²¹

Ivan (1333-1348), augustinac. Senjski kaptol prethodno je izabrao za biskupa Bernarda, opata Sv. Jurja Lisačkog, koji je morao odstupiti.¹²²

Porthiva de Longovilla, dominikanac, spom. 1349-1379.

Nepopunjeno 1379-1382.¹²³

Toma, franjevac (1383-1385), premješten za biskupa u Đur (Mađarska) - Avinjonski papa imenuje franjevca Ivana Scherzenbergera (1383-?).¹²⁴

¹¹⁷ Črnčić spominje i drugog senjskog biskupa polovicom 5. st. On navodi kako je papa Hadrijan I. (772-795) darovao franačkom kralju Karlu zakonik koji je sačuvan u tri primjerka. Jedan od njih ima popis biskupa koji su bili na Kalcedonskom saboru godine 451. Među ostalim biskupima spominje se i Maximinus Segniensis (Črnčić, 32). U kritičkim izdanjima akata tog sabora ne nalazimo mu spomena.

¹¹⁸ Papa Aleksandar III. piše mu 11. veljače 1169. te ga opominje da se poput svojih prethodnika pokorava splitskom metropolitu (CD., II.).

¹¹⁹ Papa Inocent IV. 29. ožujka 1248. dopušta mu da može slaviti liturgiju na "slavenskom" jeziku gdje god taj običaj postoji (M. BOGOVIĆ, *Glagoljica u Senju*, Senj 1994, str. 13-17). 1268. u jednoj diplomi izdanoj u Senju spominju se drugi dostojanstvenici, ali ne biskup, što znači da je tada biskupija bila bez biskupa (CD, V., str. 475).

¹²⁰ Ante GULIN, *Srednjovjekovni Senjski kaptol i njegovi pečatnjaci i pečat senjskog biskupa Martina*, SZ, XV. (1988), str. 91-108. Martin je dobio od kralja zemljišta u predjelu današnjih Čovića, L. Lešća i Sinca. Biskup Toma (1383-1385) zamijenit će ta područja s područjima kraj Brinja (Lučane, Prokike).

¹²¹ 3. siječnja 1333. papa mu je imenovao nasljednika Ivana, a Senjski je kaptol u međuvremenu već bio izabrao Bernarda. U vrijeme Ivanovo (1340) donesen je statut Senjskog kaptola (da ne prelazi svoje kompetencije).

¹²² Senjski kaptol gubi pravo da bira biskupa (*Zvona*, 1984, br. 6, str. 5).

¹²³ Sedes vacans spominje se od 9. rujna 1379. do 13. siječnja 1382. (CD, XVI., 45, 89, 164, 218, 258). 17. lipnja 1383. nakon Portive avinjonski papa imenuje senjskim biskupom Ivana Schrezenpergera, OFM (Reg. Aven. vol. 233 f 162r). Prema tome ne postoji tada nikakav biskup Ivan koji bi donio kaptolske statute.

¹²⁴ Usp. Žugaj, 45-46. On još računa da je 1380. bio biskupom Ivan.

Ivan de Cardinalibus iz Pesara (1386-1392)¹²⁵

Leonardo de Cardinalibus iz Pesara (1392-1401)¹²⁶

Nikola (1402), prije biskup u Imoli. 1405. papinski rizničar u ankonitan-skoj Marki. Nakon toga je odsutan iz biskupije, a 1411. ona mu je oduzeta.¹²⁷

Toma Winter, augustinac (1411-1431). Biskupijom je upravljao kao izabrani biskup još od 1405.¹²⁸

Ivan de Dominis (1431/2-1440)¹²⁹

Nikola, dominikanac (1442-1443)¹³⁰

Andrija iz Drača, OFM (1443-1457)¹³¹

Nikola iz Kotora (1457-1461)¹³²

Marko iz Rijeke (de Fiume) (1461-1463), premješten za kninskog biskupa.¹³³

Pavao iz Bosne, franjevac (1464-1486)¹³⁴

¹²⁵ HBI., II.

¹²⁶ Nav. mj.

¹²⁷ Usp. Žugaj, 47-48.

¹²⁸ Starine 39, str. 262; Cod. Frangipanus, I., 145.

¹²⁹ HBI., III. Lukesics II., 20, 726. Djelovao izvan Senja u diplomatskoj službi papa i kraljeva. Pod patronatom senjskih (krčkih) knezova biskupijom je upravljao, bez papine suglasnosti, Nikola Zanthan. Ivanov premještaj 1436. u Ankonu i Ljudevitov (iz Pirana) u Senj nije bio proveden (usp. Pietro STANCOVICH, *Biografie degli uomini distinti dell'Istria*, Capodistria 1888, p. 90-91). Car i kralj Žigmund imenovao je njega i njegovu braću za *comites palatini* s pravom da mogu imenovati bilježnike (*Vjesnik Histojskog arhiva Rijeke i Pazina*, XXV., 1982, str. 26-30). Poginuo je kao velikovaradinski biskup u bitci kod Varne 1444. kao zapovjednik jednoga krila kršćanske vojske.

¹³⁰ 4. svibnja 1442. imenovan senjskim biskupom (Lukesics II., n. 76), a 24. srpnja 1443. premješten u Rab (HC, II., 237).

¹³¹ Magister teologije, imenovan 24. srpnja 1443. Nasljednik mu je imenovan 14. studenoga 1457. "nakon smrti Andrije". Usp. Žugaj, 50-51.

¹³² Poznat bolje pod imenom Nikola Modruški, jer će ubrzo biti premješten u Modruš. Imenovan 14. studenoga 1457. Spominje se i pod imenom Makin (Machin, Machinensis), "artium et theologiae doctor" (ASV, Reg. Lat. 450, ff. 138r-139r). 18. svibnja 1461. promaknut za modruškog biskupa.

¹³³ On je već 11. ožujka 1461. izabrani senjski biskup. Bio je poslanik Matije Korvina i papa. Eubel misli da je franjevac (HC, II., 237), a Regalati da je augustinac (Fiume, VI., 1928, 96-106). Svakako je u riječkom augustinskom samostanu 1455. bio priorom jedan Marko, a 1459. ondje je "venerabilis frater pater Marcus, vicarius ordinis" (*Vjesnik HJAR*, V., Rijeka 1959, 293, 384). 10. listopada 1463. imenovan je prokuratorom biskupije barski nadbiskup Šimun zbog toga što Marko toj biskupiji "nec tute accedere, nec inibi secure absque manifesto periculo morari poterit" (Theiner, MS, I., 473), a Marko je već tada bio imenovan kninskim biskupom. Usp. također: Žugaj, 51.

¹³⁴ Imenovan je 20. prosinca 1464, a uveden je tek 24. prosinca iduće godine. I tada je njegov boravak u Senju upitan, jer Ugarska kraljevska kancelarija sve do 1469. vodi Senjsku biskupiju kao nepopunjenu (v. *Cod. Frangipanus*, II., 79, 87, 105). Imenovan mu je nasljednik (Andrija iz Modene) 1. prosinca 1486. "per obitum Pauli" (Camera Apostolica, I, 505).

Andrija Campana iz Modene (1486-1497)¹³⁵

Mihovil Božičević (Natalitius) (1486/1497-1501)¹³⁶

Jakov Blažiolović (de Blasiolis) (1501-1513)¹³⁷

Franjo Jožefić, franjevac (1521-1549)¹³⁸

Franjo Živković (1551-1558)¹³⁹

Juraj Živković, OFM Obs. (1559-1583)¹⁴⁰

¹³⁵ Andrija je postao biskupom u vrijeme kad su se papa i kralj Matijaš sporili oko prava na imenovanje biskupa. Andriju je imenovao papa 1. prosinca 1486, a kralj je imenovao kao svoga kandidata Mihovila Božičevića, pa će se ta dvojica izmjenjivati u upravi biskupije već prema tome koji je bio uspješniji. 14. srpnja 1489. i Rim je prihvatio Mihovila kao upravitelja, ali i dalje nosi naslov izabranog (tj. nepotvrđenog) biskupa. Nakon Matijaševe smrti (1490) veće izgledu je imao Andrija. Mihovil će dobiti podršku od Rima tek nakon Andrijine smrti.

¹³⁶ Usp. gornju bilješku. Papa Aleksandar VI. imenovao je Mihovila senjskim biskupom 28. rujna 1497. "per obitum Andreac" (ASV, *Congregatio Consist., Acta Camerari*, 1, f. 80v). 28. travnja 1501. on je resignirao na upravi i otišao na svoju nadarbinu u jegerskom kaptolu, ali osigurao si je trećinu senjskih prihoda (ASV, *Prov. SC*, p. 184).

¹³⁷ 22. rujna 1513. biskupija je dana u komendu (nadarbinu) ostrogonskom nadbiskupu (metropolitu) Tomi Bakaču Erdödiju, što znači da je Blažiolović tada već umro. Bakač je imenovao upraviteljem biskupije modruškog biskupa Šimuna Kožičića Benju.

¹³⁸ Jožefić je imenovan senjskim biskupom 2. siječnja 1521. godine i službeno je to bio negdje do sredine 1549. Budući da je u to vrijeme bio građanski rat, a on je bio pristaša gubitnika, nije mogao uvijek biti na svom mjestu. Zato je bilo nekoliko namjesnika, ali ne nekih drugih senjskih biskupa. O njemu je dosta pisano. Usp. Kukuljević, *Listine*, str. 215-227, 230-232; Andrija RAČKI, Biskup Senjski Franjo Jožefić, *KL*, 1991, str. 82-85, 95-97; Giovanni REGALATI, Un Fiumano vescovo di Segna e di Trieste, *Fiume*, IV. (1926), pp. 53-66; *Monumenta ecclesiastica tempore innovatae in Hungaria religionis illustrantia*, vol. III. Budapest 1906, str. 11, 82-83, 117-118; *Monumenta Habsburgica regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, MSHSM JAZU, I. (1914), str. 96-97, 467; II. (1916), str. 29, 146-147, 151-154, 161-164, 507-510; III. (1917), str. 42-43, 238, 517; Miljen ŠAMŠALOVIĆ, Diplomatska misija senjskog biskupa Jožefića god. 1526-27, *Zbornik Historijskog instituta JAZU*, I, Zagreb 1954; *Prijelazno stoljeće*, str. 78-79; *Zvona*, 1985/2, 5. Usp. Žugaj, 54-57. Za njega su Franjo Jožefić i Franjo Živković jedna osoba. U tom slučaju teško bi bilo protumačiti zašto se taj isti biskup do 1549. naziva Jožefić iz Rijeke, a poslije toga Živković iz Senja. Kad i gdje je umro Jožefić, još nije poznato. Ako ćemo vjerovati zapisu u blagajničkoj knjizi bratovštine "Sv. Marije Tapačke" u Grobniku, on je 1549. premješten za tršćanskog biskupa, ali ubrzo je osumnjičen za herezu i prognan u Klanu gdje je 1551. umro (Vjekoslav ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi Jugoslavenske akademije*, II., Zagreb 1970, str. 207).

¹³⁹ U popisu vojske Hrvatske krajine 1551. nalazi se "Herr Francisco Shifkouitsch, pischof" (Radoslav LOPAŠIĆ, *Spomenici Hrvatske krajine* III., MSHSM, 20, Zagreb 1889, str. 407). Usp. Luigi Maria TORCOLETTI, *L'abbazia di S. Giacomo di Palo*, Studi-saggi-appunti, Fiume, 1944, pp. 48-52.

¹⁴⁰ Senjanin, kao i njegov prethodnik, profesor teologije (SC, *Ungheria, Transilvania*, 1, f. 21rv). Usp. Žugaj, 57. Žugaj smatra da je on zadnji biskup Hrvatske biskupije. On bi, prema Žugaju, 1570. bio premješten za hrvatskog biskupa, koji je tada imao sjedište u Golubiću kraj Bihaća, a 1577. ponovno bi se vratio u Senj (Marijan ŽUGAJ, Hrvatska biskupija 1352-1578, CCP, br. 18, 1986, str. 20-23). Nema pouzdanih dokaza za Žugajevu Hrvatsku biskupiju, ali stvar zavrjeduje još pomnije istraživanje. Prema svjedočanstvu biskupa Čolića, 1570. imenovan je senjskim biskupom Nikola Brozović (Ambroziades), ali nakon imenovanja je umro. To prenosi i Farlati (str. 138). Črnčić to nije (Ivan ČRNČIĆ, *Dvije rasprave*, Trst 1868, str. 24).

Mihovil Piperković, franjevac iz Cetina (1584-1587)¹⁴¹

Bonaventura Mancinelli iz Aquile (1587-1591)¹⁴²

Antun de Dominis (1591-1596)¹⁴³

Markantun de Dominis (1600-1602)¹⁴⁴

Marcel Markezi – Marchesi (1605-1613)¹⁴⁵

Vincentius Martena (1613-1617)¹⁴⁶

II. Krbavski ili modruški

a) sjedište u Krbavi (1185-1460)

Matej, imenovan biskupom 1185. Spominje se u spisima do 1199, a vjerojatno je biskupovao i dalje.¹⁴⁷

Martin, prije 1220, spominje se 1230.¹⁴⁸

Saracen, posvećen oko 1240. Zadnji spomen 1274.¹⁴⁹

Ilija, spominje se 1308.¹⁵⁰

¹⁴¹ "16. Julii 1584. frater Michael Piperkovich OF de observantia fit episcopus Segniensis per obitum Georgii ad caesareae Maiestatis praesentationem" (nav. mj.).

¹⁴² 25. "Mai 1587. ...per obitum Michaelis... per praesentationem caesareae Maiestatis" (nav. mj.).

¹⁴³ Godine 1591. slijedilo je carsko imenovanje, a 1. listopada 1593. papinska potvrda "per obitum Bonaventurae" (nav. mj.). Kad se 1596. vojska uputila iz Senja za Klis, krenuo je s njome i Anton s više kanonika. Ubrzo nakon osvajanja Klisa, morali su se povući, jer su imali za neprijatelje ne samo Turke nego i Mlečane. U povlačenju poginulo je nekoliko kanonika i sam biskup 27. ožujka 1596. (BAS, I., br. 47).

¹⁴⁴ Podrobnije podatke v. u životopisu uz njegovo izvješće.

¹⁴⁵ "7. Januarii 1605. ...ad praesent. Caesareae Maiestatis ... cum administratione episcopatus Modrussiensis" (nav. mj, f. 22r). Bio je vojni stručnjak i napisao je više knjiga o načinu vođenja rata (*Dell'arte del combattere specialmente contro Turchi*), Cod. mss. Lat. Bibl. Apost. Vat, 5442-5448. Usp. ondje, n. 5566.

¹⁴⁶ V. životopis uz izvješće.

¹⁴⁷ Pomicanje sjedišta, 59.

¹⁴⁸ Nav. mj. 59-60.

¹⁴⁹ Nav. mj. 60.

¹⁵⁰ U Budimu te godine raspravlja o javnim crkvenim poslovima (MVHRHI, 1./II., p. 156. Wenzel u *Codex diplomaticus Arpadianus continuatus*, V., p. 266 nalazi 1300. godine Mičislava. Žugaj (str. 60-61) misli da je taj Ilija ista osoba s fra Feliksom, da je postao krbavski biskup između 1301. i 1303, a da je umro između 1312. i 1316.

Petar, franjevac iz Bologne, spominje se nakon 1317. Vjerojatno je služio u diplomaciji i imao naslov krbavskog biskupa. Uglavnom djelovao u Engleskoj kao poslanik papa i kraljeva. Umro 19. siječnja 1332.¹⁵¹

Bonifacije, franjevac iz Pise (1332-1338)¹⁵²

Franjo, spominje se 1339. u sporu oko kladuških desetina.¹⁵³

Radoslav (Ladislav), franjevac (1344-1361)¹⁵⁴

Vuk-Lupus (1349)¹⁵⁵

Mavro (1351-1358)¹⁵⁶

Valentin, 1371. spominje se kao pokojni.¹⁵⁷

Petar, dominikanac (1361-1373)¹⁵⁸

Toma Nicolai (Nikolić) (1375-1382)¹⁵⁹

¹⁵¹ Michael ROBSON, Peter of Bologna (c. 1260.1332) francisan bischof of Corbavia, *Collectanea franciscana*, 63 (Roma, 1993), str. 5-35; usp. Žugaj, 61-63.

¹⁵² 3. lipnja 1332. premješten sa Sulcitanse biskupije u Sardiniji za krbavskog biskupa (Pomicanje sjedišta, 61; usp. Žugaj, 59-60).

¹⁵³ Kaptolski arhiv Zagreb, *Acta capituli antiqua*, sv. 13, br. 103, f. 250.

¹⁵⁴ Nalazimo mu spomena od 1340. do 2. rujna 1348. (CD, XI., 486), te u sporu oko kladuške desetine 1350. (Kaptolski arhiv Zagreb, nav. mj. br. 103, f. 252), zatim tek 6. studenoga 1358, a zadnji put 28. studenoga 1360. CD, XIII., 64). Usp. Pomicanje sjedišta, 61-62; Žugaj, 64-66.

¹⁵⁵ Spominje se 7. veljače 1349. "frater Lupus, episcopus Corbaviensis, provincie Ispalatensis in Dalmacia" (Camera Apostolica, 144).

¹⁵⁶ Spominje se 23. ožujka 1351. nasljednik Lupusa (Vuka) Mavro, arhiepzbiter gacki, Senjske biskupije (Theiner, MS, I., 226), 8. ožujka 1352. (*Camera Apostolica*, 151), 4. i 8. svibnja 1352. (ondje, 123 i 143), 17. svibnja 1354. (ondje, 154), 30. svibnja 1355. (ondje, 155), 10. veljače 1356. (ondje, 155) i 29. travnja 1358. (ondje, 157); Poslije toga opet je Radoslav.

¹⁵⁷ CD, XIV., 309-310. Usp. Žugaj, 66-67.

¹⁵⁸ Od 28. studenoga 1360. do 22. veljače 1370. u spisima nalazimo da biskupija nije popunjena (CD, XIII., 71, 394, 425, 462, 487; XIV., 7, 36, 74, 204, 209, 234. Usp. također *Codex diplomaticus comitum de Blagay*, str. 147, 155). Ipak ga u Rimskoj kuriji poznaju kao krbavskog biskupa od 9. siječnja 1367. do 11. srpnja 1374. (ovaj zadnji podatak uzeo sam iz neobjavljenog rada Jadranke Neralić). Bila je posrijedi neka smetnja, jer papa Grgur XI. piše 30. siječnja 1371. hrvatsko-ugarskom kralju Ludoviku da omogući Petru ući u posjed Krbavske biskupije za koju je pred više vremena dobio imenovanje (Theiner, MH, II., 105). V. *Pomicanje sjedišta*, 62; HC, I., 208.

¹⁵⁹ 14. studenoga 1375. nakon smrti biskupa Petra, Grgur XII. piše "dilecto filio Thome Nicolai electo Corbaviensi" (CD, XV., 153). Nije jasno zašto se Toma u sporu oko kladuških desetina spominje već 1373. (Kaptolski arhiv Zagreb, nav. mj. br. 103, ff. 252-254), jer je u to vrijeme i kraljevska kancelarija u Budimu priznavala Petra (Mađarski državni arhiv, *Libri dignitatum Regni Hungariae ecclesiasticorum*, p. 286). Tomi zadnji spomen nalazimo 13. siječnja 1382. (CD, XVI., 354).

Nikola I. (1384-1401)¹⁶⁰

Stjepan iz Ferma (1401-1405)¹⁶¹

Stjepan Dujmov Blagajski (1406)¹⁶²

Geminijan od Sv. Geminijana (1408-1410)¹⁶³

Petar od Seča (1418-1428)¹⁶⁴

Vid Ostojić Marinić iz Korčule (1431-1456)¹⁶⁵

Franjo Modrušanin (Stipković), franjevac (1456-1461).¹⁶⁶ 4. lipnja 1460. Franjo postaje prvi modruški biskup.

b) sjedište u Modrušu (1460-1493), kasnije u Vinodolu (1493-1570)

Nikola iz Kotora (Machinensis) (1461-1480)¹⁶⁷

¹⁶⁰ Već 5. siječnja Camera Apostolica traži isplatu daća (*Camera Apostolica*, 203-204), što znači da je već dulje biskup. 1401. premješten je za biskupa u Vac (Mađarska). V. *Pomicanje sjedišta*, 62.

¹⁶¹ Zove se i Stephanus Massatii. Bio je 1405. imenovan nuncijem, a inače je izbivao iz biskupije zbog raznih drugih državnih i crkvenih poslova. Za to vrijeme nije dobivao nadarbinske prihode, pa je zatražio papinu zaštitu (ASV, Reg. lat. vol. 119, f. 202v). U nekim spsima vodi se da biskupija nije popunjena. Premješten za sulcianskog biskupa.

¹⁶² Imenovan 1. veljače 1406. (ASV, Reg. Vat 125, f. 222r-223v). Usp. Lajos THALLÓCZY, *Die Geschichte der Grafen von Blagay*, Wien 1898, str. 90; usp. Ljudevit IVANČAN, *Podaci o zagrebačkim kanonicima*. Rukopis u Arhivu HAZU, II d 243, sv. I., str. 143. To imenovanje nije imalo neke važnosti za biskupiju, jer se u spisima već iste godine nalazi da "sedes vacat".

¹⁶³ Prije toga osorski biskup. 15. listopada 1408. papa piše krčkom biskupu da Geminijan pred njim položi zakletvu (ASV, Reg. Lat 131, f. 190r). Geminijan je već 1410. premješten u drugu biskupiju, jer je 11. kolovoza te godine biskupija izpražnjena "per translationem de persona Geminiani" (ASV, *Acta miscell.*, vol. 1., f. 20r).

¹⁶⁴ 24. lipnja 1414. Ivan XXIII. piše "dilecto filio Georgio dilecti fili nobilis viri Nicolai nati, clerico Segniensis dioecesis administratori in spiritualibus et temporalibus ecclesiae Corbaviensis per Sedem Apostolicam deputato" (ASV, Reg. Lat. 185, f. 219). Budući da je Juraj tada imao 14 godina, papa ga dispensira i od defekta dobi (ondje, 220v). Juraj nije postao biskup nego je 7. listopada 1418. imenovan Petar od Seča (Zeth) "per per obitum Geminianis" (Farlati, 101. Također: ASV, Archivium Consist., Miscell. I., f. 87r). Usp. *Pomicanje sjedišta*, 63.

¹⁶⁵ Imenovan 22. lipnja 1431. (ASV, Reg. Lat. 306, ff. 150r-151r). V. *Pomicanje sjedišta*, 63-64; Žugaj, 67-69.

¹⁶⁶ 29. listopada 1456. premješten iz Krčke u Krbavsku biskupiju "per obitum Viti" (ASV, Camera Apostolica, *Obligaciones et solutiones*, vol. 71, f. 98r).

¹⁶⁷ Prije senjski biskup. Premješten za modruškoga 18. svibnja 1461. Koncem 1463. otišao u Italiju. Umro u Rimu početkom 1480. godine. Poznat nadaleko u svoje vrijeme pod nazivom Nikola Modruški. O njemu vidi: Serafin HRKAČ, Nikola Modruški, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 11 (Zagreb 1976), 3-4, str. 145-157; Miroslav KURELAC, Nikola Modruški (1427-1480) – život i djelo, *Krbavska biskupija*, str. 123-141.

Antun iz Zadra, dominikanac (1480-?)¹⁶⁸

Kristofor iz Dubrovnika, franjevac (1480-1499)¹⁶⁹

Jakov Dragišić (Dragutius), imenovan 12. travnja 1499, umire prije biskupskog posvećenja.¹⁷⁰

Šimun Kožičić Benja (1509-1536)¹⁷¹

Petar Pavao Vergerije (1536)¹⁷², premješten za biskupa u Koper.

Hermolaj de Hermolais, franjevac (1536-1537)¹⁷³

Ivan Ev. de Brachis iz Milana, benediktinac (1537)¹⁷⁴

Didak de Loyasa, augustinac (1538)¹⁷⁵

Albert Dujmi Gliričić od Kotora (1548-1549)¹⁷⁶, premješten za krčkog biskupa 25. lipnja 1549.

¹⁶⁸ Nakon smrti Nikole Modruškoga, kralj Matijaš imenovao je njegovim nasljednikom Antuna iz Zadra (Dalmatinca), a u isto vrijeme papa Siksto IV. imenovao je za isto mjesto Kristofora Dubrovčanina. U početku je više uspjeha imao kraljev kandidat Antun, ali je on otišao boraviti u Bužane. Nakon 1486. gubi se Antunu trag i modruškim biskupom općenito je prihvaćen papin kandidat Kristofor. Antun će do kraja ostati samo izabrani biskup (*Pomicanje sjedišta*, 71-72).

¹⁶⁹ Vidi prethodnu bilješku. Kristofor je 1493. prešao iz popaljenog Modruša u Novi Vinodolski. Ondje je umro 1499. i pokopan u svojoj novoj katedrali Sv. Filipa i Jakova; Fr(anjo) R(AČKJ), Kristofor biskup modruški, *KL*, VIII. (1857), 46, 361-363; 47, 369-372; *Pomicanje sjedišta*, 73-74; Žugaj, 69-71.

¹⁷⁰ Nakon njegove smrti u Rimskoj se kuriji razmišljalo treba li ili ne imenovati biskupa za biskupiju koja je gotovo uništena. Bernardin Frankopan po uzoru na neke svoje prethodnike htio je zaokružiti svoju kneževsku vlast time da postavi svoga čovjeka za biskupa: svome sinu Ferdinandu namijenio je stolicu modruškog biskupa. U nekim spisima između 1501. i 1508. on se naziva izabrani biskup, iako nije bio zaređen ni za svećenika (Vjekoslav KJAČ, *Povijest Hrvata*, V., Zagreb 1973, str. 54). U Rimu, razumljivo, nisu to uzimali ozbiljno. I. Torcoletti objavio je neku bilješku prema kojoj je nakon smrti J. Dragišića izabran za modruškog biskupa Riječanin Božidar (Natale) Nikolić (*La chiesa e il convento degli agostiniani di Fiume*, Fiume 1944, pp. 17-18). Neka bilješka nesigurna podrijetla premalo je da bismo u to povjerovali.

¹⁷¹ Biskupom modruškim imenovan je 7. studenoga 1509. "per obitum dicti Jacobi electi" (ASV, Reg. Lat. 1261, ff. 203v-205v).

¹⁷² Naslov modruškog biskupa nosi od 5. svibnja do 6. rujna 1536. godine.

¹⁷³ Imenovan 6. studenoga 1536. godine.

¹⁷⁴ Imenovan 7. kolovoza 1537. "per obitum Hermolai" (ASV, *Acta Camerarii*, 2, f. 81v).

¹⁷⁵ Imenovan 11. ožujka 1538. "per obitum Johanni" (ondje, f. 66v, 90v).

¹⁷⁶ Nakon Didaka nastaje praznina. Juraj Frankopan imenovao je biskupom Stjepana Posedarskog i 1545. zamolio papu da ga prizna, ali od toga nije bilo ništa. Rimska kurija prihvatila je 15. veljače 1547. Filipa Seraglia za modruškog biskupa, ali izgleda da on nije podmirio sve dažbine pa je to ostalo samo na pokušaju. Naime, kod imenovanja Alberta Gliričića 1. kolovoza 1549. izričito se kaže da je on naslijedio Didaka (S. KRASIĆ, *Universitas Jadertina*, 613-617).

Laurentius de Gherardis iz Bergama, dominikanac (1550-1554)¹⁷⁷

Dionizije Pioppo (1554/1560-1561)¹⁷⁸

III. Otočki

Blaž Nikolić (Nicolai) (1460-1492)¹⁷⁹

Ivan de Chergato (1492-1493)¹⁸⁰

Vinko Andrejić (de Andreis) (1493-1520)¹⁸¹

Petar Andrejić (de Andreis) (1520-1530)¹⁸²

Nikola (?)

Nakon 1534. više se nigdje ne spominje Otočka biskupija.

IV. Senjski i modruški ili krbavski

Ivan Krstitelj Agatić, augustinac (1617-1640)¹⁸³

Petar Mariani (1642/4-1665)¹⁸⁴

Ivan Smoljanović (1665-1678)¹⁸⁵

¹⁷⁷ Imenovan 20. lipnja 1550. nakon što je Gliričić premješten za krčkog biskupa. 12. rujna 1554. Modruška biskupija dana je na upravu krčkom biskupu zbog smrti Gherardisa, Innocenzo COLOSIO, Un vescovo domenicano begamasco (†1554) e la sua opera sullo Spirito Santo, *Rassegna di ascetica e mistica*, XXVI. (Firenze 1975), aprile-giugno pp. 103-115. Gherardis po svoj prilici nije vidio svoju biskupiju.

¹⁷⁸ Kraljevsko imenovanje bilo je 1554, ali papina potvrda nije stizala sve do 1560. godine. Biran je za rektora Bečkog sveučilišta. U biskupiju se nije navraćao, iako ga je kralj Ferdinand, u smislu dekreta Tridentskog sabora o rezidenciji, nagovarao da boravi u svojoj biskupiji. Umro je 1569. u Ostrogonu i ondje pokopan. Nakon toga više nisu imenovani posebni modruški biskupi, nego je biskupija davana na upravu senjskim biskupima. Nema nikakva mjesta za biskupa Ivana Kožičića. Pisci koji ga umeću u kataloge nasjeli su jednoj od brojnih nepreciznosti i nekritičnosti Franje Glavinica (v. *Historia tarsattana*, Udine 1648. pretisak: Rijeka 1989, p. 66).

¹⁷⁹ S KRASIĆ, Universitas Jadertina, 573-574.

¹⁸⁰ M. BOGOVIĆ, *Otočka biskupija*, 34.

¹⁸¹ HBL, I.

¹⁸² M. BOGOVIĆ, n. dj., 38.

¹⁸³ HBL, I.

¹⁸⁴ V. životopis uz izvješće.

¹⁸⁵ Carsko imenovanje bilo je 9. rujna 1665, a papinsko tek 22. kolovoza 1667. V. postupak za biskupsko imenovanje, ASV, *Nunziatura di Vienna, Processi canonici*, n. 151. Ima više od 50 folio stranica. Usp. također *Zvona*, 1982/1, str. 5.

Hijacint Dimitri (1680-1686)¹⁸⁶

Sebastijan Glavinić (1689-1697)¹⁸⁷

Martin Brajković (1698-1703)¹⁸⁸

Benedikt Bedeković (1704-1709)¹⁸⁹

Adam Ratkaj (1709-1717)¹⁹⁰

Nikola Pohmajević (1717-1730)¹⁹¹

Ivan Antun Benzoni (1730-1745)¹⁹²

Juraj Vuk Čolić (1745-1764)¹⁹³

Pijo Manzador (1764-1773)¹⁹⁴

Ivan Kabalin (1773-1783)¹⁹⁵

Aldrigo Piccardi (1784-1789)¹⁹⁶

Ivan Krstitelj Ježić (1789-1833)¹⁹⁷

Mirko Ožegović (1833-1869)¹⁹⁸

¹⁸⁶ Životopis uz izvješće.

¹⁸⁷ Životopis uz izvješće.

¹⁸⁸ Životopis uz izvješće.

¹⁸⁹ Životopis uz izvješće.

¹⁹⁰ Carsko imenovanje bilo je 25. svibnja 1709, a papinsko tek 26. rujna 1712. Umro je 17. srpnja 1717. Za podatke prije biskupstva v. ASV, *Nunziatura di Vienna, Processi canonici*, n. 316. Životopis v. *Zvona*, 1982/6, str. 5 i HBL, I.

¹⁹¹ Podaci o životu uz priloženo izvješće.

¹⁹² Podaci o životu uz priloženo izvješće.

¹⁹³ Podaci o životu uz priloženo izvješće.

¹⁹⁴ Podaci o životu uz priloženo izvješće.

¹⁹⁵ Podaci o životu prije biskupskog imenovanja v. ASV, *Processus Consistoriales*, vol. 165, ff. 294r-312r. P. STANCOVICH, n. dj., p. 155. V. također *Zvona*, 1982/12, str. 5.

¹⁹⁶ Bio najprije biskup u Pičnu. Carsko imenovanje za senjsko-modruškog biskupa bilo je u kolovozu 1784. a papinsko u veljači iduće godine. 1788. sporazumno je predana uprava biskupija Ivanu Krstitelju Ježiću. Umro je u Trstu godinu dana poslije. Podatke o vremenu prije dolaska u Senj, v. ASV, *Nunziatura di Vienna, Processi canonici*, n. 499. i *Processi consistoriales*, vol. 186, ff. 274r-283v.

¹⁹⁷ Životopis uz priloženo izvješće iz 1795. godine.

¹⁹⁸ Mile BOGOVIĆ, Biskup Mirko Ožegović, SZ, XVII. (1990), str. 249-260.

Vjenceslav Soić, koadjutor s pravom nasljedstva 1861; ordinarij 1869-1875.¹⁹⁹

Juraj Posilović (1876-1894)²⁰⁰

Antun Maurović (1895-1908)²⁰¹

Roko Vučić (1910-1914)²⁰²

Josip Marušić (1915-1930)²⁰³

Ivan Starčević (1932-1934)²⁰⁴

Viktor Burić, (1935-1969). Godine 1969. prvi riječko-senjski nadbiskup i metropolita.²⁰⁵

Markantun De Dominis (1600-1602)

Markantun de Dominis rodio se u Rabu 1560. godine, a umro u Rimu 8. ili 9. rujna 1624. On je učenjak svjetskih razmjera i o njemu je već napisana cijela biblioteka.²⁰⁶ Nas ovdje zanima ponajviše njegovo biskupovanje u Senju.

Prvu naobrazbu dobio je u Rabu, a nakon toga je u isusovačkom zavodu u Loretu stekao srednju naobrazbu. Godine 1579. ušao je u Družbu Isusovu. Studirao je filozofiju i teologiju u Padovi. Predavao je filozofske i prirodne znanosti na raznim isusovačkim školama. Kad je njegov stric, senjski biskup Antun de Dominis 1596. poginuo za vrijeme borbe oko Klisa, napustio je Družbu Isusovu i kandidirao se za senjskoga biskupa. Carsko imenovanje

¹⁹⁹ Od 1858. pomoćni biskup Mirku Ožegoviću, od 15. siječnja 1861. koadjutor s pravom nasljedstva, nakon Ožegovićeve smrti naslijedio ga, rezignirao zbog tužbi na njega 1875, a umro u Bakru 11. siječnja 1891. Za vrijeme prije biskupskog imenovanja v. ASV, *Nunziatura di Vienna, Processi canonici*, n. 903, zatim ASV, *Acta Congreg. Concistor.*, an. 1861, n. 1 i 2.

²⁰⁰ Životopis uz izvješće iz 1885.

²⁰¹ Životopis uz priloženo izvješće iz 1900.

²⁰² Životopis uz priloženo izvješće.

²⁰³ Životopis uz priloženo izvješće iz 1919.

²⁰⁴ *Službeni vjesnik senjsko-modruške biskupije*, 1935/1, str. 3-10; *Zvona*, 1984/1, 5.

²⁰⁵ Mile BOGOVIĆ, Mšgr. dr. Viktor Burić, *Kana*, XIV. (Zagreb 1983), 9, str. 6-7.

²⁰⁶ Kao vodič za poznavanje života i djela Markantuna de Dominisa dobro će poslužiti biobibliografska jedinica o njemu u *Hrvatskom biografskom leksikonu*, br. 3. (1993) koju je napisala Vesna Tuđina Gamulin (str. 494-499). Opširno o njemu piše i *Dizionario biografico degli Italiani*, (Roma 1987, pp. 642-651). Najpreciznije podatke o njegovu životu dao je Nikola Bulat u članku: Neka sporna pitanja o De Dominisu, *Crkva u svijetu*, 2/1976, str. 102-106; Vesna TUĐINA-GAMULIN, Senjski biskup Marko Antonije de Dominis u Šenoinoj interpretaciji, SZ, XXII., 249-254; Najbolja zbirka izvora za vrijeme Markantunova boravka u Senju dvotomna je knjiga koju je priredio Karlo Horvat: *Monumenta historiam Usocchorum illustrantia*, I., MSHSM 32, Zagreb 1919, str. 150-395.

uslijedilo je već 1597, ali papinska potvrda došla je tek u kolovozu 1600. godine.²⁰⁷ Dominis je i prije papine potvrde upravljao biskupijom, koja je tada svedena u najuže svoje granice, što se vidi iz njegovog izvješća. Tada je bilo aktualno pitanje uskoka, koje je on rješavao kao prijatelj Venecije i u dosluhu s carskim dvorom u Beču. Uskočko pitanje trebalo je tako riješiti da se uskocima dade mogućnost da svojim radom zaslužuju kruh, kako se ne bi trebali baviti gusarenjem i pljačkom. Ljudima koji su se već odvikli od takva načina života, učinio se Dominis opasnim neprijateljem. Kad je carski povjerenik Rabatta dao 1601. u Senju posmicati nekoliko uskočkih vođa, nastala je buna u kojoj je poginuo Rabatta, ali ni Dominis se nije usudio više vratiti u Senj.²⁰⁸ Izvješće koje je 1602. uputio Svetoj Stolici napisao je u Rimu, kad je već bio određen za splitskog nadbiskupa. Izvješće nosi tragove spomenutih događanja u Senju. Senjani će se poslije tužiti papinskom nunciju da je Dominis odnio neke stvari koje pripadaju senjskoj crkvi.

Kao splitski nadbiskup došao je u sukob sa svojim kaptolom. Bavio se pitanjem vlasti pape i Rimske kurije u Crkvi. Kada je u sporu sa svojim kaptolom i u nekim drugim pitanjima izostala podrška Rimske kurije, počeo se on sustavnije baviti tim pitanjem. U to vrijeme došlo je između Rima i Venecije do žestokih sukobljavanja, a Dominis se svrstao među one koji su uzroke takvim sukobima tražili u krivom poimanju papinog primata. Takav stav ga je doveo do otvorenog sukoba s Rimom i do puta u London, gdje je pristupio Anglikanskoj crkvi. Ipak on nije želio biti heretik za katolike, pa je tražio način za povratak u Katoličku crkvu. Dobivši garancije za oprost od pape Grgura XV., 5. travnja 1622. došao je u Rim, gdje je bio veoma lijepo primljen i slobodno se kretao. U svojem odreknuću od hereze pokajao se za mnoge svoje ideje i iznio dosta negativan sud o Anglikanskoj crkvi. Pripremao se da u smislu svoje vjernosti Katoličkoj crkvi objavi još nekoliko djela. Kad je 8. srpnja 1623. umro njegov zaštitnik Grgur XV., nije više uživao naklonost vlasti u Rimu. Dne 18. travnja iduće godine bio je uhićen i zatvoren u Andeosku tvrđavu. Novi papa Urban VIII. naredio je da se s njime lijepo postupa i odobrio mu mjesečnih 100 škuda. Slabo zdravlje pogoršalo je još više uhićenje i

²⁰⁷ Sačuvao se postupak za njegovo imenovanje senjskim biskupom. Tu imamo zanimljivih podataka i o njemu i o Senjskoj biskupiji (Edo PIVČEVIĆ, Kako je De Dominis postao senjski biskup, *Crkva u svijetu*, 1983/2, str. 178-192); skraćenu verziju tog članka imamo iz pera Vesne TUDINA-GAMULIN u *SŽ*, XX. (Senj 1993), str. 119-126.

²⁰⁸ 29. kolovoza 1598. piše papa de Dominisu o potrebi da se dogovori s uskocima. 24. listopada iste godine hvali ga papa što je dragovoljno prihvatio pregovore s uskocima (usp. ASV, Indice, 318). 3. kolovoza 1602. piše papa austrijskom caru da je senjski biskup pobjegao iz Senja zbog mržnje uskoka prema njemu i da se ne želi vratiti natrag. Preporučuje za nasljednika Fausta Vrančića (*Monumenta uschocorum*, II., 35-36).

obnavljanje optužbi protiv njega, pa je to bilo uzrokom i njegove smrti. Već započeti inkvizicijski postupak dovršen je nakon njegove smrti. Bio je osuđen kao heretik.

Vincentius Martena (1613-1616)

O Marteni znademo samo ono što je zabilježeno u postupku za biskupsko imenovanje.²⁰⁹ Tu nalazimo podatak da je zaređen za svećenika 23. svibnja 1593, što znači da se rodio koju godinu prije 1570. u južnoitalskom mjestu i biskupskom sjedištu Lecce.²¹⁰ Teološku naobrazbu stekao je u Napulju, gdje je postigao naslov doktora teologije. Boravio je potom u Grazu, a prije biskupskog imenovanja živio je u Trstu, gdje je prema očevicima redovno po- hađao isusovačku školu; vjerojatno je u njoj nešto predavao, kao i prije u Grazu. Svjedoci u procesu za biskupsko imenovanje, provedenom u Grazu 1613, znaju jako malo podataka o njemu. Nakon carskog imenovanja, 12. kolovoza 1613. papa ga potvrđuje za senjskog biskupa. Kratko je boravio u Senju. Još 3. svibnja 1614. on se javlja iz Trsta, obećavajući da će uskoro ići u svoju biskupiju. Ipak nije otišao u Senj nego je zamolio Svetu Stolicu da mu dopusti boraviti u Rijeci. Iz Rima mu je javljeno 19. prosinca 1614. da treba ići u svoju biskupiju (Rijeka je u to vrijeme u Pulskoj biskupiji). Njegov kapelan Dimitrije Angelo kaže za sebe da je bio samo 20 dana u Senju, a izgleda da više nije bio ni Martena, iako u izvješću kaže da je u Senju boravio 20 mjeseci, jer za njega isti kaže da ono malo vremena što je proboravio u Senju nije mogao stanovati u ruševnoj biskupskoj kuriji. Taj dvadesetodnevni boravak u Senju bio je negdje u 1615. godini. Naime, već 30. prosinca iste godine piše on svoje izvješće Svetoj Stolicu pod dojmovima iz Senja, s nakanom da dobije ispričnicu što ondje više ne boravi. Način kako se spremio jasno govori da se u Senj nije više namjeravao vratiti. Svoje je stvari dobro zapakirao i odvezao ih riječkim kapucinima.²¹¹ Umro je u svom rodnom mjestu 21. srpnja 1616. godine.

²⁰⁹ ASV, *Nunziatura di Vienna*, Processi canonici, n. 2.

²¹⁰ Naziv *Lecce* Sladovića je zaveo da se radi o Lici pa Martenu naziva Ličaninom (Sladović, 107).

²¹¹ 16. prosinca 1616. gvardijan riječkog kapucinskog samostana piše u Graz da je pokojni Martena ostavio kod njih, uz napomenu da to nikome ne daju bez njegova osobnog dopuštenja, sljedeće: "Un tamburo inchiato e una cassa di habeto mezzana inchiodata, un matarazzo, una cantinella da vino da portare per viaggio, un tapeto da porre sotto i piedi, alcune coperte da tenere calici e lacili, due cappezzati piccolini di lana da tenersi sotto il capo, et un fagottino amagliato et cuscito" (ASV, *Nunziatura di Vienna*, vol. 148, f. 15. Objavio Vanyò Tihamér Aladár, *A bécsi pápai kevétség levéltárnak iratai Magyarországról 1611-1788*, Budapest 1986, str. 328).

Petar Mariani (1642/4-1665)

Nakon Agatića (1617-1640) došao je za senjsko-modruškog biskupa opet jedan Riječanin – Petar Mariani.²¹² Rođen je u Rijeci 9. siječnja 1605. od oca Bartolomeja iz Napulja i majke Franciske, kćeri gradskog senatora Frankovića. Kod isusovaca u Zagrebu završio je gimnaziju, a potom je sedam godina studirao na Bečkom sveučilištu filozofiju, postigavši 1633. magisterij, i teologiju, postigavši 1636. stupanj bakalaureata. Tek kao završenog filozofa car ga je 1733. imenovao kanonikom u Olmucu. Zareden je za svećenika 1635, postao je senjski kanonik i imenovan apostolskim notarom. Wesprimski biskup ga je 1636. imenovao kanonikom lektorom svoga kaptola i prepozitom crkve u Hantu, a đurski biskup 1638. kanonikom kantorom svoga kaptola i prepozitom crkve Sv. Alberta. U postupku za biskupsko imenovanje svjedoci kažu da je vješt u hrvatskom jeziku, kojim se u onom kraju govori. U službenim dokumentima često se uz njegovo ime i prezime nalazi "de Napoli" (iz Napulja). Njegovo biskupsko imenovanje obično se stavlja poslije 1650, jer je kod Farlatija krivo navedeno da je njegov prethodnik umro 1649. (treba: 1640). Nedvojbeno je da je već 3. travnja 1642. u Bečkoj nuncijaturi započeo postupak za njegovo biskupsko imenovanje. Ubrzo ga je car imenovao, a Rim ga je potvrdio tek 18. travnja 1644. Iste godine posvećen je na Trsatu za biskupa, a malo potom posvetio je temelje proširenja trsatske samostanske crkve.

Franjevac konventualac Franjo Cosmi iz Molesma poslan je iz Italije kao misionar u pogranična područja prema Turskoj. No, on je napustio svoju misionarsku službu i preuzeo službu upravitelja dobara Nikole Zrinjskoga. Marianijeva optužnica ga tereti već zbog toga što je napustio svećeničku i preuzeo laičku službu. Uz to je tu službu obavljao sablažnjivo: nemilosrdno je utjerivao poreze za svoga gaspodara, prisvajao je crkvena dobra i daće, nije priznavao jurisdikciju područnog biskupa i branio je drugima da je poštuju.²¹³ Svećenike koji su bili za biskupa progonio je i oduzimao im dobra. Milostinju koja je skupljena za obnovu jedne crkve upotrijebio je za izgradnju solane. Tako 1646. piše Mariani caru Ferdinandu III. i vrhovnoj upravi u Hrvatskoj

²¹² Najsigurniji podaci o njegovu životu prije biskupskog imenovanja nalaze se u Postupku za imenovanje (ASV, *Nunziatura di Vienna, processi canonici*, n. 77; v. Farlati, 140-145; Sladović, 175, 296-297, 310, 373-381; G. Kobler, I., n. dj. , str. 72-73).

²¹³ Cosmi je uhvatio dva riječka ribara i bacio ih u tamnicu, na što se Propagandi tuže 27. prosinca 1643. suci i vijeće riječke općine (SOCCG, vol. 127, ff. 70r-72r). Na istu adresu uputio je svoju tužbu protiv Cosmija i Mariani 30. srpnja 1644, nabrajajući koja sve zla čini odbjegli fratar (ondje, ff. 69, 85). Istog dana piše poseban dopis Kongregaciji protiv Nikole Zrinjskog koji je naredio velike namete ne samo na civile nego i na kler i crkve (ondje, f. 64).

krajini, a potom i samom Nikoli Zrinjskom, da se kazni odbjegli redovnik. No, Marianijeva tužba bila je indirektno upravljena zapravo protiv Nikole Zrinjskog. A on je tada bio toliko moćan da je, i pored carske zaštite, primorao Marianija da se povuče. On napušta upravu biskupija i za utjehu dobiva naslov srijemskog biskupa, namjesto Andrije Frankovića (Francisci), a ovaj će naslijediti Marianija kao upravitelj Senjske i Modruške biskupije.

Carski se dvor također složio s tom promjenom. Ali ne i Rim, pa je Franković ostao do kraja samo "izabrani" biskup (tj. ne od Rima potvrđeni). Umro je 1653. Prije smrti car mu je vratio naslov srijemskog biskupa, a Mariani ponovno dolazi za biskupa senjskog i modruškog. Mariani se nakon odlaska iz svojih biskupija nastanio u Trnavi, nadarbinu koju je prije imao Francisci, ali nije bio spreman podnijeti ostavku na prijašnjim biskupijama. Kad je Nikola Zrinjski prepustio upravu vinodolskih dobara svome bratu Petru, zatražio je Mariani da mu se vrate Senjska i Modruška biskupija. Bečki nuncij piše 23. ožujka 1652. da je sve uređeno kako bi se Mariani mogao vratiti u svoje biskupije.

Kad je ponovno preuzeo upravu²¹⁴, ubrzo je izazvao drugi spor, ovaj put s glagoljaškim klerom svojih biskupija. Naime, prigodom vizitacija izdavao je svećenicima naredjenja da trebaju učiti latinski i da djecu trebaju u tom jeziku poučavati. Glagoljaši ga optužiše u Rim da želi ukinuti staroslavensku liturgiju, što on opovrgava u pismu koje ovdje donosimo.²¹⁵ Kobler nagađa da je upravo zbog toga spora s glagoljašima morao po drugi put napustiti biskupiju. Zadnjih godina boravio je u Rijeci, gdje je i umro 30. lipnja 1665. Pokopan je u crkvi Majke Božje na Trsatu, pokraj svoga prethodnika Agatića.

Hijacint Dimitri (1680-1686)²¹⁶

Dimitri je rođen u Kotoru 23. veljače 1619. od kotorskog plemića Dimitrija Dimitrovića i majke Marije. Krsno mu je ime Mato. Ušao je u dominikanski red, prvo naukovanje bilo mu je vjerojatno u Zadru, otkuda je 1644. otišao u

²¹⁴ Theiner, VMS, II., 138-140.

²¹⁵ Marianijev spor s glagoljašima rješavala je i Kongregacija Koncila (v. *Positio* 65, ff. 360r-361v, 363rv, 371rv, 373rv, 374rv).

²¹⁶ U najnovije vrijeme o Dimitriju je pisao Stjepan Krsić u svom djelu: *Generalno učilište dominikanskog reda u Zadru ili Universitas Jadertina 1396-1807*, Zadar 1996, str. 630-631. Ondje se nalazi popis izvora i bibliografija. Tiskarskom greškom tu je stavljeno da je Dimitri umro 1680. Treba biti 1686. Korisnih podataka ima i u postupku za njegovo biskupsko imenovanje (ASV, *Processus consistoriales*, vol. 80, ff. 626r-640r).

Padovu pa u Firenzu, gdje je zaređen za svećenika. Vrativši se kući s akademskim naslovom bakalaureata, radio je na pripremanju magistarskog ispita i istodobno predavao u Zadru i Trogiru. Naslov doktora teologije dobio je 1661. godine. Nakon toga posvetio se misionarskoj službi među kršćanima u europskom dijelu Turskog Carstva, a poznat je bio kao vrstan misionar i na cijelom području Mletačke države na istočnoj jadranskoj obali. Propovijedao je više godina po Istri. Još 1660. porečki biskup ga traži radi obraćanja Morlaka koji dolaze u njegovu biskupiju.²¹⁷ Tri je godine bio upravitelj porečkog sjemeništa. 1670. uputio je Propagandi 5 promemorija o potrebi misijskog apostolskog vikara s biskupskim redom za Istru, Štajersku, Hrvatsku i Mađarsku. Bez dvojbe je držao da bi on bio najpogodnija osoba za to mjesto, jer je iste godine ista Kongregacija dobila preporuku toga sadržaja od baruna od Plittydorfa.²¹⁸ Krajem 1676. imenovan je naslovnim budvanskim biskupom. Najprije je dobio carsko imenovanje, a papinsko imenovanje nosi nadnevak 13. siječnja 1681. godine.

Kao senjsko-modruški biskup proputovao je cijelo područje svojih biskupija, u redovničkom odijelu i na konju. Godine 1682. održao je u Bakru biskupijsku sinodu gdje su donesene mnoge odredbe glede discipline klera i naroda. Izdao je naredbe protiv psovke i pijanstva. Prekršitelji su bili novčano kažnjavani. Pokušao je srediti odnose s novonadošlim pravoslavnim narodom i njegovim klerom. Dana 31. kolovoza 1682. pohodio ga je sjedinjeni marčanski vladika Pavao Zoričić. On mu je iste godine uzvratio posjet. U izvješću koje je 1684. poslao u Rim kaže da je crkva u Brlogu zajednička pravoslavicima i katolicima.

Veći dio svoga biskupovanja Dimitri je proveo u Bakru. Borio se da se crkvi osiguraju odgovarajuća podavanja. Za vrijeme Zrinjskih ona nisu bila sigurna, a nakon što su dobra Zrinjskih zaplijenjena, ta davanja su bila još nesigurnija. Dimitri je gradio kapelanima kuće, a župnicima naredio rezidenciju. Veoma se brinuo za siromahe kojih je u ono ratno vrijeme bilo napretak. Budući da je živio u Bakru, odlučio je da ga tamo i pokopaju, pa je dao izraditi nadgrobnu ploču. No, u zadnje dane svoga života došao je u žestoki sukob sa svjetovnim vlastima, tako da je morao napustiti Bakar. Sklonio se u Grižane, gdje je umoran i slomljen umro 5. srpnja 1686. godine i pokopan u župnoj crkvi.

²¹⁷ *Acta* 1660, 287, 2.

²¹⁸ *Acta* 1670, 187, 36; 279, 34; SOCG, 424, 140-169; 425, 411-416.

Sebastijan Glavinić (1689-1697)

Glavinić²¹⁹ se rodio u Pićnu 18. siječnja 1632. godine. Obitelj se doselila u Istru iz Glamoča. Zato se Glavinić često potpisuje "de Glamoch". Prema izvratku iz matice krštenih, kršten je 18. sječnja 1632. u pićanskoj katedrali, što znači da je taj dan ili koji prije rođen, od Nikole zvanog Sfožer i majke Margarete, rođene Veljan. Na svesku njegovih spisa "Memoriale" stoji da je rođen 1630. godine. Osnovnu naobrazbu stekao je u franjevačkom samostanu na Trsatu, kojim je upravljao njegov stric Franjo Glavinić. Filozofske i teološke nauke pohađao je u Grazu, Beču i Trnavi. Postigao je akademski gradus magistra slobodnih umjetnosti i filozofije. Za svećenika je zaređen 20. ožujka 1660. Nakon toga nalazimo ga na carskom dvoru u Beču, a 1661. godine sudjelovao je kao tumač u carskom poslanstvu u Rusiji. O tom putu napisao je zanimljiv putopis (*Relatio de rebus moscoviticis*). U toj devetnaestočlanoj delegaciji Glavinić je bio jedini svećenik. Izvješće je napisao 1665. za papinskog nuncija u Beču. Dvor je bio zadovoljan načinom kako je Glavinić obavio svoj zadatak, što dokazuje i činjenica da je ostao na dvoru kao tumač ruskog jezika. 1. listopada 1665. dodijeljeno mu je mjesto dvorskog kapelana, a tu je službu obavljao do ljeta 1667. Dana 10. prosinca 1668. Dvor mu je priznao plemstvo. Nije jasno kako je i kada došao u Modrušku biskupiju, gdje je za biskupa Smoljanovića kraće bio modruški arhidakon. Došlo je do spora između njega i biskupa, nakon čega odlazi iz biskupije. (Kada je postao biskupom, optuživan je da se osvećuje svećenicima iz Smoljanovićeve rodbine.) Godine 1669. ili godinu kasnije preuzeo je upravu župe Slovenske Konjice (Gonovicensis). U župi je ostao sve do imenovanja za biskupa. Natpisi u pojedinim crkvama njegove župe pokazuju da je bio veoma aktivan kao graditelj.²²⁰ Po-

²¹⁹ Glavinić je poznat i kao pisac. Poznatiya su mu djela: *S. Glavinich Relatio de rebus Moscoviticis*. (Oesterreichisches Volksbibliothek in Wien, Mss N. 8578) *Inventarium des Glavinisches Nachlasses*, 1-55. (Steiermarkisches Landesarchiv in Graz, Schranne und Landrecht); *Memoriale Sebastiani Glavinich episcopi Seggeniensis et Modrusiensis, nati a. 1630*. (Arhiv HAZU, II., C 44). O Glaviniću vidi: Archivio Segreto Vaticano, Nunziatura di Vienna: *Processi dei Vescovi e degli Abbati*, n. 247; Farlati, IV., 147-148; P. Stancovich, n. dj., pp. 152-153; Sladović, 113-115, 179-180, 301-306, 310-311; Ivan KUKULJEVIĆ, Sebastijan Glavinić, *Arhiv za poviestnicu jugoslovensku*, vol. X., Zagreb 1869, str. 5-11; Jernej VOH, Škof Sebastijan Glavinić, *Voditelj bogoslovnih vedah*, letnik II., Maribor 1899, str. 143-146; Augustin STEGOVŠEK, Konjiška dekanija, *Umetnički spomeniki lavantinske škofije*, II., Maribor 1909, str. 36; HC, V. (1667.-1730.), p. 350; Jakob RICHTER, Baštijan Glavinić de Glamoč in njegov opis Rusije, *Časopis za zgodovino in narodopisje*, Nova vrsta, 6. (XLI., Ljubljana 1970), 1, str. 22-36; Glavinićev opis, str. 117-128; Mile BOGOVIĆ, Glavinić protiv "Glavinića", *Zvona*, XXIX. (Rijeka 1991), 1, 5; *Konjiško 850 let pražupnije 1146-1996*, Slovenske Konjice 1996, str. 42-44.

²²⁰ Zahvaljujem dr. Ani Lavrić iz Ljubljane za podatke i literaturu o Glavinićevu župničkom djelovanju u Slov. Konjicama. Mijo Korade znade da je Glavinić napisao još ova djela. *Deplua charitatum aurora...* (Beč 1666), i *Spiritus salutis sive Spiritus Sanctus* (Beč 1660).

dručje te župe bilo je habsburško vlasništvo i u njoj je Bečki dvor imao pravo imenovanja župnika. Prihodi su bili bolji od prihoda dvorskog kapelana. I dalje je bio na usluzi Dvoru kao tumač ruskog jezika.

Car ga je imenovao senjskim biskupom 19. travnja 1689, što je papa potvrdio 8. svibnja 1690.²²¹ Kao biskup trudio se da područje njegovih biskupija bude izuzeto iz nadležnosti ostrogonskog metropolita i da se vrati pod Split. U njegovom "Memorialu" nalazi se popis sufragana Splitske metropolije, među kojima je senjski i krbavsko-modruški biskup. Osobno je prijateljevao s ondašnjim splitskim nadbiskupom Cosmijem. Obišao je mnoga područja svojih biskupija, ostavivši o tome dragocjene podatke. Nakon oslobođenja Like i Krbave od Turaka, njemu kao senjskom biskupu dana su 3. ožujka 1691. ta područja na upravu. Slao je onamo svećenike i misionare, ali osobno nije obišao Liku, što je sam pri koncu života izjavio, pa je neopravdano pripisivati njemu onaj opis Like i Krbave u kojemu se govori o glagoljskim brevijarima tiskanim u Kosinju. Zagorčio mu je život spor sa samim Bečkim dvorom. Car je, naime, imenovao modruškim arhidakonom Antuna Fiorinija de Bleunberga, a Glavinić je smatrao da je to njegovo pravo kao senjsko-modruškog biskupa i na istu službu imenovao je svoga kandidata. Car ga je zato 1. ožujka 1692. oštro ukorio. Dvor je vršio na nj pritisak da se odrekne biskupije uz novčanu nadoknadu, što je on odrješito odbio. Godine 1695. poslao je u Rim izvješće o stanju svojih biskupija. Izvješće je poslao iz Trsata, gdje je uglavnom boravio za vrijeme svoga biskupovanja. Putujući u Beč navratio je u Slovenske Konjice, gdje je bio župnik njegov sinovac, također imenom Sebastijan. Ondje je umro 5. prosinca 1697. godine te pokopan u župnoj crkvi, što pokazuje i nadgrobna ploča veličine 52,5 x 59,5 cm. Sa sobom je bio odnio neke dragocjenosti iz biskupijskog inventara, pa je njegov nasljednik Brajković pokrenuo proces da se to vrati.

Mnogo briga zadali su Glaviniću upravitelji zaplijenjenih dobara Zrinjskih i Frankopana, jer su uskraćivali prihode koje je Crkva prije uživala. Početak njegove biskupske službe poklapa se s oslobađanjem širokog prostora koji je poslije dan njemu na upravu. Njegovo spomenuto izvješće o putu u Rusiju (putopis) odaje čovjeka oštra oka i razvijene moći zapažanja. Nedostatak mu je što se nije služio tada poznatom literaturom, nego se oslanjao samo na vlastita zapažanja. Pisan je na 12 stranica.

²²¹ Posebno je imenovanje bilo za modruškog biskupa.

Martin Brajković (1698-1703)

Među dugim nizom senjsko-modruških i zagrebačkih biskupa Brajkoviću pripada posebno mjesto iako je umro u četrdesetoj godini života. Kršten je u senjskoj katedrali 11. studenoga 1668. Plemička porodica Brajkovići doselila se u Senj iz Brinja. Roditelji Andrija i Eva poslaše sina najprije na isusovačku gimnaziju u Rijeci. Filozofiju je završio u Beču, a teologiju u Trnavi, gdje je postao doktor teologije. Već kao mladomisnika (1692) imenuje ga senjskim kanonikom senjsko-modruški biskup Sebastijan Glavinić, želeći ga zadržati u svojoj biskupiji, jer mu je trebalo učenih ljudi. Tri godine poslije (1695) postaje Brajković i zagrebački kanonik, ali nije boravio ni u jednom kaptolu, jer ga je ban Battyány zadržao kod sebe kao odgojitelja svoje djece. 14. ožujka 1698. car Leopold I. imenovao ga je biskupom senjskim i modruškim. Papinsko imenovanje slijedilo je tek 30. ožujka iduće godine, među ostalim i zbog toga što se Gradačka komora protivila tom imenovanju. Već 1703. car ga je imenovao zagrebačkim biskupom, što papa potvrđuje početkom iduće godine. Odlaskom u Zagreb, Brajković postaje ujedno banski namjesnik, jer je 1703. umro ban Battyány. Za vrijeme odsutnosti bana Palfija upravlja kraljevstvom zajedno s banovcem Petrom Keglevićem. Putujući na sabor u Požun umro je u Beču 4. lipnja 1708. Pokopan je u zagrebačkoj katedrali.

Brajković je prekinuo dosta dugu tradiciju da senjsko-modruški biskupi stanuju izvan Senja. Obnovio je razrušeni biskupski dvor na Starom trgu. Nakon oslobođenja Krbave od Turaka naslovni krbavski biskup, zagrebački kanonik Stjepan Dojčić, svojatao je sebi prava rezidencijalnog biskupa. Brajković se tome usprotivio i u jednoj raspravi dokazao da su Krbavska i Modruška dva imena za jednu te istu biskupiju koja je kanonski sjedinjena sa Senjskom i prema tome pripada senjskom biskupu. Car Leopold riješio je 1702. spor u Brajkovićevu korist.²²² Obišao je oslobođene krajeve svojih biskupija. Njegove bilješke s puta dragocjeni su povijesni izvor. Pod njegovom upravom djeluje u Lici pop Marko Mesić. Radio je na smirivanju bune krajišnika u Ribniku i Bilaju 1702. i isposlovaio pomilovanje kažnjenih. Trsio se oko naobrazbe svojih svećenika i oko tiskanja glagoljskih knjiga. Kao zagrebački biskup popravio je u Pokupskom razrušeni biskupski dvor i mnogo radio na tome da Zagreb postane središte nadbiskupije. Vjerojatno bi u tome i uspio da ga nije spriječila prerana smrt.

Od mladosti vezale su ga prijateljske veze sa sugradaninom Pavlom Ritterom Vitezovićem. I Brajković se oduševljavao Vitezovićevom idejom da tre-

²²² Farlati, 150.

ba obnoviti sve ono što je u Hrvatskoj turskom najezdom nastradalo ("Croatia rediviva!"). U tom smislu nastojao je obnoviti predturske biskupijske granice te Crkvi ponovno osigurati prava koja je nekada imala. Smatrao je da treba obnoviti samostalnu Modrušku ili Krbavsku biskupiju. No, u međuvremenu su izgubljene mnoge nadarbine i prihodi, a uz to se na područje biskupije naseliše mnogi pravoslavci. Brajković se trsio da se Crkvi vrate stare povlastice i da se pravoslavnim ("shizmatičnim") episkopima zabrani pristup na područje njegovih biskupija. Smjeli su djelovati samo oni svećenici koje je katolički biskup ocijenio podobnima. Između tih podobnih katolički biskup imenovao bi svoga zamjenika (vikara) za vjernike istočnog obreda. Tako bi ubrzo – vjerovao je Brajković – svi "shizmatici" postali katolici. Te nakane pokazale su se ubrzo nerealnima. Ipak se ideja obnovljene Hrvatske pokazala veoma efikasnom u obrani od mađarskih presizanja. Naslov zagrebačkog biskupa i banskog namjesnika iskoristio je Brajković da na raznim forumima može što uspješnije braniti prava hrvatskog kraljevstva.

Brajković svakako pripada među najistaknutije senjsko-modruške i zagrebačke biskupe. Sladović ga ubraja među najučenije senjske biskupe. Tijan kaže da "po zaslugama za uređenje crkvenih prilika, po zauzimanju za poštenu puk te radi osobitog zrelog promatranja prilika svoga vremena i radi nadasve odlučne obrane prava hrvatskog kraljevstva, Brajković ide među najzaslužnije muževe hrvatske prošlosti".²²³

Benedikt Bedeković (1704-1709)²²⁴

Benedikt Bedeković Komorski rodio se 20. kolovoza 1667. u Bedekovšćini (Hrvatsko zagorje). Nakon zagrebačke sjemenišne škole daljnju teološku i filozofsku naobrazbu stjecao je u inozemstvu. Na visoke crkvene službe moglo se samo preko visokih inozemnih škola. Bedeković je filozofiju završio u Beču, a teologiju u Bolonji. U Bolonji je također završio oba prava. Zbog bolesti nije doktorirao. Nakon povratka u domovinu bio je kratko vrijeme župnik u Pušći, zatim je postao kanonik, katedralni arhidakon i generalni vikar biskupa Selišćevića. Na toj službi zateklo ga je imenovanje za senjskog biskupa.

²²³ *Hrvatska enciklopedija*, III., 224.

²²⁴ O Bedekoviću su pisali: Farlati, IV., 157-158; Sladović, 115-117; Ljudevit IVANČAN, Benedikt Bedeković, *Službeni vjesnik biskupije senjske i modruške ili krbavske*, 14 (1929), 1, 35-36; Josip FRANČIŠKOVIĆ, Bedeković i Ratkaj, biskupi u Senju, *BS*, 20 (1932), 1, 83-87; Isti, Senjski biskupi XVIII. stoljeća, *BS*, 22 (1934), 2, 153-163. HBL I. (1983) 578-579 (Bogović).

Dne 4. svibnja 1704. u zagrebačkoj katedrali obavljeno je biskupsko posvećenje. Posvetitelj je bio Martin Brajković, koji je tek došao sa senjske na zagrebačku biskupsku stolicu. U Hrvatskoj nije bilo premeta koji bi, nakon smrti biskupa Selišćevića, bio prikladniji od Brajkovića za prvog hrvatskog biskupa. S druge strane, u Senjskoj i Modruškoj biskupiji nije bilo u kleru svećenika kojeg bi uz pobožnost resila i naobrazba potrebna za upravu biskupije. Tako je Senjanina Brajkovića naslijedio zagrebački kanonik Bedeković.

Biskup je odmah nakon dolaska u Senj razvio svestranu pastoralnu djelatnost. Ona je u ono vrijeme tijesno povezana s obilaskom biskupija. Tada su državne vlasti svugdje u Europi nastojale da što više zagospodare i Crkvom. Ni Austrija nije htjela biti iznimka. U Senjskoj i Modruškoj biskupiji kao da su joj same prilike išle na ruku.

Naime, nedavno su iskorijenjene dvije najpoznatije hrvatske plemićke obitelji, Zrinjski i Frankopani, a njihovi posjedi dospjeli su pod izravnu upravu države, pod Gradačku komoru koja nije htjela priznati Crkvi ona prava koja je uživala za vrijeme prijašnjih gospodara. Uz to tu su bili i novoosvojeni krajevi Like i Krbave, gdje su generali htjeli igrati ulogu biskupa. U mladenačkom zanosu, Bedeković je na više fronti razvio borbu za prava Crkve i klera. No, Gradačka komora i vojna uprava u Lici i Krbavi nisu se jako preplašile: bez dopuštenja vojnih vlasti biskup nije smio ni obilaziti svoju biskupiju. Ta su tvrjenja Bedekovića toliko iscrpla da je sredinom 1705. otišao na odmor u Mirkovce i vratio se u biskupiju tek u proljeće iduće godine.

Prema pridošlom pravoslavnom pučanstvu ravnao se prema Brajkovićevim smjernicama. Kao ni njegov prethodnik, nije se mogao pohvaliti da je na tom polju imao uspjeha. Mnogo se trudio da kler dobije određenu nagradu za svoj rad, jer su oduzete mnoge nadarbine od kojih se uzdržavao. Sladović kaže da je on "u toj struci prvi koleso zamahnuo"²²⁵, ali to se kolo i dalje slabo okretalo.

U pastoralnom radu u Lici mnogo su mu pomagali oci kapucini iz Rijeke, koji su u Lici imali gostinjac (*hospitium*), a Bedeković im je išao na ruku u pripremi za gradnju samostana u Karlobagu. Na vizitacijama je redovito naređivao da se djeca i omladina poučavaju u kršćanskom nauku. Tako npr. naređuje on 1704. nakon vizitacije Čabra: "Navuk keršćanski vsaki blagdan i nedilju pastiri svojim ovcam neka pripovidaju, i za predikum Oče naš, Zdravu Mariju, vjeru Božju, spoved, deset Božji i pet crikveni zapovidih sa kupa s pu-

²²⁵ Sladović, 116.

kom neka mole".²²⁶ Nedjeljom i blagdanom biskup je sa zvončićem u ruci išao senjskim ulicama i zvao omladinu na vjeronauk u katedralu. Skupljala ih se tada puna katedrala. Obično je pouka tako obavljena da bi dvojica stala pred zajednicu, jedan bi prema priručniku postavljao određena pitanja, a drugi bi čitao odgovore. Dakako da je biskup svako teže pitanje sam protumačio. Inače je liturgijske čine Bedeković obavljao latinski, a njegovo svećenstvo na staroslavenskom odnosno hrvatskom jeziku. Svećenicima je naredio da se u liturgiji služe kalendarom Zagrebačke biskupije.

Bedeković je već u Zagrebu stekao simpatije širih slojeva. Njegovo biskupsko posvećenje u zagrebačkoj katedrali, kaže Farlati, odvijalo se uz pokliče i pljesak svih redova. Senjanin Pavao Ritter Vitezović ispjevao je novom biskupu za tu prigodu lijepu pjesmu.²²⁷ Volio je knjigu, a biskupskoj biblioteci u Senju ostavio je dosta vrijednih knjiga. Posebnu je skrb vodio za siromahe. Cijenili su ga i senjski građani koji ga poslaše u Beč na čelu jednog poslanstva da brani prava starodrevnog Senja. Umro je 14. siječnja 1709. i pokopan je u senjskoj katedrali.

Nikola Pohmajević (1717-1730)

Svi koji su do sada pisali o Nikoli Pohmajeviću, biskupu senjskom i modruškom od 1717. do 1730, slažu se u tomu da je on rodom iz vinodolskog Bribira. S tim se ne slaže jedino dokumenat koji se nalazi u dosjeu postupka za njegovo biskupsko imenovanje. Ondje jasno stoji da je Nikola rođen u Senju i da je u senjskoj katedrali kršten 7. rujna 1663.²²⁸

²²⁶ Sladović, 410.

²²⁷ Farlati, 157-158.

²²⁸ Evo u cijelosti tog svjedočanstva:

Ego infrascriptus Parochus Venerabilis Capituli Segniensis etc. omnibus has lecturis salutem a Domino sempiternam.

Attestor ac praesentium tenore indubitata fide facio ad quos hae legendae pervenerint et exhibendae. Postquam mihi exhibitor carus eruditusque ac perdoctus Dominus Nicolaus Pohmaevich, Segniensis filius, praebuit humiliter ad intelligendum se alia terrarum abdita (ubi amica sors indoli et virtuti suae magis favebit) accedere resolutus fore. Idcirco suarum legitimarum litterarum natalitiorum (!) ac ortusque ergo, me petit pro verifica attestazione, quam digne supplicanti minime volui renuendam, verum pro optima recommendatione elargior et in rei veritate fateor praefatum Nicolaum Pohmaevich anno 1663. 7 mensis Septembris a Reverendissimo Domino Sanctae Crucis Abbate et Parocho Segniensi Michale Desantich, qui obdormiendo in Domino jam jam huic mundo valedixit, juxta ritum Sanctae Matris Ecclesiae sacro Baptismatis lavacro lotum (!) fuisse. Quod quidem non in baptismatorum libro repertum, sed ex assumptorum patrinorum perillustris Domini Joannis Mihovcivich, vice-comitis huius libere ac regiae Civitatis Segniensis, et eius coniugis Domine Magdalenae natae Homolich deposito juramento confirmatum esse; cuius pater legitimus Joannes Pohmaevich, vir probatae et bonae vitae, mater eius legitima Catharina Xiguir, etiam bonae et probatae vitae, omnes adhuc viventes. In quorum fidem has et consueto sigillo mei officii munitas dedi. Datum Segniae die 12 mensis Julii 1688. Mathaeus Celovich, Parochus, MP. (ASV, *Nunziatura di Vienna, Processus canonici*, n. 342).

Iako to nije ispis iz matica (matice se redovito u Senju vode tek od 1706!), zaslužuje naše puno povjerenje, tim više što su roditelji u vrijeme izdavanja potvrde na životu. Osim toga, u istom postupku za biskupsko imenovanje oba svjedoka koja govore o njemu kažu da je rođen u Senju. Vjerojatno je njegov otac došao u Senj iz Bribira, jer nema sumnje da se Nikola kao biskup posebno zauzimao za Bribir. Godine 1727. naređuje da se tamošnja župna crkva proširi, jer da je postojeća "tesna za prijeti puk".²²⁹

Filozofske i teološke nauke završio je kod isusovaca u Grazu. Godine 1688. kao student traži dokumente Župnog ureda u Senju da ode drugamo. Zacijelo u Zagrebačku biskupiju. U Grazu je 17. travnja 1689. zaređen za svećenika. Godine 1703. nalazimo ga kao župnika u Kašini, župi Zagrebačke biskupije. Da bi ga privukao u siromašniju biskupiju, biskup Ratkaj nudi mu 1714. bakarski kanonikat. Bakrani se pobuniše protiv toga, jer da je Nikola "stranjski". Nakon toga isti ga je biskup imenovao senjskim kanonikom. Carsko biskupsko imenovanje od 28. listopada 1717.²³⁰ zateklo ga je na dužnosti senjskog kanonika, modrušog arhidakona i generalnog vikara Senjske biskupije. To znači da je praktično već tada upravljao biskupijama. Papa je imenovanje potvrdio 6. travnja 1718, ali mu nije dopušteno da zadrži nadarbinu senjskog kanonika i modruškog arhidakona, što je tražio.²³¹ Umro je u Senju 9. veljače 1730. i pokopan je u senjskoj katedrali.

Pohmajević 1725. osniva kod senjskih pavlina latinsku školu gdje su i pripravnici za svećeništvo mogli dobiti gimnazijsku naobrazbu (do uključivo retorike). Sustavno je počeo slati pitomce na školovanje izvan biskupije. Po dvojicu je školovao u Zagrebu, za jednoga je utemeljio fundaciju u Grazu, a 1. srpnja 1727. moli on Propagandu da se osiguraju i u Rimu dva mjesta. Bečki nuncij potvrđuje da je molba opravdana, ali dodaje da je modruški arhidakon Benzoni predložio osnivanje sjemeništa u Rijeci; on bi se u tu svrhu odrekao arhidakonskih prihoda ako bi biskup dao za osnivanje sjemeništa onaj novac koji je skupio za ženski samostan. Budući da biskup nije želio promijeniti namjenu skupljenog novca, sjemenište u Rijeci nije tada osnovano, a možda je to bio glavni razlog da Propaganda nije udovoljila njegovoj želji za dva mjesta u Rimu.

²²⁹ 23. lipnja 1727. Naredbe prigodom vizitacije Bribira (Arhiv HAZU, Mss II d 125, 44).

²³⁰ Carsko imenovanje nalazi se u: Segreto Vaticano, Congregatio consistorialis, Acta 1718/1, f. 387.

²³¹ Ibidem, ff. 385-386, 388. Senjski kanonikat imao je tada prihode 50 njemačkih florena, a modruški arhidakonat 200. Kongregacija Koncila preporučila je Pohmajevićevu molbu, ali odgovor je ipak bio negativan.

Osim skrbi oko naobrazbe klera, nastojao je Pohmajević ispraviti i neke običaje u svećenstvu i puku. Već 1718. naređuje on, među ostalim, da svećenici nose "halju do košćice, s čistim kolarinom, i kavku" (tonzuru), a "u crikvu nijedan u opankah nima doći". Zatim zabranjuje svećenicima "krabunose" (maškaranje), te "tance, kola i norie". "Nijedan kanonik nima prstena nositi, nijednoga a kamoli dva". Puku zabranjuje "plač, naricanje, skubljenje vlasí i udaranje u persi" prigodom pogreba.²³²

Pohmajević je u proljeće 1722. obišao ogulinski i brinjski kraj, ujesen iduće godine Gacku, Liku i Krbavu, a 1727. čitavo područje svojih biskupija.²³³ Godine 1728. podnosi izvješće Svetoj Stolici, koje objavljujemo.

Nije bez razloga da Liku i Krbavu opisuje odijeljeno. Tamo je veliki utjecaj svjetovne vlasti na crkvene poslove, a lički arhidakon Damjan Zduna (Zdunić), nasljednik popularnog Marka Mesića, vlada se često kao da je neovisan o biskupu. Dopisom Ratnog vijeća u Grazu od 31. svibnja 1720. godine biskupu se poručuje da je Krbava pripadala nekoć pod splitskog nadbiskupa, pa prema tome ne može ondje vršiti jurisdikciju senjski biskup.²³⁴ Iako je još iste godine, 6. studenoga, Dvorska kancelarija u Grazu dopustila biskupu da može obaviti kanonsku vizitaciju Like i Krbave²³⁵, ipak je i dalje bilo osporavanja. Trebalo je biskupska prava i 1723. dokazivati, kako navodi Pohmajević u svom izvješću. Dana 23. studenoga iste godine sastao se Pohmajević u Novom u Lici sa svim područnim svećentvom, na čelu s arhidakonom Zdunom, i dobio od njih suglasnost da će mu se svi pokoravati kao svom biskupu.²³⁶ Zduna će, međutim, i dalje izlaziti iz granica koje mu je biskup postavio. Treba znati da se još nije bilo odustalo od osnivanja posebne biskupije u Lici.

²³² Sladović, 421-425.

²³³ Njegovi pratioci vjerno su zapisivali kamo je išao i što je pregledao. To je najbolje sačuvana vizitacija senjskih i modruških biskupa. Napisana je na 65 folija (130 stranica), a čuva se u HDA, *Protokoli* 15. Pohmajevićeva vizitacija počinje na f. 27. Prije toga su neki dijelovi Glavinijeve vizitacije.

²³⁴ BAS, fasc. I., 20. Biskup Martin Brajković još je 1701. dokumentirano dokazao pravo senjskog biskupa na Liku i Krbavu (I., 16), ali vojna je uprava to lako smetnula s uma.

²³⁵ BAS, fasc. A, 26. Biskupu je rečeno da od puka smije tražiti samo najnužnije za putne troškove. 24. ožujka 1721. Pohmajević najavljuje vizitaciju Like, napominjući da onamo ide prvi put (BAS, I., 27). Biskupova prava podržao je i metropolit, naredivši Zduni da prizna senjskog biskupa svojim ordinarijem (BAS, I., 22, KAS, II., 9), a i Damjan Zduna u pismu od 5. travnja 1723. s time se službeno pomirio (BAS, I., 23).

²³⁶ HDA, *Protokoli* 15, ff. 57v-59v.

Vrijeme Pohmajevićeva biskupovanja bilo je vrijeme plodnih nemira u Senjskoj i Modruškoj biskupiji, vrijeme previranja i traženja drukčijeg načina i stila života nakon što se odmakla turska granica i turska opasnost. Pitanja crkvene discipline Pohmajević je rješavao u duhu katoličke obnove, u koju su ga uputili isusovci u Grazu.

Ivan Antun Benzoni (1730-1745)

Premda je Rijeka sve do 1787. bila unutar Pulske biskupije, postojale su između nje i Senjske i Modruške biskupije tijesne veze i prije spomenute godine, posebno u crkvenom pogledu. Neki biskupi senjski i modruški stanovali su u Rijeci. Kožičić u tom gradu osniva čak svoju tiskaru. Rijeka je dala više biskupa susjednom Senju: Marka Riječanina (1461-1464), Franju Jožefića (1520-1549), poznatog iz ratova između Ferdinanda i Ivana Zapolje, Ivana Agatića (1617-1640), Petra Marianija (1642-1665), spornog Franju Čikulina (1678-1680) i Ivana Antuna Benzoni (1730-1745). Ovaj je posljednji i jedini senjski i modruški biskup (ako izuzmemo Markantuna de Dominisa, koji je poslije bio splitski nadbiskup) obrađen u posebnoj monografiji. Njegov život i rad, kao i stanje u biskupijama, obradio je u svojoj doktorskoj disertaciji na Gregorijanskom sveučilištu u Rimu dr. Josip Burić. Treba žaliti što je od te vrijedne studije objavljen do sada samo izvadak na 82 stranice.²³⁷

Benzoni se rodio u Rijeci 1693. od oca Feliksa i majke Uršule, rođene Marotti. Obitelji Benzoni i Marotti pripadale su u 18. stoljeću među uglednije riječke patricijske obitelji. Juraj Franjo Marotti, Benzonijev ujak, bio je od 1714. do 1740. pićanski biskup.

Gimnaziju te filozofiju i teologiju završio je Benzoni u Perugi, gdje je 1713. promoviran za doktora filozofije i teologije. Zatim je u Rimu studirao govorništvo u školi čuvenog kardinala Cassina.²³⁸ Nakon što je u Rimu 1717. zaređen za svećenika, Benzoni se vratio u Rijeku, gdje je postao kanonik kolegijalne crkve. Pićanski biskup imenovao ga je svojim vikarom (zamjenikom), a nedugo nakon toga car ga je imenovao modruškim arhidakonom, a potom i

²³⁷ *La diocesi di Segna e di Modrussa durante l'episcopato di Giovanni Antonio Benzoni (1730-1745)*, Roma 1968. Rukopis cijele doktorske disertacije nalazi se u Sakralnoj baštini Senj. Vrijednih podataka ima o njemu u postupku za biskupsko imenovanje (ASV, *Processus Datariae*, vol. 107, ff. 142r-156r).

²³⁸ U priručnoj biblioteci Državnog arhiva u Rijeci naišao sam na njegov rukopis: *Repertorium juris utriusque a Joannis Antonii de Benzoni*. Conscriptum dum anno Domini 1714. Rome penes Eminentissimum SRE Cardinalem Franciscum Cassini S.S. Congregationum studia frequentavit. Na rukopisu je dodana bilješka: A Pontio de Benzoni SRE et Regio Assessore gubernali dono datus Magnifico publico Fluminensi anno 1779.

osobnim savjetnikom kod svoje ambasade u Rimu te čuvarom carskog arhiva u istom gradu. Isti car imenovao ga je 21. travnja 1730. biskupom senjskim i modruškim, a papa Klement XII. potvrdio je imenovanje 2. listopada iste godine. Povjerenim biskupijama upravljao je do 3. prosinca 1745. Tog dana umro je u Rijeci i pokopan je u župnoj (i kaptolskoj) crkvi.

Benzoni je nastavio rad svojih prethodnika na obrazovanju klera. Privatne škole pri kaptolima i župama mogle su, prema Benzoni, dati svećeničkim kandidatima samo osnovno predznanje za školovanje u školama izvan biskupije. Ali Benzoni je držao da postojeće privatne škole, osim škole kanonika Antuna Cerovca u Senju, ne obavljaju dobro ni tu ulogu. Ispostovao je stipendiju za šest klerika u isusovačkom sjemeništu u Rijeci. Na koncu Benzoni je biskupovanja nalazimo malo svećenika "glagoljaša", tj. onih koji su završili samo spomenute privatne škole. Takvim radom postavljeni su osnovni preduvjeti za otvaranje bogoslovije u Senju (otvorena, doduše, tek 1806).

Radio je mnogo na tome da svećenici za svoj svećenički rad dobiju dostojnu nagradu kako se ne bi morali baviti drugim poslovima za svoje materijalno održavanje. Većina svećenika u to se vrijeme, naime, bavila poljoprivredom kao i ostali puk.

Josip Burić kaže u zaključku svoje knjige da je Benzoni jevo biskupovanje okarakterizirano na poseban način brigom za izobrazbu klera, za narod i za kult. Dok je na tom području imao dosta uspjeha, svi pokušaji za sjedinjenje pravoslavaca s Katoličkom crkvom, na čemu je također mnogo radio, definitivno su se izjalovili.

Juraj Vuk Čolić (1745-1764)²³⁹

Čolića možemo ubrojiti među one ljude o kojima se dade lako pisati, jer u njegovu životu ima nešto senzacionalnoga. On potječe iz senjske obitelji koja je još 1585. postala patricijska. Taj senjski patricij bit će kao biskup od svojih sugrađana ponižavan i ocrnjivan više nego ikoji drugi biskup. Istina je, imat će on trajno i svojih branitelja među Senjanima. Razlog osporavanjima i suprotstavljanjima nalazimo i u poslovi da nitko nije prorok u svojoj domovini.

²³⁹ Farlati IV., 162; Sladović, 121-122, 354-358, 425-426; Josip FRANČIŠKOVIĆ, Senjski biskupi XVIII stoljeća, BS, 22 (1934), 2., str. 156-161. HBL, III. Spisi postupka za biskupsko imenovanje nalaze se u ASV, *Processus consistoriales*, vol. 134, ff. 167v-179v; Spisi postupka protiv njega nalaze se u ASV, *Nunziatura di Vienna*, vol 148, ff. 19r-79v. Glavninu od toga objavio je Tihamér Aladár VANYÓ (*A Bécsi pápai követség levéltárnak iratai Magyarországról 1611-1786*, Budapest 1986, str. 333-349).

Treba dodati da je i sam Čolić nekim svojim stavovima i postupcima dao povoda za takve reakcije.

Rođen je 1699. Na sveučilištu u Grazu promoviran je 1727. za doktora teologije i filozofije. Još prije toga, 1725, u drugoj godini svećeničkog službovanja, postao je generalni vikar, što praktično znači da je upravljao biskupijama, jer je tada biskup Pohmajević bio i star i bolestan. Nakon Pohmajevićeve smrti (1730) bio je Čolić najozbiljniji kandidat za njegova nasljednika. Biskupom je ipak postao Riječanin Benzoni koji produžuje Čoliću dužnost gneralnog vikara. I civilna i crkvena nadležstva predložiše ga 1745. za Benzonijeva nasljednika, a Rim i Beč već početkom iduće godine prihvatiše taj prijedlog. Čolić je htio još više, pa se 1747. kandidira za kaločko-bačkog nadbiskupa. U tome nije uspio. Za svoje biskupije je mnogo učinio, o čemu svjedoče i tri njegova izvješća poslana u Rim. Posebno je ukrasio katedralu, a brinuo se za podizanje i uzdržavanje drugih crkvenih objekata. Trsio se posebno oko nabozrazbe klera i katehizacije svih slojeva vjernika. Njegov trud urodio bi još većim plodom da se nije zapleo u neugodne sporove koji mu umanjše uspjeh i skratše život.

"Biskup Čolić pristajao je uz vojničku, carsku austrijsku stranku protiv građana i vlastele senjske, koji su htjeli i za tim išli da Senj potpada pod civilnu hrvatsku upravu, pod hrvatskog bana, a ne pod vojničku upravu, pod vojnu Krajinu sa njemačkim upravnim jezikom koji se je u ono vrijeme počeo u Krajini uvadati. Tim povodom buknuła je i ličko-brinjska buna koja je svršila utamničenjem nekih odličnih osoba: Mateše Antuna pl. Kuhačevića, auditora senjskog, baruna Portnera i Gala i to na denuncijaciju biskupa Čolića".²⁴⁰ Mateša je osuđen na doživotnu tamnicu. Iz nje će izići tek 1772, ali shrvan bolešću i starošću ne dospijeva ni do kuće, nego umire u Grazu. U svojim zatvorskim pjesmama naziva biskupa zlim duhom i zlotvorom, ali mu ne spominje nigdje imena da ne oteža svoje oslobođenje kojemu se stalno nadao. Obitelj Kuhačević ostala je stalno u dobrim odnosima s biskupom u nadi da će se on zauzeti za Matešu. Matešina sestra Klara ud. Vukdragović dala je napraviti za Senjsku katedralu krasnu mramornu propovjedaonicu. Možda bi se biskup i zauzeo za Matešu da nije trebao sve snage upotrijebiti za obranu svoga ugleda koji je bio ozbiljno ugrožen.

Čolićeva politička orijentacija stvorila mu je u Senju mnogo neprijatelja. Protivnička strana počela je o njemu pričati razne priče i pričice. Teško je reći

²⁴⁰ J. FRANČIŠKOVIĆ, n. dj., 157.

i danas koliko u njima ima istine. Najneugodnija je za biskupa bila svakako priča da je on imao dijete s Anom Domazetović. Čolić se pokušao na sve načine braniti, a 1761. otišao je u Rim da se opravda jer je tužba došla do pape. Istraga je povjerena zagrebačkom kanoniku Maleniću. U Tajnom vatikanskom arhivu nalazi se mnogo spisa u vezi s tom istragom. Ana Domazetović također je optuživala biskupa, ali kad je istražitelj došao u Senj ona je otišla na Krk. Čolić se iz Rima nije vratio. Tamo je umro 1764. i pokopan u crkvi "Al Gesù". Službeni završetak procesa oslobodio ga je optužbe. Neposredno prije smrti poslao je iz Rima senjskoj katedrali tijelo sv. Formoza, koje se i danas čuva na oltaru Andela čuvara.

Kao upravitelj Senjske i Modruške biskupije Čolić je bio veoma revan i strog. Modruški kaptol piše 1745. za njega da je kao generalni vikar dvaju biskupa bio autor i izvršitelj programa koji je učinjen da se biskupije izvuku iz "stare tame neznanja". Kao biskup doista je mnogo radio da se taj program još više razradi i ostvari.

Pijo Manzador (1764-1773)

Pijo Manzador²⁴¹ rođen je u Beču 10. ožujka 1706. godine. Prije ulaska u red barnabita imao je ime Ivan Josip Henrik. Za svećenika je zaređen 1729. Iste godine položio je redovničke zavjete kod regularnih klerika Sv. Pavla, koji su po samostanu Sv. Barnabe nazvani barnabiti. (Manzador, dakle, nije pavlin – kako ga neki nazivaju.) Prije biskupske službe bio je provincijal, a potom i general svoga reda. U Beču je bio poznat kao dobar propovjednik. Njegove propovijedi na njemačkom jeziku objavljene su tiskom. Nakon biskupskog imenovanja nije se nastanio u Senju nego u Bakru, u staroj biskupskoj kući koja je tada bila prikladnija nego, nakon duljeg Čolićeva izbivanja, zapušteni biskupski dvor u Senju. Godine 1773. premješten je u Erdelj (Alba Julia). Već je iduće godine, 28. kolovoza umro.

Za njegov rad u Senjsko-modruškoj biskupiji možemo reći da je bio u duhu njegova reda i u duhu prosvjetiteljskog apsolutizma Bečkog dvora.

Barnabiti su u svom pastoralnom radu napose promicali pučke misije i četrdesetsatno klanjanje. Nakon dolaska u biskupiju (1765) Manzador je u tom duhu započeo rad. Odredio je da svećenici obave osmodnevne duhovne

²⁴¹ O njegovom životu v. Sladović, 122-123, 318-320, 327-330, 359, 426-427; J. FRANČIŠKOVIĆ, Senjski biskupi, n. dj., 161-162; HC, VI., 372; Mile BOGOVIĆ, Biskup s Carskoga dvora: Pijo Manzador (1764-1773), *Zvona*, 1982/11, str. 5; Najviše je podataka u postupku za biskupsko imenovanje u ASV, *Processus consistoriales*, vol. 152, ff. 530-540. Isto, s manjim razlikama, nalazi se u Nunziatura di Vienna, *Processi canonici*, n. 428. Manzador je 1773. premješten u Transilvaniju, v. *Processus consistoriales*, vol. 165, ff. 384-398.

vježbe i da se u župama održe osmodnevne pučke misije. Misionare je najradije uzimao iz Družbe Isusove koja će doskora (1773) biti ukinuta. Iz njegova vremena sačuvan je raspored klanjanja po svim župama. U pojedinim stvarima išao je naprijed i prije nego je upoznao prilike. U krajevima gdje je prije djelovao bili su u puku dobro prihvaćeni molitvenici. Nadao se da bi se preko tih molitvenika mogao na puk obavljati blagotvorni utjecaj, pa je dijelio po župama primjerke – na stranom jeziku. To je neukom (i uglavnom nepismenom) narodu izgledalo veoma smiješno, pa su se na račun tih molitvenika širile mnoge šale poput one o pobožnom moljenju iz naopako okrenutog molitvenika.

U ono vrijeme državna je vlast proširila svoje kompetencije na mnoga područja koja su prije bila u nadležnosti crkvenih foruma. Iako je Manzador u glavnim crtama prihvaćao takvu tendenciju, jer nije vidio boljeg načina za reformu nekih zastarjelih struktura i ustanova, oštro je protestirao kad je bakarski načelnik ispitivao kandidate za modruškog arhidakona bez biskupova znanja. Inače nije držao da se kosi s pravima crkvenog i biskupskog autoriteta to što je Bečki dvor radio na ukidanju nekih blagdana te na reguliranju župa i nadarbina crkvenih ljudi i ustanova.

U svom izvješću Svetoj Stolici od 12. svibnja 1773. (tada je već bio riješen službe senjsko-modruškog biskupa) Manzador se ispričava da nije mogao prije poslati izvješće, jer je bio zauzet reorganizacijom župa i beneficija. Ne samo pojedine kuće, kaže on, nego i čitava naselja nalaze se tako daleko od crkve, pa je starcima i djeci nemoguće doći na svetu misu. Mješovita komisija, sastavljena od predstavnika državne i crkvene vlasti, izradila je plan za osnivanje novih vikarijata (kapelanija) i župa.²⁴² Manzador je osnovao 19 novih vikarijata i uspostavio župu Mrkopalj (1771); poslije će na temelju toga plana biti osnovano još mnogo kapelanija i novih župa. Dakako da su prethodile detaljne analize. Zahvaljujući upravo njima sačuvani su dragocjeni podaci o ondašnjem stanju pojedinih crkvenih ustanova i objekata.²⁴³

²⁴² Emanuel HOŠKO, Biskup Pijo Manzador i preuređenje župa u Lici i Krbavi, *RTČ*, III. (Rijeka 1995), 2, str. 269-279.

²⁴³ Mješovita državno-crkvena komisija izradila je 1768. i 1769. izvješće o stanju u svim župama biskupija. Većina je sačuvana: o župama vinodolskog dekanata i Gorskog kotara (B, 43), područja Otočke (BAS, II., 7), i Ličke regimente (BAS, B, 43). O boljem rasporedu sredstava i snaga u cijeloj biskupiji imamo iz 1769. jedan opširan elaborat (BAS, B, 44).

Ivan Krstitelj Ježić (1789-1833)

Ivan Krstitelj Ježić²⁴⁴ rođen je u Novom Vinodolskom 7. studenoga 1746. od oca Ivana i Vincencije, r. Kabalin. Gimnaziju je završio kod isusovaca u Rijeci. Njegov ujak Ivan Krstitelj Kabalin, arhidakon ličko-krbavski, a od 1773. do 1782. senjsko-modruški biskup, omogućio mu je studij na sveučilištu u Grazu, gdje je 1771. promoviran za doktora filozofije i teologije. Za svećenika je zaređen u Beču 1769. Prva mu je svećenička služba bila kapelan u Ličkom Novom. Potom je premješten u rodno mjesto Novi Vinodolski, gdje je 1773. postao župnikom i kanonikom, a 1782. postao je modruški arhidakon. Nakon ujakove smrti pomaže u upravi starom biskupu Piccardiju. Dne 8. travnja 1788. car ga imenuje njegovim pomoćnim biskupom s pravom nasljedstva²⁴⁵, što je bila i želja samog Piccardija.²⁴⁶ To je Sveta Stolica 18. siječnja 1788. učinila. Kad je Piccardi ubrzo 13. rujna 1789. umro, postao je Ježić rezidencijalnim biskupom.

Od svih biskupa senjskih i modruških ili krbavskih Ježićev je biskupski staž najduži. Bio je veoma učen i radin. Cijelu biskupiju obišao je pet puta i o tome ostavio vrijedne zapise koji se nalaze u Biskupskom arhivu u Senju i u Tajnom vatikanskom arhivu. Posebna mu je briga bila izobrazba klera. Nedo-stajalo mu je svećenika pa je molio krčkog biskupa da mu pošalje svojih svećenika, što je ovaj i učinio. Tako po Senjskoj i Modruškoj biskupiji u njegovo vrijeme nalazimo dosta krčkih glagoljaša i ponekog splitskog glagoljaša. Inače se otvoreno zauzimao za pravo glagoljanja u liturgiji. Kad je župnik u Malom Lošinj 1802. ukinuo misu na staroslavenskom jeziku, stao je Ježić, zajedno s krčkim biskupom, u obranu glagoljice. No nedugo nakon toga i na području

²⁴⁴ DJELA: *Modrussiensis – Memoria huius episcopatus, 1808.* (Archivio segreto Vaticano: – *Nunziatura di Vienna, Processi dei vescovi ed abbati*, n. 676. 61 str (folio); *Congregatio Concilii, Relationes ad limina*, vol. 734); Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja, Rijeka, *Osobne i obiteljske pismohrane: Ježić, Ivan Krstitelj, Špiši 1803-1831*, svež. 1; *Vrhu navlačenja kravokozičab, dvi u kratko beside za pobuditi svekolike oce i majke*, iz nimškoga od M. Neustädtera, Na Rijeci 1804. 15 str.; *Epistole i evanjelja priko svega litta po redi Missala rimskoga skupno s molitvami i blagoslovmi u jeziku slovenski prinesena*, U Ricci 1824, LXXX+315 str. ; *Običaji i molitve iz rimske katoličke knjige nauka dubovnoga*, Na Rijeci 1824. 93 str.

O njegovu životu i radu vidi: Archivio segreto Vaticano: *Processus consistoriales*, vol. 190, ff. 39r-70v; Sladović, 124-125, 290; Šime LJUBIĆ, *Borba za glagoljicu na Lošinj, Rad JAZU*, 57, Zagreb 1881, str. 150-187; Mate CVETKO: Ivan Krstitelj Ježić, *Službeni vjesnik biskupije senjske i modruške ili krbavske*, 1929/1, 37-41; Andrija RAČKI, *Crkvene reforme francuske vlade u senjsko-modruškoj biskupiji (1809-1813)*, *BS*, I. (Zagreb 1910), str. 339-354; Brozo BROZOVIĆ, *Vinodolska knežija*, Zagreb 1938, str. 103-106; Stjepan ANTOLJAK, *Župe u francuskoj Hrvatskoj 1811*, *Croatia sacra*, 9 (1939), 17-18, str. 104-120; Mile BOGOVIĆ, *Najduži biskupski staž – Ivan Krstitelj Ježić, Zvona*, XXI. (Rijeka 1983), 1, str. 5.

²⁴⁵ ASV, *Congregatio consistorialis*, Acta 1788, 218r.

²⁴⁶ ASV, *Ibidem*, f. 217rv, 219rv, 220r. Tu želju Piccardi je izrazio u pismu 14. srpnja 1788.

njegovih biskupija glagoljica je napuštena, a za dijelove mise koji se glasno čitaju uvodi se govorni jezik. Ježić se uklapa u tu tendenciju narodnog jezika u liturgiji i 1824. objavljuje "Epistole i Evanjelja", tzv. Ščavet ili Slavet, zapravo misal na hrvatskom jeziku.

Dakako da se pomoću sa strane nije mogla riješiti nestašica klera. Isposlovao je kod cara da mu se dade zatvoreni franjevački samostan u Senju. Ondje je 1806. otvorio bogoslovsko sjemenište i filozofsko-teološko učilište. To je prvo sjemenište u povijesti Senjske biskupije. Kad je jedno vrijeme zbog požara sjemenište bilo zatvoreno (1810-1816), okupljao je osobno u Novom mladiće i poučavao ih. Tako je odgojio brojnu generaciju svećenika i učenih ljudi iz tog mjesta.

Ukidanjem pavlinskog reda 1786. došla je u krizu i senjska gimnazija. Ježić se svojski trudio da ona nastavi djelovanjem i na sve je strane tražio učiteljski kadar za nju. U tom radu imao je samo djelomičnog uspjeha. Gimnaziju će obnoviti 1839. njegov nasljednik Ožegović.

Mirom u Schönbrunnu 1809. izgubila je Austrija krajeve od Save do mora. Te je krajeve Napoleon priključio "Ilirskim pokrajinama". Tako su se Senjska i Modruška biskupija našle pod francuskom vlašću. Ježić se u novim prilikama dobro snašao. Bio je osobno prijatelj generala Marmonta i slovio je kao frankofil. Tadanji zagrebački biskup Maksimilijan Vrhovac, naprotiv, odlučni je protivnik Francuza. To je Napoleonu bio još jedan motiv da 1811. zauzete krajeve Zagrebačke biskupije stavi pod upravu senjsko-modruškog biskupa. No, prije nego se ta odluka provela u djelo, Francuzi su se morali povući, a time su se i granice Senjske i Modruške biskupije povukle u prijašnje stanje.

Gradansku Hrvatsku južno od Save priključio je car Franjo I. 1816. svojim nasljednim zemljama, nakanivši u njima provesti temeljitu civilnu i crkvenu reorganizaciju. Planirao je uspostaviti samostalnu Modrušku biskupiju sa sjelom u Rijeci. Ježić se složio s tim planom, tim radije što je i to išlo u prilog njegovoj tezi da je Modruška biskupija doista posebna biskupija, odijeljena od Senjske. (To je sadržaj spomenutog spisa "*Memoria episcopatus*".) Inače je naizmjenice stolovao u Senju i Novom. U Novom si je sagradio i posebnu rezidenciju. No, plan o Modruškoj biskupiji izjalovio se, jer je građanski dio Modruške biskupije, na zahtjev Hrvatskog sabora, car 1822. morao vratiti banskoj Hrvatskoj, a nakon toga nije više bio zainteresiran za crkvenu reorganizaciju spomenutog područja. Ježićeva će se želja donekle ispuniti, jer će papa Grgur XVI. bulom "Apostolici nostri muneris" 1833. presuditi da je Modruška biskupija uistinu odijeljena i različita od Senjske biskupije i da ima svoje utvrđene granice. S granicama koje je papa odredio Ježić nije mogao biti

zadovoljan, jer je prema toj buli oduzet ličko-krbavski arhidakonat od Modruške biskupije i pripojen Senjskoj biskupiji.

Biskup Ježić na čitavom području svojih biskupija radio je na širenju naobrazbe i kulture i u tom je smislu u svojim biskupijama obavljao onu ulogu koju je u Zagrebačkoj biskupiji obavljao Maksimilijan Vrhovac. Poučavao je narod u svakoj potrebi, što pokazuje i njegova brošura "Vrhu navlačenja kravokozicah". Smičiklas kaže da je bio dobar prijatelj Francuske i francuski legionar. Prijateljevao je s najutjecajnijim ljudima od znanja i vlasti. Mnogo je pisao. Osim u biskupskom arhivu, njegovih dopisa i rasprava ima u Zagrebu, Beču, Budimpešti i Rimu. Bio je veoma učen, ali i veoma radin. Njegov životopisac Mate Cvetko kaže da je bio čvrste tjelesne konstrukcije te da nikada nije ozbiljno bolovao. Nenadana bolest (*febris catbalaris gastrica neurosa*) svali ga za pet dana u grob. Umro je u Novom 6. svibnja 1833. i pokopan je u župnoj crkvi (katedrali).

Juraj Posilović (1876-1894)²⁴⁷

Senj je dao Zagrebu vrsnog biskupa Martina Brajkovića, ali ni Zagreb nije ostao dužan. Petorica senjsko-modruških biskupa došli su iz Zagrebačke biskupije i to: Benedikt Bedeković (1704-1709), Adam Ratkaj (1709-1717), Mirko Ožegović (1833-1869), Juraj Posilović (1876-1894) i Antun Maurović (1895-1908). Jedino se Posilović vratio u rodnu biskupiju i postao njezin nadbiskup (1894-1914).

Posilović je rođen 1834. u Ivanić-Gradu. Premda je više slučajno nego mišljeno – kako on sam opisuje – ušao među klerike, veoma je brzo napredovao u crkvenoj službi. Kardinal Haulik poslao ga je na studij teologije u Beč, gdje je, kao pitomac mađarskog zavoda Pazmaneuma, stekao doktorat teologije. Vrativši se u domovinu, postao je ubrzo profesor na Teološkom fakultetu u Zagrebu, gdje je predavao Sveto pismo i pravo. Od 1872. do 1875. uređuje tjedne novine "Katolički list", najstarije katoličke novine u Hrvata (izlaze od 1849. do 1945). Pošto se Šoić povukao sa službe senjsko-modruškog biskupa, među kandidatima za njegova nasljednika spominje se i poznati hrvatski povjesničar Franjo Rački, rodnom iz Fužina. Ipak je u očima crkvenih i državnih vlasti od "narodnjaka" Račkoga bila prikladnija osoba profesor Juraj Posilović, koji je još one kritične godine 1870. pisao u "Katoličkom listu" u prilog definiranja papine nepogrešivosti, a mađarske i mađaronske vlasti su od nje-

²⁴⁷ HC, VIII., 509; *Katolički list*, LIX. (1908), 33, 392-406; Mile BOGOVIĆ, *Veze Zagrebačke i Senjsko-modruške biskupije, zbornik Zagrebačka biskupija i Zagreb 1094.-1994.*, Zagreb 1995, str. 291.

ga, kao bivšeg pitomca Pazmaneuma, mogle očekivati više razumijevanja za svoju politiku. Nakon carskog, slijedilo je 26. srpnja 1876. i papino imenovanje: novi senjsko-modruški biskup postao je Posilović. On se doista trudio da svojim biskupovanjem i nadbiskupovanjem ne ozlojedi nijednu vlast. Ali svojim autoritetom znao se koristiti kod svake vlasti da se narod zaštititi od nasilja i nepravednog upravljanja. Njegovim dolaskom u Senj počinje se tiskati Službeni vjesnik Senjske i Modruške ili Krbavske biskupije. Tiskom će izlaziti sve do konca prošlog rata.

Kao svećenik Zagrebačke biskupije, Posilović nije imao iza sebe glagoljašku tradiciju. U Senju se brzo prilagodio novoj okolini.

Strossmayer je u ono vrijeme, zajedno s brojnim suradnicima, radio na proširenju uporabe glagoljice i na njezinoj jačoj afirmaciji. Nerijetko se tuži svome prijatelju Račkom da je i Posilović za istu stvar, ali se boji u tom smislu odrešitije istupiti iz straha da se ne zamjeri mađarofilskoj vladi. Kad je 1893. izišao novi staroslavenski misal u redakciji Dragutina Parčića, izdao je Posilović opširnu i veoma lijepu poslanicu svome kleru i narodu o staroslavenskoj službi Božjoj, naređujući ujedno da se ubuduće ne smije upotrebljavati "Šćavet" nego samo novi misal. (Parčić je vratio u misal jezik hrvatskih liturgijskih knjiga 14. i 15. stoljeća i time ga očistio od Levakovićevih i Karamanovih rusizama.) I puk i svećenstvo nerado su prihvaćali taj misal, jer su se već privikli na upotrebu govornog (narodnog) jezika u liturgiji.²⁴⁸ Mnoge je smetala sličnost između jezika misala i jezika pravoslavne liturgije. A i "Oče naš" je u misalu jako jezično sličan onome koji su molili pravoslavci. Biskup je bio prisiljen da dade naknadna tumačenja i objašnjenja. "Opazilo se, piše on, da puk najviše vrjeđa molitva 'Oče naš', i u njem riječi 'iže cesarstvo', 'hljeb naš', jer tako običavaju moliti grčko-istočni. Valja reći katoličkom puku, da grčko-istočni mole svoj 'Otče naš' staroslovenski, i zato onako kako se čuje i u našoj liturgiji. No, mi nećemo moliti onako, kako se u misi pjeva, staroslovenski, nego hrvatski, kako i do sada".

Posilović je ostavio spomen velikog dobročinitelja. Duga bi bila lista njegovih darova raznim crkvenim ustanovama. Ta njegova osobina mogla je još više doći do izražaja kad je 1894. premješten za zagrebačkog nadbiskupa, jer

²⁴⁸ Mile BOGOVIĆ, Staroslavenska liturgija u biskupijama senjskoj i modruškoj u 19. stoljeću i Parčićev misal, *RTC*, I. (1993), 2, str. 209-225. Ogranak Matice hrvatske u Zadru objavio je isti članak u posebnom broju *Zadarske smotre*, XLII. (Zadar 1993), br. 3, str. 63-77, posvećenom Parčiću. Posilović je zamolio Ivana Broza da napiše upute za čitanje staroslavenskih tekstova iz misala, što je ovaj učinio. Dopunio ih je i ponešto ispravio senjski profesor Ivan Radetić. Uz sitnije preinake to je objavio u Propagandinoj tiskari u Rimu 1894. Dragutin Parčić pod naslovom: *Mali azbukvar za pravilno i jednolično čitanje glagoljice iz novih crkvenih knjigeb po hrvatskoj recenziji*. Azbukvar ima samo 10 stranica.

je tada imao kudikamo veće prihode nego u Senju. Za vrijeme njegova nadbiskupovanja – i njegovom potporom – dovršena je 1898. obnova zagrebačke katedrale. Također njegovim nastojanjem i potporom sagrađen je isusovački samostan i crkva Srca Isusova u Zagrebu (Palmotićeve ulica). Potpomagao je katolički tisak tako da je moglo biti pokrenuto više novih listova, među njima i dnevnik "Hrvatstvo", a osnovano je i Katoličko tiskovno društvo. Zauzima se za svehrvatski karakter Prvog hrvatskog kongresa u Zagrebu 1900. Taj kongres jest jedan od izraza velike diobe duhova unutar hrvatskog naroda, koja se odvijala tih godina. S jedne strane razvija se Hrvatski katolički pokret, a s druge strane jačaju liberalističke i anticrkvene struje. Rađaju se za narod sudbonosni antagonizmi i polemike koji će u daljnjem razvoju prelaziti iz jednog oblika u drugi, ali prestajati na žalost neće. Posilović je umro 26. travnja 1914. godine.

Antun Maurović (1895-1908)

Maurović²⁴⁹ se rodio 8. rujna 1851. u Zagrebu, gdje je završio gimnaziju i bogosloviju. Postavši 1876. svećenik, nakon kratkog kapelanovanja u Bjelovaru, bi poslan u Beč, gdje je, kao pitomac "Augustineuma", stekao 1880. doktorat iz teologije. Do 1891. službovat će kao kateheta u raznim mjestima, a te godine bi imenovan profesorom crkvene povijesti na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu. Akademske godine 1893/4. bio je rektor Zagrebačkog sveučilišta. Nakon što je 1894. Posilović otišao iz Senja za zagrebačkog nadbiskupa, ostalo je u Senju prazno biskupsko mjesto koje je car 13. srpnja (a papa 5. rujna) 1895. podijelio Mauroviću. Njegova naobrazba, prethodne službe, kao i osobne vrline pripremiše mu srdačan prijem u združenim biskupijama Senjskoj i Modruškoj. Ako je njegov dolazak dosta obećavao, možemo reći da je on svojim radom obećanja opravdao.

Maurovićeva biskupska služba pada u prijelomno vrijeme, koje je vrvjelo od raznorodnih ideja koje su zanosile, ali i zbunjivale mnoge ljude. On nije bio za sve to neosjetljiv, ali u njegovu radu prevladava osobna inicijativa. Djelovao je kao onaj koji ima dobro promišljeni plan rada i dosljedno ga i ustrajno ostvaruje. Odmah nakon dolaska u Senj nastojao je da što prije stekne uvid u sve potrebe svoje biskupije. Tada je stvorio plan rada po kojem je radio. Velike zahvate učinio je na crkvenim građevinama, ali ne manje na Crkvi kao duhovnoj ustanovi.

²⁴⁹ HC, VIII., p. 509; *Okrružnice*, 1895, str. 46, 51, 52, *Službeni vjesnik biskupija senjske i modruške* 1931/1, str. 14-21 (Ivan Starčević); KL, LIX. (1908), 7, 73-75; LXXIX. (1928), 46, str. 588-590; Mile BOGOVIĆ, *Več...*, n. dj., 291-292.

Prvi graditeljski zahvat bio je uređenje biskupskog konvikta (zavoda) "Ožegovićianuma". Na njegovu molbu gradski oci dodijeliše mu stari kaštel koji on preuredi za novi "Ožegovićianum" i već ga 1896. blagoslovi. Zavod je mogao primiti 80 pitomaca. Maurovića možemo držati njegovim drugim utemeljiteljem. Zatim se dao na uređenje sjemenišne zgrade. Uskoro je sjemenište bilo uređeno prema suvremenim građevinskim ukusima. Zamislio je posvemašnju obnovu katedrale i već je bio providio za dobar dio troškova. No, smrt ga je pretekla u naumu. Dovršen je samo potpuno novi toranj koji on blagoslovi za vrijeme ponoćke na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće.

Oduljilo bi se nabranjanje Maurovićevih inicijativa na izgradnji Crkve kao duhovne zajednice. Spomenut ćemo samo one koje nam se čine važnijima.

Početakom 1901. nastupa svećenicima obveza da se jednom godišnje sastaju na tzv. korone na kojima se razrađuju važnija teološko-pastoralna pitanja. Svećenici do 12 godina misništva dužni su napraviti i pismeni rad. U bogoslovlju uvodi crkvenu umjetnost i kurijalni stil. Otkako je izišao novi staroslavenski misal (1893) bili su svećenici obvezatni samo iz tog misala misiti, a većini su i slova i jezik misala bili dosta strani. Pored toga što je svećenicima odredio rok do kojeg se trebaju uputiti u novi misal, uvodi on u bogoslovlju katedru staroslavenskog jezika. Sposobnije svećenike slao je na vanjska sveučilišta, pa je uskoro imao stručnjake za sve predmete u bogoslovlju i za sva važnija pitanja biskupijske uprave. Vrijedno je još spomenuti da je 1900. provedeno razgraničenje biskupija na dekanate. Ta podjela bit će na snazi sve do 1969. Promicao je pučke misije i djelovanje raznih crkvenih društava i bratovština.

Maurović nije nikada bio naročita zdravlja. Nakon napora oko sinode, ono se još više pogoršalo. Dao je široke ovlasti generalnom vikaru Roku Vučiću, koji je 22. rujna 1907. primio i biskupsko ređenje. Maurović je umro 7. veljače 1908. Sprovod na gradsko groblje vodio je krčki biskup dr. Anton Mahnić. Prigodom 20. godišnjice smrti (1928) prenesene su mu kosti u Senjsku katedralu, gdje mu je podignut spomenik i nadgrobnna ploča.

Roko Vučić (1910-1914)

Roko Vučić²⁵⁰ rodio se u Kraljevici 15. kolovoza 1850. kao sin pomorskog kapetana Aleksandra i majke rođene Gauš. Osnovnu školu pohađao je u rodnom mjestu, a gimnaziju u Senju. Opredijelivši se za svećeničko zvanje, bi

²⁵⁰ KI, 1914, str. 339-341, 247; *Službeni vjesnik*, n. dj., 1931/1, str. 22-29. (Ivan Starčević).

1868. poslan na filozofski i teološki studij u Rim. Kao pitomac zavoda Germanicuma pohađao je predavanja na poznatom Gregorijanskom sveučilištu. Bio je veoma nadaren student, ali zbog bolesti se 1875. vratio kući prije nego je stekao doktorat iz teologije. Pred njegov povratak nemirno more odnijelo je život njegova oca. Nakon što je prizdravio, još iste godine imenovao ga je senjski biskup duhovnikom u sjemeništu, a iduće godine postao je kateheta na gradskim školama u Rijeci. Od 1883. do 1902. predavao je moralku i pastirsko bogoslovlje na senjskoj bogosloviji. Proforsku službu napustio je da bi se mogao više posvetiti raznim službama u upravi biskupije. Poslovi oko biskupske sinode narušili su Maurovićevo ionako slabo zdravlje te on sve više teret uprave biskupije prebacuje na Vučića. 1906. imenuje ga generalnim vikarom, a već iduće godine primio je Vučić u Rimu biskupsko posvećenje da bi mogao preuzeti na sebe nove obveze. Kad je početkom 1908. Maurović umro, obavljao je Vučić službu kapitularnog vikara sve dok nije 8. travnja 1910. imenovan biskupom ordinarijem. Tu službu obnašao je samo četiri godine. Pred Božić 1910. pojavile se znakovi teške bolesti. Ipak se oporavio toliko da je mogao obavljati sve važnije poslove. Za korizmenu poslanicu 1914. uzeo je temu o smrti. Smrt ga je zatekla ubrzo: 2 srpnja iste godine umire u Senju. Pokopan je u rodnoj Kraljevici.

Još za vrijeme rada u Rijeci narod je za njim govorio: "Svetac!" Bio je to, doista, čovjek duboke i iskrene pobožnosti. Dobar dio svoga života proveo je moleći se pred oltarom. Od četiri njegove poslanice dvije su o molitvi: prva općenito o molitvi, a druga o molitvi Gospodnjoj ili Očenašu. Širio je pobožnost prema Presvetom oltarskom sakramentu, preporučivao svećenicima i puku da se učlane u društva koja tu pobožnost promiču: Društvo čestog klanjanja, Društvo svećenika klanjalaca, Svećenička zajednica i slično. Nije to, doduše, ništa posebno, jer su ta društva u ono vrijeme preporučivali svi biskupi. Vučić je tome dao osobni pečat, ponajviše svojom duhovnošću i iskrenom pobožnošću.

U vrijeme Vučićeve biskupske službe već se razmahao Hrvatski katolički pokret pod vodstvom krčkog biskupa Antuna Mahnića. Liberalna štampa, ponajviše iz Rijeke, svojom kritikom kršćanskih istina i morala, širila je nepovjerenje prema Crkvi i vjerski nehaj. Vučić se odmah upustio u borbu protiv takva utjecaja na vjernike njegovih biskupija. 1911. pozvao je on svećenike i vjernike da odbace tu štetnu štampu, a pogotovo da je i sami ne podupiru. Nije spomenuo nijedno ime, ali je riječki "Novi list" shvatio da cilja na njega, pa je taj napadaj iskoristio za još žešću polemiku s kršćanskim dogmama i moralom. Vučić je također zaoštrio svoje stavove, pa 1. svibnja 1913. u okružnici svećenstvu i narodu, zabranjuje čitanje i držanje toga štetnog glasila,

tj. "Riječkog Novog Lista".²⁵¹ Gubitak vjere u mnogih i vjerski nehaj koji se sve više širio imaju svoje uzročnike u lošoj štampi, kaže Vučić. No, znao je da se utjecaj loše štampe ne može suzbiti samo kritikom. Treba stvarati i širiti dobru štampu. Biskup ne propušta priliku da potakne na širenje već tada brojnih katoličkih glasila. U njegovo vrijeme pokrenut je u Rijeci katolički dnevnik "Riječke novine". U ono vrijeme Senj je također slovio kao jedno od jačih uporišta Katoličkog pokreta.

Vučić je odlučno ustao protiv pokušaja da se Rijeka pripoji nekoj biskupiji izvan Hrvatske. Naime, ondje su tada bili jaki mađaroni koji su se bojali utjecaja glagoljaškog Senja na Rijeku, pa je predlagano da se Rijeka pripoji kanjiškoj biskupiji (u Mađarskoj). Prekratko je bilo biskupovanje Roka Vučića da bi mogao ostvariti sve ono što je planirao. Tako je i njegov plan obnove Senjske katedrale ostao na papiru. Rat koji je uskoro buknuo još je više umanjio mogućnost da se nešto ozbiljnije poduzme.

Josip Marušić (1915-1930)

Josip Marušić²⁵² rodio se 1. siječnja 1869. u Praputnjaku (Meja). Pradjed mu je tamo došao iz zaselka Marušići kraj Grižana. Praputnjarski svećenici i učitelji trsili su se da svoj nadarenijoj djeci otvore put prema višoj naobrazbi. Tako je to malo mjesto već na početku ovog stoljeća imalo jaku intelektualnu elitu. Marušićeva nadarenost otvorila mu je put u hrvatsku gimnaziju u Rijeci, a kad se opredijelio za svećeničko zvanje poslan je na bogosloviju u Zagreb. Iz Zagreba se s odličnim karakteristikama i ocjenama vraća 1892. kao svećenik. Uz službu katehete na realnoj gimnaziji u Senju i prefekta zavoda Ožegovičianuma (1892-1894) te poslije vjeroučitelja na velikoj gospićkoj gimnaziji (1894-1898), on se usavršava u crkvenom pravu i 1899. stječe iz te struke doktorat na Budimpeštanskom sveučilištu. Još godinu dana prije toga postao je profesor na senjskoj Bogosloviji. Biskupom senjskim i modruškim imenovan je 29. ožujka 1915, a 20. siječnja 1924. postaje i administrator Kastva i okolice. Do tada je tim krajem upravljao tršćanski biskup. (S druge strane još 1920. Rijeka je otrgnuta od Modruške biskupije, a 1925. postaje ona biskupsko sjedište za krajeve zapadno od Rječine, koji su pripali Italiji.) Marušić je umro u Senju na Veliki četvrtak 17. travnja 1930. a pokopan je, prema vlastitoj želji, u svetištu crkve Sv. Josipa u Praputnjaku.

²⁵¹ *Okrušnice*, 1913, str. 41-46.

²⁵² O njegovu životu i djelu v. KL 1915/15, 277-279; *Službeni vjesnik...* 1830/2, 25-35.

Ravnatelj gospićke gimnazije, dr. Luka Trgovčević, zapisao je da je Marušića kao katehetu, među ostalim, resila temeljita metodička sprema u obradi- vanju i predavanju religijskih disciplina. Analizirajući njegov biskupski rad, dobiva se dojam da je dobro svladao metodologiju biskupovanja. Nije, naime, teško uočiti da je 15 godina njegove biskupske službe svojevrstnom logikom povezano u jednu cjelinu. Kao primjer možemo uzeti teme njegovih koriz- menih poslanica, koje je svake godine slao vjernicima: Snaga vjere u ratnom vihoru (1915), Autoritet i poslušnost (1916), Dužnosti roditelja (1917), Vjera (1918), Ufanje (1919), Ljubav prema Bogu (1920), Ljubav prema bližnjemu (1921), Molitva (1922), Rad (1923), Uzvišenost katoličke vjere (1924), Život i rad Isusa Krista (1925), Sveta misa (1927), Poštivanje roditelja (1928), Pošti- vanje crkvenih poglavara (1929), Poštivanje svjetovnih poglavara (1930). Sličnih primjera logičnosti i postupnosti našli bismo mnogo. U životu i radu imao je sistema i reda, uz to i dostojanstvenost, koja je u pojedinim prigoda- ma ličila na ukočenost. Svaka poslanica svestrano i sažeto obrađuje određenu temu. Mnogi su pohvalili ljepotu jezika kojim je govorio i pisao. Prije negoli je postao biskup pisao je stručne članke u *Katoličkom listu*, *Vrhbosni*, *Kršćanskoj školi* i *Bogoslovskoj smotri*. Godine 1926. održao je u Senju dekanatsku konfe- renciju.

Jedna od briga Marušićeva rada bila je skrb za materijalne teškoće svećeni- ka. Još 1900. piše on o tome u *Katoličkom listu*.

Marušić je u više navrata posjetio svaku župu svojih biskupija. Djelo- mično je obnovio Senjsku katedralu. Svojim interventima i svojim ugledom spriječio je ukidanje senjske gimnazije. Mnogima je omogućio da završe ne- ku školu ili zanat. U stil njegova rada ulazilo je planiranje budućnosti. No on je znao da takvi planovi mogu biti samo onda realni ako su građeni na iskustvu prošlosti. Jedan od plodova njegova traženja pouke iz prošlosti jest objavljivanje životopisa zaslužnijih svećenika i biskupa u *Službenim vjesnicima* 1928. i 1929. godine.

Građa iz papinskih arhiva i biblioteka u Rimu o biskupijama Senjskoj i Modruškoj ili Krbavskoj²⁵³

I. ARCHIVIO SEGRETO VATICANO

1. Armadi I.-LXXX:

XV, cap. XII., vol. 1, p. 53 7. novembre (pomoć Senju koji je u opasnosti od Turaka); XLI., vol. 5, f. 327 (3. siječnja 1535. kanonicima i kaptolu modruškom da prime Hermolaja); XLIV. U *Indice 318*. naznačeno je dosta građe koja se odnosi na Senj i uskoke, a nije objavljeno kod K. Horvata: 27. veljače 1759. (kako podijeliti papinu pomoć uskocima), 10. listopada 1582. (da se senjski biskup pobrine kako uskoci ne bi napadali selo Bresnich), 29. kolovoza 1598. (treba se dogovoriti s uskocima).

2. Archivio di Castel S. Angelo:

Reg. Aven. vol. 233, f. 162rv (17. lipnja 1383. Nakon Portive avinjonski papa imenuje senjskim biskupom Ivana Schrezenpergera, OFM)

3. Cancellaria Apostolica:

Registri Lateranensi (Reg. Lat.), vol 12, f. 40 (o ugovoru između senjskog biskupa Ivana i kneza Krčkog Ivana o izmjeni dobara "super villa castris de Swechbe dicte Zurich spectantem ad dictam ecclesiam pro alia villa Luchane); 119, f. 202r-203v (papa piše 4. prosinca 1404. okolnim biskupima da zaštite od pljačke dobra krbavskog biskupa Stjepana i kaptola. Bilješka: *Stephanus fit episcopus Corbaviensis*); 131, f. 190r (15. listopada 1408. papa krčkom i ninskom biskupu da krbavski biskup Geminijan pred njima položi zakletvu), f. 302r (25. travnja 1406. Sadržajno isto što i Vat. Lat. 119, f. 202 samo se spominje kaptol. Pismo je papa uputio nadbiskupima u Zadru i Splitu te ninskom biskupu); 151 (*Thomas Vines fit episcopus Segniensis per translationem*); 160, f. 58rv (28. rujna 1413. Ezop postaje opat Sv. Jurja Lisačkog); 185, f. 219rv (24. lipnja 1414. Jurju senjskom kleriku, administratoru *ecclesiae Corbaviensis*), f. 220v (budući da je Juraj tada imao tek 14 godina papa ga oslobađa od nedostatka godina), f. 221v (18. lipnja 1414. papa dispenzira Nikolu i Doroteju, Krčke knezove, od posta), f. 222r-223r (13. lipnja 1414. papa dopušta knezu Nikoli

²⁵³ Ovdje, dakako, nije zabilježeno sve što se o tim biskupijama nalazi u papinskim arhivima. Ovo je pokušaj da se popiše ono što je do sada poznato, a ostaje još široko polje rada svima koji se žele baviti istraživanjem u tim arhivima.

da podigne samostan u Novigradu, *Corbaviensis. dioecesis*); 346, f. 281v-282r (*Nobili viro de Blagaj*); 394, f. 160v-161r (*Nicolao electo Segniensi*); 398, f. 194v-195r (24. srpnja 1443. Andrija Drački *fit episcopus Segniensis*); 410, f. 118rv; 450, f. 138r-139r (14. studenoga 1457. Nikola Makin postaje opat Sv. Lucije u Baški); 480, f. 119v (4. svibnja 1452. Ivan Dubrovčanin, OFM, imenuje se opatom Sv. Križa. Objavljeno u *Bull. franc.* NS I., br. 1586); 505, f. 39v-40r (senjski biskup Andrija 30. rujna 1455. – spominje se); 509, f. 71r-73r (29. listopada 1456. imenovanje Franje Modrušanina biskupom krbavskim); 521, f. 257r-258r (1457. *Nicolao electo Segniensi*); 534, f. 213r (1458. Juraj i Margareta Frankopan); 545, f. 235v-236r (23. lipnja 1459. *archipresbyteratus ruralis ecclesiae Corbaviensis cca* 1459); 560, f. 1r-2r (4. lipnja 1460. Modruš postaje biskupsko sjedište); 562, f. 66rv (*Marcus de terra Fluminis fit episcopus Segniensis*); 589, f. 94rv (30. travnja 1463. oprost za crkvu Sv. Bernardina u Slunju), f. 116-117. (usp. *Reg. suppl.* 563, f. 270r: franjevački samostan "*in loco vocato Spelunca Sancti Michaelis*", od 16. siječnja 1463. Objavljeno u *Bull. francisc.* NS II., p. 579-580, br. 1221.); 590, f. 183r (za obnovu i preuređenje modruške katedrale – oprost onima koji pomognu. Usp. *Reg. suppl.* 263, f. 269v); 599, f. 183r (16. lipnja 1463. oprost u korist uređenje modruške katedrale); 677, f. 53 al 58 (4. veljače 1469. nakon smrti opata Ivana daje se opatija Sv. Nikole u Otočcu Marinu iz Korčule, OFM. Objavljeno u *Bull. Franc.* NS II br. 1519); 701, f. 244r-245r (5. lipnja 1470. nakon smrti Gašpara Prisurića, rektora župne crkve Sv. Marine u Bužanima, imenuje se Vid Šubić); 841, f. 250r-251r (*vicario Modrussine*); 892, f. 87v-89v (*archidiacono dresnic.*); 1128, f. 24r-245v (26. veljače 1501. Jakov Blažiolović i Mihovil Božičević-Natalitius); 1261, f. 203v-205v (7. studenoga 1509. Nakon smrti Jakova Dragišića imenuje se biskupom modruškim Šimun Benja).

4. Camera Apostolica:

Registri Vaticani (Reg. Vat.): vol. 21, f. 517r (pismo kaločkom nadbiskupu te senjskom biskupu i gvardijanu splitskih franjevaca u svezi s herezom u Bosni 1248, objavljeno CD, IV 341-342); f. 522rv Pismo Inocenta IV. 29. ožujka 1248. senjskom biskupu Filipu o "slavenskom pismu", CD, IV, 343); 22, f. 126r (26. siječnja 1252. papa odobrava omišaljskom opatu glagoljanje, CD, IV, 479); 23, f. 121v (17. ožujka 1253. papa daje senjskom kanoniku Šimunu zvanom Musca crkvu Sv. Grgura (*Gregorii*) – vjerojatno Jurja (*Georgii*). Šimun je *familiaris* senjskoga biskupa.); 28, f. 54v (Urban IV. daje osorskom biskupu ovlast za ženidbenu dispencu, CD, V, 297-298.); 45, f. 11v (Nikola IV. papa postavlja 8. ožujka 1290. franjevca Lamberta za krčkog biskupa, CD, VI., 691-692); f. 68. (23. kolovoza papa Nikola IV. oprašta krčkog biskupa od sva-

kogodišnjeg posjeta grobu sv. Petra, CD, VII., 2); f. 84v (13. rujna 1290. Nikola IV. dopušta biskupu krčkom pristup u samostan Sv. Klare, CD, VII., 3); f. 93r (papa Nikola IV. 30. rujna 1290. vjernicima osorske, rapske i senjske crkve da pomognu gradnju katedrale koju je započeo krčki biskup Lampert); f. 169r (Nikola IV. 23. srpnja 1290. preporučuje svoga legata banu i velikašima hrvatskim, CD, VII., 1-2); 46, f. 18v (26. ožujka 1292. Nikola IV. daje biskupu osorskom dispenzu za jedan brak iza obavljene ženidbe, CD, VI., 25-26, CD, donosi krivo god. 1291); f. 190r (Nikola IV. 4. ožujka 1292. zadarskom nadbiskupu neka zaštiti krčkog biskupa Lamperta; izgleda krivo signirano kao vol. 45, CD, VII., 78); 47, f. 94v (Bonifacije VIII. 2. listopada 1295. ovlašćuje zadarskog nadbiskupa da jednog franjevca učini osorskim biskupom, CD, VII., 209-210); 48, f. 177r (21. srpnja 1297. Bonifacije VIII. čini krčkog biskupa Lamperta svojim vikarom u Rimu, CD, VII., 247. CD stavlja krivo 1296. godinu); f. 238v-239r (Bonifacije VIII. 3. veljače 1297. premješta biskupa Lamberta s Krčke biskupije); 50, f. 209rv (Bonifacije VIII. imenuje 13. kolovoza 1302. franjevca Tomu za krčkog biskupa, CD, VIII., 31-32); 60, f. 16v (27. prosinca 1312. papa Klement V. krčkom biskupu Boniohanni); 69, f. 298v-299r. (*XV kal. Augusti anno tertio*, 1319. ili 1320. neko papino pismo u kojemu se spominje ban Mladen i krčki knez); 73, f. 280r (17. ožujka 1322. Ivan XXII. povjerava biskupima senjskom i ninskom da predaju palij novom zadarskom nadbiskupu, CD, IX, 57-58.); 92, f. 72rv (Ivan XXII. imenuje Tomu kninskim biskupom *II. nonas Martii anno tertidecimo*); 103 ep 21 (Ivan XXII. imenuje Bonifacija krbavskim biskupom 3. lipnja 1331. Ima Theiner, MS I., 187-188); 123, f. 25v-25r. (Avignon, 7. siječnja 1338. Benedikt XII. nalaže splitskom nadbiskupu da dobro primi svoga sufragana senjskog biskupa Ivana i da ga preporuči vjernicima, CD, X 367-369); 163r-164r (Benedikt XII. 7. siječnja 1338. nalaže da se senjskog biskupa Ivana uvede u službu, CD, X, 363-367); 132, f. 36v-37r (Benedikt XII. 17. svibnja 1336. knezovima Nelipićima, Krbavskima i Krčkima protiv bosanske hereze); 105, ep. 35., f. 22rv (papa Ivan XXII. imenuje senjskim biskupom Ivana 4 *Januarii anno XVII*. Objavio Theiner, MH, I., 762-763); 123, f. 25v-26r (obj. CD, X 367-369); f. 163r-164r (obj. CD, X, 363-367); 132, f. 36v-37r (17. svibnja 1336.); 187, f. 49 (III. *Kal. Junii 1348. Johannes eps Segnien. trnaslatus ad Spalat*. Objavio Theiner, MH, I., 762-763); 192, f. 21v-22r (17. lipnja 1349. nakon premještaja Ivana na Splitsku nadbiskupiju imenuje se *Prochine de Langovilla* za senjskog biskupa); 207, f. 42rv (4. srpnja 1431. Nikola imenovan opatom Sv. Jurja, Senjske biskupije); 212, f. 351rv (2 srpnja 1352. u Senju neće primiti Nikolu); 228, f. 40r (1355. nakon Nikole dolazi Kuzma); 263, f. 252rv (*III Kal. Februarii anno primo. Episcopus Petrus Colda*); 269, f. 252r-253r (*in edodem moodo dilecto filio nobili viro: Novaco, comiti de Licha, Petro, comiti de Licha, Mogor, comiti de Licha*. Radi se o

pravu ninskog biskupa na neke dažbine. Papa piše Ljudevitu kralju ugarskomu i na isti način i spomenutoj trojici); 286, f. 274 (*V. Kal. Jan. an V. samo se spominje Venerabilis frater episcopus Corbavien.*); 288, f. 416v (*Causa decimarum inter Thomam epum Corbavien. et Capitulum Zagrabien in loco de Cladussa, Zagrabien dioc.*); 312, f. 313r (13. listopada 1391. Radman, opat Sv. Marine u Bužanima); 333, f. 168v (2. veljače 1405. senjski biskup Nikola "*thesaurario nostro in prvinia Marchiae Anconitanae*"); 353, f. 198r ili 298 (13. siječnja 1422. Martin V. Tomi Jurjevu iz Ladihovića, *Miles Zagrabien dioc.* poslaniku Nikole Krčkoga); 364, f. 75r-76r (18. kolovoza 1445. *Monasterium sancti Georgii* nakon smrti opata Josipa dobiva Bartolomeja *de Aenonia*); 448, 163r-164r; 420, f. 94v (14. lipnja 1452. molba da se opatom Sv. Marine u Bužanima imenuje Jeronim iz Labina, OFM. Obj. *Bull. franc* NS I br. 1590); 421, f. 94v-95v (14. lipnja 1452. nakon Andrije imenuje se opatom Sv. Marine u Bužanima Jeronim iz Labina); 448 163r-164r; 450, f. 137 (Nikola Makin *electus segnien.*); 460, f. 199r-200r (10. svibnja 1457. papa krčkom biskupu o opatiji Sv. Jurja de Lisac); 463, f. 21rv; 476, f. 229v-230r (5. travnja 1460. oprost za crkvu Presv. Trojstva u Gračacu); 477, f. 243r-244v (5. ožujka 1460. Otočac postaje biskupija); 493, f. 164 (6. listopada 1463. *Simeon archiep. Antibar. deputatur procurator ecclesiae segnien. per translationem Marci ad Thinien.* Theiner, MS, I., 473); 499, f. 62v (1459. oprosti za Oštarije), f. 226 (2. travnja 1459. da okolni biskupi zaštite dobra krbavskog biskupa); f. 226v-227r (31. ožujka 1459. – kapela Sv. Jurja u crkvi Sv. Franje u Senju; obj. *Bull. Franc.*, br. 586); 507, f. 149r-150v (18. ožujka 1462. *Hieronymus Petrus di Cattaro*, kapelan modruškog biskupa i Jurja Kastriotića Skenderbega. Obj. u *Bull. francisc.*, br. 695); 629, f. 157rv; 510, f. (13. rujna 1459. oprosti za Oštarije.); 1201, f. 132r-134r (1525, 7. veljače Lav X. preporučuje da se pomogne obitelji krbavskih knezova za otkup od Turaka); 1933, f. (23. srpnja 1560. Dionizije Pioppius postaje modruški biskup; kod Garampija stoji: 7. id. februarii *Georgius Scivkovich O. Min., praeficitur in epum segnien. per obitum Francisa*).

5. Dataria Apostolica:

Registra supplicantium (Reg. Suppl.): 25, f. 26v (Portiva, senjski biskup, moli da se njegovu svećeniku Blažu, sinu Ivanovu iz Senja podijeli beneficij opatije de Obrenburg, Akvilejske biskupije; potom moli za subdakona *Lupi Slavogosti* za kanonikat u jednoj crkvi Senjske biskupije); 30, f. 122r (*de archipresbyteratu Modrussien, Corbavien. dioc, VIII Idus Martii, sextus annus Innocentii papae*); od 105 do 478 su *suppliche* koje je pregledao i djelomično objavio Lukcsics; 263, f. 269v (1463. budući da je potrebno urediti modrušku katedralu, mole se oprosti; usp. *Reg. Lat.* 590, f. 83r); 405, f. 268rv (Otočac 1445); 423, f. 169r-170v (Vinodol – Trsat – Lipovac); 425, f. 129v-130v; 185r (Vid Ostojić); 452, f.

336 (1458. *Indulgentia pro eccl. B. Marie apud Flumen Tarsiii et apud tarsadici oppidum vorbavine*); 459, f. 52v-53r (Opatija Sv. Križa); 460, f. 35rv (Opatija Bužane); 467, f. 247r (Trsat); 490, f. 296v-297r (1. lipnja 1456. Jeronim, opat samostana Sv. Marije (!) u Bužanima, Krbavske biskupije, da se u nedostatku knjiga u krajevima među nevjernicima, umjesto propisanog časoslova mogu izmoliti neke druge molitve); 505, f. 39r-40r (30. rujna 1455. spor zbog desetine između splitskog nadbiskupa i senjskog biskupa); 508, f. 2v; 521, f. 257r-258r (14. studenoga 1457. Kalikst III. imenuje senjskim biskupom Nikolu); 530, f. 138r-139r (prethodni papa Kalikst III. sjedinio je na molbu fratara samostana u Zlatu, Krbavske biskupije, s onim u Kamenskom, Zagrebačke biskupije. Fratri traže pravo na korištenje zemlje zlatkog samostana); 534, f. 198rv (23. lipnja 1458. potpuni oprost i pravo na izbor ispo-vjednika za Sigismunda Frankopana i ženu Jelenu); f. 213 r (6. svibnja 1458. isto kao u f. 198rv za Jurja Frankopana i ženu mu Margaretu); 537, f. 233rv (Stjepan Frankopan dotira modruški kaptol); 563, f. 268v-269r (1463. Pošto se *Georgius* odrekao svoje opatije Sv. Jurja Lisačkog, Stjepan Frankopan moli da se imenuje na to mjesto Stjepan, Zadarske biskupije, OP), f. 269rv (*In domo Sancti Spiritus OFM – Modrussiae*), f. 270r (franjevački samostan *in loco vocato Spelunca Sancti Michaelis*; to je isto u Reg. lat. 589, f. 116-117 od 16. siječnja 1463; objavljeno u *Bull. francisc.*, NS II., p. 579-580, br. 1221); 672, f. 161r (Nikola Modruški dobiva 1471. opatiju u Kotoru); 675, f. 156rv (Martin Frankopan); 676, f. 102r (Martin Frankopan).

6. Segreteria di Stato:

Parte antica:

– *Nunziature diverse*: vol. 4. ff. 183v-184r (Martena želi biti u Rijeci); 5 ff. 106v-107r, 341r, 438v, 446r (1606-1609. tučnjava i neredi u trsatskom samostanu; isto, *Germania* 21, f. 74r) ; f. 141v-142r, 166v (1606. splitski nadbiskup de Dominis optužuje senjske kanonike za suradnju s uskocima);

– *Nunziatura di Germania:*

vol. 22, 20r-43v, 46v, 81v-82r, 123r (1609-1610. neredi u trsatskom samostanu), 46rv, 78rv, 84r, 90r, 91v, 96rv, 100r, 109v, 125r (1610. riječki kapetan jednu Bezgrešnog Začeca Marijina premjestio iz crkve Sv. Augustina u crkvu Duha Svetoga), f. 37v, 49r, 50r, 165v, 167rv, 190r (1609-1611. pokušaj osnivanja Riječke biskupije); f. 93r, 95r, 96v, 100r, 105v, 108v, 113v, 191rv (1610. o uskocima); vol. 144, ff. 1rv, 6r, 26r, 79rv, 94rv, 115rv, 137rv (1646-1647. o bolesti Nikole Frankopana); vol. 201, ff. 7rv, 29rv, 70rv, 94r, 146r, 148r, 288rv, 305r-306r, 377rv, 387r, 493r, 563rv, 716r, 726r, 786r.787v; vol. 203, ff.

8r-15r, 39r, 55r-62r, 81r, 91r, 118rv, 122r, 134r-135v, 156r, 174rv, 184rv, 185r186v, 193rv, 195r-197v, 208r-209r, 234r-235v, 260r, 268rv, 279r, 287r, 299r, 300r, 313r, 331rv, 342rv, 343r, 354rv, 376r-377r, 425r, 600r-601v, 612r-613r, 700v-702v, 726rv, 856r (1679-1680. bečki nuncij protiv imenovanog senjsko-modruškog biskupa Čikulina); *vol. 379*, ff. 40r, 43rv, 52r, 55r, 66r, 67rv, 72rv, 97rv, 110rv, 250r, 284r-286r, 360r (1762. proces protiv biskupa Čolića), ff. 202r-204r (Karlovac, 30. srpnja 1685. *Relatio duarum destructarum provinciarum in Croatia Lika et Corbavia nuncupatorum*); ff. 255r-256v *Motivi per i quali non deve accordarsi che i Greci scismatici edificchino una nuova chiesa nella città di Fiume*.

– *Vescovi e prelati:*

vol. 89, p. 135 (Glavinić 1697. moli papu za pomoć u hrani; vol. 95 str. 46-47 Brajković 1702. o stanju u biskupiji, o uniji); p. 614-615. Brajković o Ličkoj buni 1702. (Jedno i drugo objavljujemo ovdje pod Brajkovićevim izvjешćem.)

Parte moderna: 1815-1850. Esteri, busta 544, *Fiume*, 31. agosto 1815. Giuseppe Emili preporučuje se za konzula u Rijeci, nakon što je to mjesto postalo prazno (samo je to u fasciklu *Dalmazia*. Ostalo je tršćanski konzulat); *Fiume*, 1828. *Francesco Scribani-Rossi* traži smjenu konzula Francesca Tomašića jer da je udaren apopleksijom. Tomašić pak kaže da je zdrav (u fasc. 9); *Busta 545*, fasc. 11. N. 67890, div. 3. Dal Camerlengo 19. aprile 1832. preporučuje se imenovanje Josipa Tomašića za papinskog konzula "*pei Porti riuniti di Fiume e Buccari*." Sekretar odgovara 24. travnja da se slaže. Josip je dao ostavku na napuljskom vicekonzulatu. General austrijski Nugent predložio je na to mjesto Lorenza Ciotta-u, ali sekretar odgovara da treba pričekati; molbu je prosljedio Camerlengu 7. veljače 1832. N. 67241. Div. 3, Dal Camerlengo 14. veljače 1832. Preporučuje se Tomašić. Treba se odreći napuljskog vicekonzulata i "*che ricopre dell'assessorato del Tribunale commerciale*". N. 67241. 14. febr. 1832. Nije moguće imenovanje Lorenza Ciotta-e, fasc. 12. (u fasc. Trieste). *Fiume*, 21. giugno 1840. *Consolato Pontificio di Fiume e Buccari in Fiume n. 4 rimette le specifiche dei passaporti rilasciati nel corso del 1839. (Gio Tomasič)*; busta 656, fasc. 18. N. 10402. 16. maggio 1815. *Francesco Nicolo Nordio "della città di Porto Re in Dalmazia"*. Budući da je imenovan od Camerlenga (Pacca) vicekonzulom, moli da mu se dade odgovarajući mornarski čin (*tenente di Marina Militare*); N. 6951 i 8676. *Fiume*, 4. sett. 1822. *Francesco Tomasič* zahvaljuje sekretaru (Consalviju) na imenovanju za vicekonzula u Rijeci. Preporučio ga 18. kolovoza Camerlengo, nakon smrti Marchese Melchior Bandini. Fasc. 19, N. 13533. Senj, 20. siječnja 1826. Vicekonzul Anton Accurti šalje troškove poslovanja;

fasc. 20 je Zadar. Ima dobar pregled prometa 1827/28; Fasc. 24, Senj, 29. siječnja 1832. Papinski vicekonzul Antonio Accurti dostavlja troškove uredovanja; fasc. 25, Senj, 1. rujna 1834. Objavio je vicekonzul da svi koji žele putovati u Papinsku državu moraju imati njegovu ovjeru; fasc. 26. Splitski konzulat, Senj, 3. studenoga 1837. Vicekonzul papinski Anton Accurti dostavlja troškove uredovanja; fasc. 28, Senj, 23. veljače 1838. Anton Accurti dostavlja troškove uredovanja; fasc. 29; Fiume, 20. siječnja 1841. Gio di Tomasich šalje popis ljudi kojima je potvrdio pasoš za papinsku državu u prošloj godini. Ima ih na pripisu 25; Senj, 20. rujna 1840. Accurti šalje troškove poslovanja; Fiume, 14. siječnja 1842. Gio Tomasich šalje specifikaciju potvrđenih pasoša. Ima ih 14. Tu je imenovanje papinskog konzula u Dubrovniku; fasc. 31; Senj, 31. kolovoza 1843. Accurti ispostavlja račune; fasc. 32, Fiume, siječanj 1844. Antonio Giustini o potvrđivanju pasoša za papinsku državu; Fiume, 12. gen. 1844. Antonio Giustini "*specificca dei passaporti*", svega 43. Konzulat se zove: *Consolato Pontificio di Fiume e Buccari*).

Makso Pelosa ispisao je regesta za naše krajeve od 1831. do 1846. Njegov rukopis nalazi se u ostavštini Braće Pelosa u knjižnici Teologije u Rijeci.

7. Archivio Concistoriale:

Processus, vol. 14 ff. 150-166 (Martena); vol. 64, ff. 558-572 (Smoljanović); vol. 80, ff. 626-640 (Dimitri); 134 ff. (165)174-179 (Čolić. U *Vienna Processi* 427 ima 37 stranica. Prvi se dio slaže, kod Concist. ima nekih novih prijepisa.); vol. 152 ff. 534r-540v (Manzador); vol. 165 ff. 385-398 (Manzador za Transilvaniju); 165 ff. 294r-312v (Kabalin); vol. 186 ff. 274-284 (Piccardi); vol. 190 ff. 39r-70v (Ježić); vol. 235, ff. 294-333 (Ožegović)

Acta

1663-1667. f. 370rv (popis senjskih biskupa); 1712 ff. 176r-178r, 179r-180r, 181r-182r, 183r-184r, 192r (biskup Adam Ratkaj obavljao je jurisdikcijske čine prije nego je bio potvrđen od pape, pa su ga senjski kanonici tužili u Rim); 1718./I., ff. 385r, 386r, 387rv, 388r (postavši biskupom senjsko-modruškim, Pohmajević je htio zadržati nadarbinu modruškog arhidakonata, što mu nije dopušteno); 1788. ff. 216/220 (biskup Aldrago Piccardi već je u visokim godinama, pa moli da mu se dade Ivan Krstitelj Ježić za koadjutora *cum jure successionis*, što se dopušta); 1821./II., ff. 157r-311v (Rijeka u planu da postane sjedište Modruške biskupije, etc.); 1828./I., ff. 164r, 165r-167v, 170r-174r, 185r, 182r-184r, 186r (modruški kaptol ima pravo na imenovanje vlastitog kapitularnog vikara); 1828./I., ff. 574r-584r (Ježić 21. rujna 1821. podnosi izvješće goričkom nadbiskupu, papinskom delegatu za

reorganizaciju biskupija, stanje u Senjskoj i Modruškoj biskupiji); 1833/I., ff. 428r-533v (Spisi nastali pri definiranju odnosa između biskupija Senjske i Modruške; suprotstavlja se s jedne strane senjski kaptol, a s druge modruški, kojega podržava i biskup Ježić. Rezultat bi trebao biti da su u pitanju dvije jednakopravne biskupije, svaka ima svoga generalnog i kapitularnog vikara pod jednim biskupom, odnosno za vrijeme sedisvakancije. Veći je dio arhiva u Novom, a manji u Senju. Treba ga podijeliti prema biskupijama. Od ovoga zadnjega odustalo se. Cijeli arhiv treba predati novom biskupu. Delegat je bio nadbiskup Klobušicki, koji je subdelegirao zagrebačkog kanonika Josipa Kukičića, izabranog biskupa. Na ff. 49r-519v nalazi se isti Ježićev spis "*Memoria episcopatus*", koji je i u arhivu Bečke nuncijature, *Processi* br. 676); ff. 439r-444v (način kako je u prošlosti definiran odnos između biskupija Senjske i Modruške); 1861, n. 1 e 2 (biskup Mirko Ožegović zamolio je da mu se dade Venceslav Šoić za koadjutora, za što je započet postupak i pozitivno riješen); 1876. *Segna e Modrussa – Syngraphia nominationis*, v. 37; 1895. *Segna e Modrussa pro adiuncta perpetua administratione*, v. 32.

Affari pendenti: 1816 I./2. Segna e Modrussa = utok biskupa protiv kaptola.

8. Congregatio Concilii:

Positiones: Positio 14, Agatić traži odrješenje što je pontificirao u Rijeci; 65, 360r-361v, 363rv, 371rv, 373rv, 374rv (spor glagoljaša i Marianija).

Positio 37, ff. 627r i 631v (Marko Mesić traži oslobođenje iregularnosti).

Libri visitationum SS. Liminum (navedeno kod izvješća pojedinih biskupa).

Libri decretorum

lib. 7. – o nekom senjskom kanoniku 1592. (f. 96); oprost biskupu od limina 1592. (f.128); lib. 51. senjskim pavlinima 1710. (f. 628); lib. 52. 1702. isto (f. 365) D 19.

Relationes ad limina

Iz tog fonda objavljuje se ovdje sve što se odnosi na biskupije Senjsku i Modrušku ili Krbavsku. To je u vol. 734 i 799. O tome v. niže u posebnoj poglavlju. Pregledao sam također relacije za Segni i Sienu i nisam našao ništa što bi pripadalo ovamo.

9. Instrumenta miscellanea, n. 4317/4319. 25. jan. 1544. *Didacus de Loyasa*; n. 6397. 21. oct. 1724. *Patentes litterae Caroli VI. Romani Imperatoris quibus Paulus Domazetović in legitimum civitatis Segniensis nobilem creatur.* c. 6271.

10. Missioni: vol. 53, f. 45v (senjski biskup moli da može dva redovnika u Lici zamijeniti s dva misionara). 52v, 85r, , 113r, 295rv (knjige tiskane od Propagande) 333.

11. Archivio della Nunziatura di Vienna:

vol. 2, f. 47r-48v (1610. članovi bratovštine BMV opljačkali crkvu Sv. Jeronima), f. 76v-77r (1607. članovima spomenute kongregacije 100 dana oprosta), f. 77v-78r (zabranjuju se neki običaji u crkvi Sv. Vida za Svijećnicu), ff. 78v-79v (vizitacija augustinskog samostana u Rijeci 1607), ff. 79v-80v (neslaganje općine i Riječkog kaptola 1607), f. 80r (1608. senjski kanonik Nikola Špurčić mora vratiti arhidakonu i bratovštini Svetoga Tijela kuću gospode Doroteje), f. 89r (1609. Vinko Lazarić iz Mošćenica odriješen izopćenja); vol. 3, f. 24r (Rijeka, 1607. grešnicima određena kazna "*et in idiomate slavonico conversam sententiam*"); 80r-81r (1609. trsatski franjevac Bernardin osuđen na 10 godina zatvora), f. 83rv (1609. kazna kastavskom svećeniku Ivanu Gabriću što je vrijeđao svoje kolege), f. 93r-94r (1610. trsatski župnik treba platiti odštetu senjskom biskupu Marcelu Marchesi, iako ovaj ne stoluje u svojoj biskupiji); vol. 4, f. 5r. (1607. spor oko jurisdikcije riječkog arhidakona i župnika), f. 19rv (1610. tužbe na riječkog župnika Condija); vol. 69, f. 164 (1782. trsatski gvardijan Carlo Pasconi moli Svetu Stolicu da može otuđiti neka dobra: Kotor i Grižane); vol. 82, ff. 171rv, 174r, 188rv, 295r, 398r (1760-1761. proces protiv biskupa Čolića); vol. 144, ff. 313r-314v, 316r-317r, 330r, 332r-347v, 349r, 350r-351v, 352r-353v, (1739-1740. spor između riječkog arhidakona Tudorovića i kanonika Rossija), f. 359rv (Rijeka, 10. studenoga 1751. Skolastika Stadlerin, opatica riječkih benediktinki moli nuncija da intervenira za obnovu samostana); ff. 362r-363r (Rijeka, 29. studenoga 1755, pulski biskup ne smije se miješati u Rijeku, jer je mletački državljanin); ff. 364r-366r (Rijeka, 19. kolovoza 1760. Pier Francesco Svilocossi o teškoćama crkvene organizacije i uprave u arhidakonatu Rijeka); f. 368r (Pula, 2. prosinca 1768. pulski biskup nunciju o sporu između augustinaca i riječkog kaptola; župnici u Rijeci bili su uvijek svjetovni svećenici); ff. 368r-369r (Rijeka, 14. listopada 1771. Svilocossi se opravdava od Dujmićevih optužbi); ff. 371rv, 380r (modruški kanonik o načinu biranja kanonika u Rijeci i zašto njega nisu primili); o istom sporu ff. 372r-373r, 374r-379r, 381r-384r, 395r, 396r-397r. O pitanju arhidakonata ff. 415rv, 420r; vol. 148, na ff. 2-170 sve je o senjskoj problematici. Glavninu od toga objavio je Tihamér Aladár VANYÓ (*A Bécsi pápai követiség levéltárnák iratai Magyarországról 1611-1786*, Budapest 1986, str. 333-349); vol. 149, f. 132rv (Pićanski je biskup 1603. odnio s Trsata kutiju s dragocjenostima); 133rv (biskup odgovara 1615. da su mu to fratri darovali); vol. 166,

279r-302r (Rijeka, 1779. o načinu izbor riječkog arhidakona), ff. 322r-323r, 324rv (1779. Čerčić o svom sporu s riječkim arhidakonom); vol. 423, f. 406r-407r, 408r-409r (Senj, 16. prosinca 1859, Ožegović predlaže Soića za koadjutora *cum jure successionis*), f. 410rv, 426r, 427r (Budimpešta, 12. studenoga 1833. Namjesničko vijeće određuje granice između obje biskupije, ujedinjuje Modruški kaptol, a Liku i Krbavu pritelovljuje Senjskoj biskupiji); f. 412r-423r (Budimpešta, 12. siječnja 1842, određuje se broj kanonika u pojedinim kaptolskim kućama: Bakar, Bribir, Novi, Rijeka; njihove dužnosti i plaća); f. 418 rv (1857. odnos kaptola prema biskupu), f. 420r-421r (Modruški kaptol 27. lipnja 1847. o nastalom sporu), ff. 422r-423v (Bribir, 7. lipnja 1858. modruški kanonici caru protiv ujedinjenja Modruškog kaptola sa Senjskim), ff. 424r-425v (biskup Ožegović preporučuje 24. ožujka 1859. Franju Račkoga za auditora Sv. Rote), f. 432r (Ožegović 5. srpnja 1862. preporučuje imenovanje modruškog prepozita); vol. 280, n. 79 (1837. riječkom papinskom konzulu u vezi s kolerom); vol 387, ff. 3r-380r donosi spise o Papinskom konzulatu u Rijeci 1859-1861; vol. 423, f. 151r (Beč, 14. lipnja 1861. nuncij piše zagrebačkom nadbiskupu Hauliku da je, prema *Gazzetta del Fiume*, n. 141 donijela vijest kako je Ignacije Katkić zagrebački svećenik i profesor u Rijeci, rekao sucu Barčiću da u Moravicama može ići na pravoslavnu misu kada ondje nema katoličke. Haulik je 28. lipnja opomenuo Katkića i zatražio da rečeno opozove (f. 154rv) i to javlja nunciju (153rv); ff. 318r-319v (16. listopada 1860. Strossmayer preporučuje Svetom Ocu da se Ožegoviću dađe koadjutora), ff. 393-433 ima sve o Senjskoj i Modruškoj biskupiji, posebno ff. 403r-405r (Bribir, 14. srpnja 1858. modruški kanonici za dva kaptola; u pitanju je podjela desetine); vol. 369A, n. 72 (1845. bjegunci iz Riminija u Rijeci); vol. 483 ima dosta naznaka o biskupu Soiću, ali građa je prenesena u posebni fascikl. O tom slučaju ima više spisa u vol. 596, n. 815-1009. Tu je i Sovićeva studija o staroslavenskoj liturgiji.

Processi di Vescovi ed Abbati, n. 2 (Martena), 5 (Agatić), 16 (Fastoyer), 77 (Mariani), 86 (Zuttinis), 87 (Francisci), 102 (Francisci-Sirmien.), 151 (Smoljanović), 203 (Dimitri), 247 (Glavinić), 265 (Slučaj Glavinićeva prodavanja biskupstva), 280 (Brajković), 301 (Bedečković), 316 (Ratkaj), 342 (Pohmajević), 676 (Memoria episcopatus Modrussiensis, pp. 1-61. Ježić dokazuje posebnost Modruške ili Krbavske biskupije. Više važnih dokumenata uključeno je u spis.); 894 (Soić), 903 (Soić), 930 (Petrović).

II. ARCHIVIO DELLA CONGREGAZIONE DE PROPAGANDA FIDE:

Regesta cijelog fonda ACTA što se odnosi na naše krajeve ispisao je Josip Burić. Isto tako i SOCG za one volumene koji ne idu paralelno s Actima. Originali Burićevih ispisa nalaze se u Hrvatskom povijesnom institutu u Grottaferrati (Via Corridoni, 19), a kopije u Sakralnoj baštini u Senju. Uglavnom sam osobno sve te materijale prešao, ispisao ili napravio preslik, ali mi je Burićev rad pri tome bio od velike koristi. To su dva najveća i najvažnija fonda, koji su međusobno povezani, a o njima također ovisi struktura cijelog arhiva.²⁵⁴

1. *Acta delle Congregazioni generali (Acta)*²⁵⁵

6 (1628/29), Mihael Miletić, alumnus pro dioecesi Segniensi in Coll. Illyrico Laureti, 114, 22;

8 (1632/33) za istoga dimissoriae za svećeničko ređenje, 182, 25;

12 (1636/37) senjski biskup požuruje tiskanje glagoljskih knjiga, 351v-352r, 40;

14 (1640/41) mjesto u Loretskom zavodu, 50, 50;

15 (1642/43) de nominato episcopo segnien., 484, 27;

23 (1654) tužba glagoljaša na Marianija, 38v-39r, 25;

28 (1659) Ivan Smoljanović iz Bakra traži naslov misionara, 38, 24;

36 (1667), budući da ima krajeva pod Turcima, senjski biskup traži ovlasti, 263, 3;

41 (1671) ovlasti za senjskog biskupa, 172, 31 (428,185-191); - Ivan Jakovac i Ivan Martinčić, progonjeni od senjskog biskupa, traže brevijare ilirske, 186, 44 (428, 407-408);

44 (1674) senjsko-modruški biskup traži potvrđenje, 170, 3 (448, 5-7);

²⁵⁴ O Buriću i njegovu radu v. CCP, XL. (1997), str. 190-194.

²⁵⁵ Acta su zapravo zapisnici sjednica i idu kronološkim redom. Za prve godine redovito su dvije godine u jednom svesku, a za kasnije razdoblje postoji jedan svezak za svaku godinu. Ovdje je najprije označen broj sveska, a u zagradi se odmah dodaje godina. Potom je kratki sažetak i naznaka folija i broja pod kojim je raspravljano na kongregaciji. Tada je naznačeno u zagradama gdje se nalaze originalni spisi za to pitanje, tj. koji svezak SOCG. To je prakticirano nakon 1669, jer od te godine pojedinom broju Acta odgovara nekoliko brojeva SOCG. Prije toga SOCG su slagani po krajevnom principu. Ako je u jednom svesku više pitanja koja se odnose na Senjsku i Modrušku ili Krbavsku biskupiju, onda prije natuknice stavljam crticu (-).

- 46 (1676) Vinko Brajković iz Senja u Loretskom zavodu, dopust, 123, 43 (459, 366-371);
- 47 (1677) ovlasti biskupu, 164, 22 (465, 205-208);
- 48 (1678) Vinku Brajkoviću trebalo bi u Senju dati kanonikat, 91, 21 (468, 250, 253);
- 52 (1682) ovlasti senjskom biskupu, 142, 6 (484, 38-45);
- 57 (1687) Petar de Buffalis traži da bude misionar u Senjskoj biskupiji, 162, 15 (499, 229-236);
- 58 (1688) odbija se de Buffalisova molba, 76, 26 (500, 334-348);
- 61 (1691) Glaviniću ovlasti, 93, 14 (510, 139-140);
- 62 (1692) Glavinić traži četiri misionara, 67, 22 (511, 322-327); - senjski biskup traži glagoljske knjige, 67, 22 (511, 322-327);
- 63 (1693) nuncij o potrebi misionara za Liku, 94, 29 (515, 268-275; tu su dva pisma Pavla Rittera iz 1693; objavljena su s prijevodima u SZ, XXI., str. 193-194);
- 64 (1694) Matija Tus i Matija Iličić, Marin Senjanin i Izidor Brinjanin misionari u Lici, 263, 16 (519, 211-216);
- 65 (1695) ovlasti senjskom biskupu, 126, 13 (521, 123-126); - kapucine u Lici treba platiti, 136, 22 (521, 163-170; tu je na ff. 166-167 i pismo Marka Mesića Propagandi u kojem opisuje situaciju u Lici i Krbavi: objavljeno je zajedno s prijevodom u SZ, XXI., 194-198); - nuncij o pokušaju shizmatika, 216, 17 (522, 201-209);
- 66 (1696) misionari u Lici dva svjetovna svećenika. Provincijal neda Marina, 117, 9 (524, 156r-158r); - biskup i kaptol traže glagoljske brevijare i misale, 4, 9 (523, 31r-32r, 34; Glavinić nunciju da nema brevijara, f. 341r); 152, 5 (524, 341-342);
- 68 (1698) legati za trsatsku crkvu neka budu njezini, 17, 24 (529, 108-119);
- 69 (1699) ovlasti biskupu, 99, 1 (532, 393r, 406v); 69, 165v-166r, n. 7. Marin Senjan, 247v-259v pavlini;
- 72 (1702) na f. 284. bilješka da biskup senjski traži misale i brevijare glagoljske; biskup traži da se primi jedan mladić u Fermo, 32, 6 (543, 494-497);
- 76 (1706) misionar Ivan Vukelić, 121, 4 (555, 8-9);

77 (1707) Ivan Vukelić, misionar, 70, 14 (558, 33-34); - Ivanu Podbiočiću ne daju se misijska dopuštenja za Liku, 234, 4 (559, 352-355);

78 (1708) ovlasti senjskom biskupu, 169, 4 (562, 6-7); - isti traži lit. odjeću i glagoljske knjige, 231, 9 (562, 147-148); 81 (1711), Juraj Čop moli da mu se nakon povratka iz Like vrati župa, 350, 6 (577, 554r558v); - Ivan Vukelić, župnik Sv. Jurja, 364r-365v, 385r, 17 (577, ali tu nema spisa);

83 (1713) ovlasti biskupu ali ne i generalnom vikaru Pohmajeviću, 81, 1 (587, 3-4);

87 (1717) produljenje ovlasti, 292, 18 (610, 59-60); 88 (1718), produljenje ovlasti, 311, 1 (614, 3-6); 397, 8 (614-395-398); - Ivan Vukelić u Rimu traži pomoć, 396, 6 (614, 383-390);

91 (1721) je li Senjska biskupija dijelom ili u cijelosti pod vlašću heretika, 384, 40 (631, 300-303);

92 (1722) produljenje ovlasti, 242, 2 (634, 558-559); - Ivanu Vukeliću pomoć, 322, 22 (635, 279-280); - senjskom biskupu posebne ovlasti samo za Liku i Krbavu, 21, 34 (633, 129-130);

98 (1728) dva mjesta u Grazu i Zagrebu, 325, 37 (661, 244-245); - ovlasti biskupu, 216, 5 (660, 364-365);

99 (1729) velika djela Jakova Alemagne, 427, 17 (666, 75-82);

100 (1730) ovlasti, 165, 7 (668, 215-232); - novac pokojnog biskupa za pitomca u Propagandi nedovoljan, 165, 7 (668, 215-232); 186, 25 (668, 298-301); - da se Alemagna vrati svojoj kući, 263, 7 (668, 635-636); - traži glagoljske knjige (668, 202, 205);

101 (1731) brat pokojnog biskupa traži povrat novca kad nije osnovano mjesto u Propagandi, 193, 35 (670, 128-133); - pravoslavni episkop Ljubibratić u Lici, 271, 23 (670, 374-375); - senjski biskup traži mjesto u Propagandinom zavodu, 432, 12 (670A, 39-42);

106 (1736) Ivan Starčević želi u Liku kao misionar, 279v-280r, 7 (687, 138-139);

107 (1737) umro Stjepan Šolić, misionar u Lici, 396-400, 21 (692, 74-77), Ivan Starčević ga želi naslijediti;

108 (1738) pravo na mjesto u Propagandi naizmjenice s Rapskom biskupijom, 382, 12 (697, 348-349); - ovlasti, 376, 12 (697, 292, 297);

116 (1746) ovlasti, 73, 2 (728, 9, 20); 120 (1750); - ovlasti, 245, 1 (744, 186-187);

125 (1755) ovlasti, 61, 1 (760, 240-241); 235, 1 (762, 172-173); - neki dobili mjesto u Zavodu, 45, 17 (760, 160-166); 129 (1759); - ovlasti 318, 19 (782, 78, 85);

134 (1764) ovlasti kapitularnom vikaru Josipu Mauroviću, 110, 26 (804, 72-73); - kapitularnom vikaru Vinku Vukasoviću ovlasti, 216, 8 (805, 23, 30); - senjskom biskupu ovlasti, 424, 9 (807, 131);

138 (1768) ovlasti biskupu, 352, 12 (822, 271-272); 143 (1773) ovlasti, 12, 12 (835, 39, 54); 152 (1782); - ovlasti, 370, 3 (861, 57-58).

2. Scritture riferite nelle Congregazioni generali (SOCG)

125 (1641) Francesco Cosmi di Buccari: 92 (žali se na biskupa Marianija, koji ga je isključio iz Crkve kao apostatu); Rafaele Levaković, o potrebi brevijara u raznim biskupijama pa i Senjskoj, 98, 107;

126 (1645) Mariani o svom kleru i latinskom jeziku, 19, 122;

127 (1644) Mariani 66-69, 84-87 (68, 85 o zlu koje čini Cosmi i o crkvi u Kraljevici; - suci i savjet riječki tuže se na Franju Cosmu, 70-72), 80-83;

164 (1641) *P. Francesco Cosmi vice conte e governatore delli signori Frangipani in Buccari*, 274, 279; - Rijeka, 27. rujna 1641. senjsko-modruški svećenici mole da se tiska brevijar, 141r, 148v;

176 (1647) Fra Francesco Cosmi, OMC, Bucarizza, 270, 277 (njegova misija u gornjoj Ugarskoj);

179 (razne godine) Mariani 1643. preporučuje donositelja pisma, 116, 119 o potvrđenju za biskupa; 264, f. 591. Pergamena. Breve Inocenta X. kojim odobrava izdanje glagoljskog brevijara 1648; 267, 697-700, 722-734 (popis obraćenika u Dalmaciji i Lici 1648); - Luka Banović (1652), 312, 229, Andrija Vukušić traži brevijare 1650), 128, 159; 254, 259 (1651); Mariani (1654) i glagoljica, 495rv, 506r; Buccari, "ecclesia di Dalmazia", bakarski svećenici, brevijari, 617r, 620; 268, 409, 418 (1637) Mariani – krivo optužen, misali; - osam vinodolskih svećenika traži tiskanje brevijara i misala, 259rv, 268; 388, 249, 254; 286-287 (1628. senjski biskup za Mihovila Miletića);

400, Franjo Androcha iz Rijeke, svećenik, bio je pitomac kolegija dei Neofiti, moli da može studirati kanonsko pravo (133-134);

401 (1640) Francesco Androcha di Liburnia, provisione per gli studi, 525-526; 541, 558; 542, 557 ("*Natione Modrussienne*" – Modruška biskupija, molli dva mjesta u loretskom kolegiju, govori o nazaretskoj kućici na Trsatu (1640); Vuk Frankopan 1632. preporučuje Ivana Terdislavića. Njegov ordinarij šalje ga u Loreto i *ad limina*, f. 415r. Tu je "*Nauk kerstajanski*" Bellarminov 1-47 (cijela knjiga);

405, I (1643) Senjska biskupija bez biskupa, 99, 106; 499, f. 232r, 331r. Dimitri o djelovanju Buffalisa u Brlogu; 501, ff. 255r-278r; 794, f. 9r Ivan Hreljanović preporučuje se za otočkog župnika nakon smrti župnika Devčića; 10r, 12v. kapetan Vinko Hreljanović; 796, 127r, 43r, 127r (Ivan Hreljanović?); 280r barski nadbiskup traži Ščavet.

3. Scritture riferite o non riferite nei Congressi (SC),

Dalmazia, vol. 9, (39r-58r izvješće *ad limina* senjskog biskupa Benzoniya, kopija); 283r-284v (Anton Pavletić 1742. javlja se iz Lovinca), 10, 11, 12, 13.

Ungheria, Transilvania, I., 21v-22r, 24rv (imenovanje senjskih biskupa), f. 172r (sjedinenje biskupija Senjske i Modruške).

Ungheria, Transilvania II., 403r-405r (Brajkovićeve relacija, isto što i Farlati IV, 152-154).

Ostali izvori i literatura

Glavni izvor za povijest biskupija Senjske i Modruške ili Krbavske jest Biskupski i Kaptolski arhiv u Senju. Osim pergamena, građu je do 1800. godine popisao i taj popis objavio Vladimir Kraljić u *Vjesniku Historijskog arhiva Rijeke i Pazina*, u tri nastavka pod naslovom: *Popis arhivske građe Biskupije i Kaptola u Senju* (XX, 1977, 231-299; XXI., 1977, 311-350; XXII., 1978, 163-201). Za novije vrijeme postoje pomoćne knjige, ali one nisu sačuvane u cijelosti, a i građa, pa i ona iz 20. stoljeća, pogotovo za neka godišta, ima dosta praznina. Dosta te građe objavio je Sladović u svojoj *Pověsti*. Mile Magdić je u VZA, I., 2/1900, str. 41-49 objavio *Deset isprava koje se čuvaju u arhivu trsatskog manastira*, a te isprave potječu iz senjskog franjevačkog samostana; potom isti objavljuje *Petnaest isprava koje se čuvaju u arhivu Senjskog kaptola* (ondje, I., 3, str. 47-59).

Prvi veći i sustavniji rad o povijesti biskupija Senjske i Modruške ili Krbavske objavljen je u monumentalnom djelu *Illyricum Sacrum* (I.-VIII., Venetis, 1751-1819), koje je započeo Filip Riceputi, prva četiri sveska objavio je Daniele Farlati, a djelo dovršio Jakov Coletti. Spomenute su biskupije u vol. IV (1769), na str. 91-167. (Episcopi Corbavienses, pp. 91-105, Episcopi Modrussenses, pp. 106-114, Episcopi Senienses, pp. 114-138, Episcopi Senienses

et Modrussenses, pp. 139-163, Episcopi Ottocienses, pp. 163-167). U istom su svesku i biskupije Kninska (pp. 282-302) i Ninska (pp. 204-238), koje su se prostirale i na neke dijelove novovijekih biskupija Senjske i Modruške ili Krbavske. Prvi pokušaj samostalne monografije predstavlja djelo Jurja Antuna Belića-Ligatića (*Cathalogus episcoporum Segniensium, Corbaviensium, Modrussiensium et Ottociensium cum aliis scitu dignis*), napisano u drugom desetljeću 19. stoljeća (NSK, R 4171). U mnogočemu slijedi Farlatija, ali sadržajno i kvantitativno je bogatije. Ostalo je u rukopisu. Jedino je Emanuelu Sladoviću uspjelo sastaviti i objaviti monografiju *Povêsti biskupijah senjske i modruške ili krbavske*, Trst, 1856. Sva tri spomenuta djela ujedno su i knjige izvora, jer objavljuju brojne izvore u cijelosti. Kad ovome dodamo knjigu Ivana Črnčića: *Najstarija poviest krčkoj, rabskoj, osorskoj, senjskoj i krbavskoj biskupiji* (Rim, 1867), nabrojili smo sva djela gdje se nastojalo dati zaokruženu povijest biskupija. Nakon toga najviše je napravio na tome Josip Burić, ali on je uspio samo ispisati dosta građe i pohraniti rukopis u Vatikanskoj biblioteci (*Senjska i Modruška biskupija – povijesni podaci*, I.-V. U Bibliotheca Apostolica Vaticana, ms. Vat. Slav. 68-72. – 5 svezaka). Drugo su radovi koji tek dijelom dotiču te biskupije ili pak prikazuju tek dio njihove prošlosti. Ovdje ćemo nabrojiti neke od tih radova za koje držimo da predstavljaju važan doprinos za poznavanje povijesti biskupija, ispuštajući druge radove koji bi također bili korisni. Do njih će se moći doći preko literature u ovdje navedenim radovima. Najprije ćemo navesti djela općeg značenja, a potom ona koja se odnose na važnija pitanja.

1. Djela općeg značenja

Daniele FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV., Venetiis, 1769.

Giacomo COLETI – Frane BULIĆ, *Accessiones et correctiones ad Illyricum sacrum del P. Daniele Farlati*, Spalato, 1909.

Manojlo SLADOVIĆ, *Povêsti biskupijah senjske i modruške ili krbavske*, Trst, 1856.

Augustinus THEINER, *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantiam*, I.-II., Romae, 1859-1860; Isti, *Vetera monumenta Slavorum meridionalium historiam illustrantia*, I., Romae, 1863; II., Zagreb, 1875.

Ivan KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, *Acta Croatica – Listine brvatske*, Zagreb, 1863.

Ivan Črnčić, *Najstarija poviest krčkoj, rabskoj, osorskoj, senjskoj i krbavskoj biskupiji*, Rim, 1867.

Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae spectantia, serie I., vol. IV., Budapest, 1889; vol. VII: *Mathiae Corvini Hungariae regis epistolae ad Romanos Pontifices datae*, Budapest, 1891.

Đuro ŠURMIN, *Hrvatski spomenici*, Zagreb, 1898.

Tadija SMIČIKLAS etc, *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, vol. II.-XVIII., Zagreb, 1904-1990.

Andrija RAČKI, Dijeceza Senjska prema dijecezi Modruškoj ili Krbavskoj, *KL* 59, (1908), 9, 97-99; 10, 110-112; 11, 121-123; 12, 134-136; 13, 145-147; 14, 157-159.

Lajos THALLÓCZI – Samu BARABÁS, *Codex diplomaticus comitum de Frangepanibus*, I.-II., Monumenta Hungaræ Historica, Diplomataria, XXXV, XXXVIII., Budapest 1910-1913.

Conradus EUBEL et alii, *Hierarchia catholica medii et recentioris ævi*, I.-VIII., Monasterii – Patavii, 1913-1979.

H. BASTGEN, *Die Neuerrichtungen der Bistümer in Österreich nach der Säkularisation*, Wien 1914.

Emilij LASZOWSKI, *Monumenta Habsburgica*, I.-III., MSHSM JAZU, 35, 38, 40, Zagreb, 1914-1917.

Ferdo ŠIŠIĆ, Rukovet spomenika o hercegu Ivanišu Horvatu i o borbi Hrvata s Turcima (1473-1496), *Starine JAZU*, br. 38 (1937).

Paulus LUKCSICS, *Diplomata Pontificum saec. XV, vol. II., Monumenta Hungariae Italica*, Budapestini 1938.

Makso PELOZA, Razvoj crkvenopokrajinske pripadnosti Senjske i Krbavsko-Modruške biskupije, *SZ*, VI. (1974-1975), str. 219-259; usp. također od istog pisca: *Riječka metropolija*, Rijeka, 1973; Isti, Historijat stvaranja Modruške biskupije sa sjedištem u Rijeci 1818-1822. godine, *Jadranski zbornik*, VII. (Rijeka 1969), str. 417-437.

Mihovil BOLONIĆ, Crkveni patronat na području Senjsko-modruške biskupije, *SZ*, V (1973), str. 218-319.

Josip BARBARIĆ i dr., *Camera Apostolica: Obligationes et solutiones, Camerale primo (1299-1560)*, Monumenta Croatica Vaticana 1, Croatica Christiana – Fontes 12, Zagreb – Rim, 1996.

Mile BOGOVIĆ, Veze Zagrebačke i Senjsko-modruške biskupije, *Zagrebačka biskupija i Zagreb 1094-1994*. (zbornik u čast kardinala Franje Kuharića), Zagreb 1995, str. 283-284; Crkveno ustrojstvo današnjeg područja Riječko-senjske nadbiskupije u srednjem vijeku, *RTČ*, IV. (1996), 2, str. 291-328; Sadržaji izvješća "ad limina" Senjske i Modruške ili Krbavske biskupije, *SZ*, XXIII. (1997), str. 161-196.

2. Tarsatica-Rijeka

Giovanni KOBLER, *Memorie per la storia della liburnica citta di Fiume*, vol. I.-III., Fiume 1896; Andrija RAČKI, Crkveno pitanje grada Rijeke, *KL*, 59

(1908), 15, 169-171; 16, 185-187; 17, 197-199; 18, 209-211; Luigi Maria TORCOLETTI, *Tarsatica ed i primordi di Fiume*, Palermo, 1950; Tatjana BLAŽEKOVIĆ, Postanak Riječke biskupije i njezino djelovanje, *Jadranski zbornik*, V. (Rijeka-Pula 1962), str. 139-152; Mile BOGOVIĆ, Fragmenti za povijest Riječke biskupije, u zborniku *Krbavska biskupija*, Rijeka, 1986, str. 292-298; Crkvene prilike u Rijeci i u biskupijama Senjskoj i Modruškoj ili Krbavskoj u Kožičićevo vrijeme. JAZU, *Zbornik radova o Šimunu Kožičiću*, Zagreb, 1991, str. 65-75; Isti, Trsatsko svetište i krbavski te senjsko-modruški biskupi. *Dometi*, XIV. (1991), 1-3, str. 1-5; Isti, Rijeka kao crkveno središte, zbornik *Sv. Vid*, Rijeka, 1995, str. 91-108; Isti, Ivan Kukanić – riječki župnik od 1897. do 1924, zbornik *Sveti Vid*, II., Rijeka, 1997, str. 217-232; Lujo MARGETIĆ, *Rijeka-Vinodol-Istra*, Rijeka, 1990.

3. Senjska biskupija

Ivan ČRNČIĆ, *Dvie razprave: Slovinski Sveti Jeronim u Rimu a Rieka; Drugo je Senj a drugo Segni*, Trst, 1868; Mile BOGOVIĆ, Prijelazno stoljeće Senjske Crkve (1450-1550), SZ, XVII. (1990), str. 69-92; isti, *Zvona*: 1. *Kada je osnovana Senjska biskupija?* (1984/3, 5); 2. *Zašto je senjski biskup 1248. putovao na papinski dvor?* (1984/5, 5); 3. *Prvi De Dominis na senjskoj biskupskoj stolici* (1984/9, 5); 4. *Senjski kaptol gubi pravo da bira biskupa* (1984/6, 5); 5. *Statuti senjskog kaptola 1380.* (1984/7-8, 5); 6. *Invazija stranaca u Senj – Andrija Drački* (1443-1456/7). (1984/10, 5); 7. *Senjska biskupija na rubu propasti* (1984/11-12, 5); 8. *Biskupije Senjska i Otočka u drugoj polovici 15. stoljeća* (1985/1, 5); 9. *Nemirni duh Franje Jožefića* (1985/2, 5); 10. *Dvije senjske epopeje* (1985/4, 5).

4. Krbavska ili Modruška

Kaptolski arhiv Zagreb, *Acta capituli antiqua*, sv. 13; Franjo RAČKI, Nêšto o premêštanju biskupske stolice iz Krbave u Modruš, *KL*, 8 (1857), 8, str. 57-60; M. PETRIČEVIĆ, Prijenos sijela biskupije Krbavske s Udbine u Modruš, *Nastavni vjesnik*, 17 (1909), 6, str. 409-424; Josip BARBARIĆ, Građa za povijest Krbavske biskupije u Arhivu Hrvatske, *Krbavska biskupija*, str. 247-270; Mile BOGOVIĆ, Pomicanje sjedišta Krbavske biskupije od Mateja Marute do Šimuna Kožičića Benje, u zborniku *Krbavska biskupija*, 41-81; isti, Crkveno ustrojstvo Like i Krbave u srednjem vijeku, *Zbornik Krbavska bitka i njezine posljedice*, Zagreb, 1997, 79-89; Milan KRUHEK, Topografija krbavske spomeničke baštine, zbornik *Krbavska bitka*, str. 99-129; Mile BOGOVIĆ, *Zvona*: 1. *Od hrvatskog do krbavskog biskupa* (1984/2, 5); 2. *Mirej senjski i Matej krbavski* (1984/4, 5); 3. *Krbavska biskupija u 13. stoljeću* (1986/1, 5); 4. *Krbavska*

biskupija u 14. stoljeću (1986/3, 5); 5. *Crkveni porez u Kravskoj biskupiji* (1986/4, 5); 6. 1460. *Modruš postaje sjedište biskupije* (1981/1, 4); 7. *Biskup Nikola Modruški veliki diplomat i humanist 15. stoljeća* (1981/2, 8). 8. *Kralj Matijaš Korvin prijeti papi raskolom zbog Modruške biskupije* (1981/3, 5); 9. *Katedrala kravskih biskupa* (1986/5, 5); 10. *Modruški biskup Kristofor bježi 1493. u Novi Vinodolski* (1981/5, 4); 11. *Zašto je biskup Šimun Kožičić došao u Rijeku* (1981/5, 5); 12. *Zadnji modruški biskupi* (1985/3, 5); 13. *Modruška sinoda u Bakru 1589.* (1983/5, 5); 15. *Kako preboljeti ranu iz 1493. godine?* (1993/12, 5).

5. Senjsko-modruška

Mile BOGOVIĆ, Vjersko-crkvena situacija u zapadnoj Hrvatskoj u Glavinicevo vrijeme, u *Zborniku radova o Franji Glavinicu*, JAZU, Zagreb 1989, str. 23-32; Marijina svetišta u Riječko-senjskoj nadbiskupiji nakon koncila, BS, LXIII (Zagreb, 1993), 1-2, str. 59-63.

6. Otočca

Karlo MIRTH, Biskupija u Otočcu, *Lika – hrvatska dika* (Lički godišnjak za 1993. godinu), Zagreb, 1992, str. 141-145; Mile BOGOVIĆ, Otočca biskupija. zbornik *Grad Otočac* 3, Otočac 1997, str. 27-45.

7. Biskupi

Tu su, dakako, nezaobilazni Farlati, Sladović i *Hierarchia catholica* (HC), a koristan je i gore spomenuti rukopis Jurja Belića-Ligatića. Za one koji su prethodno bili zagrebački kanonici v. Ljudevit IVANČAN, *Podaci o zagrebačkim kanonicima*. Rukopis u Arhivu HAZU, II d 243; uz životopis biskupa koji su slali izvješća u Rim navedena je i glavna literatura. Osim toga v. Mile BOGOVIĆ, Biskup Mirko Ožegović, SZ, XVII (1990), str. 249-260; Isti, *Zvona i HBL*: 1. *Biskup Agatić pokušava u Rijeci obnoviti Kožičićevu tiskarsku djelatnost* (1981/11, 5, HBL, I.); 2. *Sukob biskupa Marianija sa Zrinjskim i glagoljašima* (1981/12, 5); Andrija de Francisci, HBL IV; 3. *Bakranin Ivan Smoljanović – biskup senjski i modruški* (1982/1, 5); 4. *Čikulin i Dimitri* (1983/2, 5; HBL, III); 5. *Biskup Sebastijan Glavinic* (1982/5, 4, HBL, IV.); 6. *Martin Brajković – biskup banski namjesnik* (1982/2, 5, HBL, II.); 7. *Biskup Benedikt Bedeković 1704-1709.* (1982/5, 5, HBL, I.); 8. *Grof na senjskoj biskupskoj stolici – Adam Ratkaj 1709-1717.* (1982/6, 5); 9. *Godine plodnih nemira u biskupijama Senjskoj i Modruškoj – Nikola Pohmajević 1717-1730.* (1982/7-8, 5); 10. *Biskup Ivan Anton Benzoni 1730-1745.* (1982/9, 5, HBL, I.); 11. *Biskup Juraj Vuk Čolčić 1746-1764.* (1982/10, 5, HBL, III.); 12. *Biskup s carskoga dvora: Pijo Manza-*

dor 1764-1773. (1982/11, 5); 13. *Jozefinizam u biskupijama Senjskoj i Modruškoj* (1982/12, 5); 14. *Najduži biskupski staž – Ivan Krstitelj Ježić* (1983/1, 5); 15. *Senjski prosvjetitelj biskup Mirko-Ožegović 1833-1869.* (1983/2, 5); 16. *Biskup Mirko Ožegović – povodom 120. godišnjice smrti i 150. godišnjice Senjske gimnazije* (1989/10, 5); 17. *Treći biskup iz bakarske župe – Vjenceslav Soić* (1983/3, 5); 18. *Juraj Posilović – senjsko-modruški biskup i zagrebački nadbiskup* (1983/3, 5); 19. *Senjska sinoda 1906.* (1983/7-8, 5); 20. *Sazivač Senjske sinode 1906. – biskup Antun Maurović* (1983/6, 5); 21. *Biskup iz Krajevice Roko Vučić 1910-1914.* (1983/10, 5); 22. *Josip Marušić – biskup senjski i modruški 1915-1930.* (1983/11, 5); 23. *Dekanatska konferencija u Senju 1926. godine.* (1983/12, 5); 24. *Konačno jedan biskup iz unutrašnjosti – Ivan Starčević 1932-1934.* (1984/1, 5); 25. Msgr. dr. Viktor Burić, *Kana*, XIV. (1983), 9, 6-7; Marijan ŽUGAJ, *Franjevci konventualci biskupi u Senjskoj i Krbavskoj ili Modruškoj biskupiji*, CCP, br. 38 (1996), str. 45-72;

8. Pojedini krajevi

1) Senj

Mile MAGDIĆ, *Topografija i povijest grada Senja*, Senj, 1877; *Hrvatski kulturni spomenici*, 1, Senj (JAZU), Zagreb, 1940; Mile BOGOVIĆ, *Sv. Juraj i Senj*, SZ, XIX (1992), str. 25-33; Isti, *Senjska katedrala u biskupskim izvješćima i u postupcima izbora za biskupe*, SZ, XXII (1996), str. 81-94.

2) Lika, Krbava i Kordun

Radoslav LOPAŠIĆ, *Spomenici Hrvatske krajine I.-III.*, MSHSM, 15, 16, 20, Zagreb, 1884-1889; Isti, *Dva hrvatska junaka: Marko Mešić i Luka Ibrišimović*, Zagreb, 1888; Stjepan PAVIČIĆ, *Seobe i naselja u Lici*, Zbornik za narodni život i običaje JAZU, br. 41, Zagreb, 1962, str. 48-60; Franz Julius FRAS, *Cjelovita topografija karlovačke Vojne krajine*, Ličke župe, Gospić, 1988; Mile BOGOVIĆ, *Restauracija katoličke Crkve u Lici i Krbavi nakon oslobođenja od Turaka godine 1689*, SZ, XX (1993), str. 103-117; Isti, *Takozvani Glavinicev opis Like i Krbave iz 1696. godine*. CCP, 27 (1991), str. 117-128; Isti, *Zvona i drugi časopisi*: 1. *Crkva i narod biskupije Krbavske lii Modruške u tijeku minulih vijekova* (1986/7-8, 2); 2. *Čija je Lika?* (1989/1, 5); 3. *Lika i Krbava misijsko područje* (1989/2, 5); 4. *Obnova na ruševinama nekad cvatuće Crkve u Lici i Krbavi* (1988/12, 5); 5. *Katoličke župe u Lici i Krbavi od osnutka do 1723. godine* (1989/4, 5); 6. *Pravoslavci u Lici i Krbavi* (1989/3, 5); 7. *Usponi i uzmicanja Crkve u Lici, Krbavi i Kordunu od početaka do današnjih dana* (1989/7-8, 5); 8. *U slavu popa Marka Mešića* (1989/9, 5); 9. *Crkvena obnova u brinjskom i otočkom kraju do 1723. godine* (1989/5, 5); 10. *Kordun i njegova Crkva u zadnjih tristo godina* (1989/6,5), *Mostovi*,

Slunj, 1990, str. 95-99; 11. *Kako je nastala zajednica slunjskih župa ili slunjski dekanat* (Mostovi, I., Slunj, 1980/2, 8-9); 12. *Raseljavanje i naseljavanje katolika na području današnjeg Korduna* (Mostovi II., Slunj, 1981/1, 9-11); 13. Kapucini u obnovi Crkve u Lici (*Ljudima prijatelj – Leopold*, XIX/1989/2, 17-19); 14. Statistički pogled u naselja slunjskog dekanata od 1828. do 1916. godine (Mostovi, Slunj, 1987, str. 69-76); 15. Naši krajevi u vrijeme Vojne krajine (Mostovi, Slunj 1989, str. 95-99); Nenad MOAČANIN, Ime Gospić u svjetlu turskih izvora, CCP, XIV (Zagreb, 1990), br. 26, str. 51-53. O tome je pisao i Petar RUNJE u "Vili Velebita" br. 14 (21. listopada 1993), str. 13; Emanuel HOŠKO, Biskup Pijo Manzador i preuređenje župa u Lici i Krbavi, RTČ, III (1995), str. 269-279; Stjepan KR PAN, *Brinjski kraj u prošlosti i sadašnjosti*, Zagreb 1995; Zorislav HORVAT, Katedrala Sv. Jakova u Krbavi kraj Udbine, zbornik *Krbavska bitka*, 151-162. Mile BOGOVIĆ, u *Kani i Vili Velebita*: 1. Crkvena organizacija u Hrvatskom kraljevstvu, *Kana*, XXIII. (1992), 3, str. 42-44, *Vila Velebita*, br. 13 (1993), str. 16. Počeci hrvatske državne i crkvene povijesti; 2. Banska Hrvatska, *Kana*, XXIII. (1992), 4, str. 41-43; *Vila Velebita*, br. 14 (1993), str. 16 objavila je članak pod naslovom: Važnost Krbavske biskupije; 3. "Nalegoše na jazik hrvatski", *Kana*, XXIII. (1992), 5, str. 38-40; *Vila Velebita*, br. 15 (1993), str. 16. objavila je članak pod naslovom: Provala Turaka i bijeg krbavsko-modruškog biskupa; 4. Lika i Krbava 1689. oslobođene od Turaka. *Kana*, XXIII. (1992), 6, str. 39-41. *Vila Velebita*, br. 16 (1993), str. 24. objavila je članak pod naslovom: Vrijeme popa Marka Mesića, a drugi dio u br. 17 pod naslovom: Uprava biskupa Glavinića, str. 16; 5. Katolička Crkva u Lici, Krbavi i Kordunu u 18. stoljeću. *Kana*, XXIII. (1992), 7-8, str. 31-33; *Vila Velebita*, br. 18. i 19 (1993), str. 16; 6. Lika i njezina Crkva u 19. stoljeću, *Kana*, XXIII. (1992), 9, str. 35-37; *Vila Velebita*, br. 20 (1993), str. 16; 7. Lika i njena Crkva u prvoj polovici 20. stoljeća, *Kana*, XXIII. (1992), 10, str. 35-37; *Vila Velebita*, br. 21 (1993), str. 16 i br. 22, str. 16 nastavak pod naslovom: Euharistijski kongresi; 8. Crkva u Lici i Krbavi od 1941. do 1969. (naslov: Iskušenja i nade). *Kana*, XXIII. (1992), 11, str. 35-37; *Vila Velebita*, br. 23 i 24 (1993), str. 16, pod naslovima: Drugi svjetski rat i nakon njega, te: Ukidanje biskupije i prijedlog za obnovu; 9. Crkva u Lici i Krbavi od 1969. do 1992. (naslov: Došašće u ruševinama), *Kana*, XXIII. (1992), 12, str. 40-42. *Vila Velebita*, 25 (1993), str. 16 pod naslovom: Uoči i tijekom Domoinskog rata.

3) Modruš

Radoslav LOPAŠIĆ, *Hrvatski urbari*, Monumenta historico-juridica JAZU, vol. VI., Zagreb 1894; Milan KR UHEK – Zorislav HORVAT, *Castrum Thersan et civitas Modrussa, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, br. 16

(Zagreb 1990), str. 89-131. Uz taj rad valja pogledati u listu *Zvona*, 1993/6, str. 5 prikaz i nadopune; Zorislav HORVAT, Pregled sakralne arhitekture Modruša i okolice u srednjem vijeku, zbornik *Krbavska bitka*, str. 130-150.

4) *Vinodol i Grobinština*

Mile BOGOVIĆ, Crkva u Vinodolskom zakonu 1288. godine, RTČ, II. (1994), 1, str. 63-77; Isti, Crkvena prošlost Grobinštine, *Grobnički zbornik*, II., Rijeka 1992, str. 58-68; Isti, Grobnički kaptol, *Grobnički zbornik*, IV, Rijeka 1996, str. 76-84; Isti, *Zvona*: 1. Prošlost Crkve u Vinodolu (1967/4, 5); 2. Vinodolske župe (1987/10, 5); 3. Crkva u Vinodolskom zakonu 1288. (1986/2, 5); 4. Predavanje o Crkvi u Vinodolskom zakonu (1988/2, 5).

9. Kaptoli

a) *Senjski*

Ante GULIN, Javna djelatnost notarske kancelarije i kaptola u Senju tijekom srednjega vijeka, SZ, XV. (1988), 29-40; Isti, Srednjovjekovni Senjski kaptol i njegovi pečatnjaci i pečat senjskog biskupa Martina, SZ, XV (1988), str. 91-108; Mile BOGOVIĆ, Crkvene prilike u Senju u 14. stoljeću i Statut Senjskog kaptola SZ, XV. (1988) str. 15-28;

b) *Krbavsko-modruški*

Ante GULIN, Pečat prvog krbavskog biskupa Mateja i olovni pečat vjerojatno splitskog kaptola, *Krbavska biskupija*, str. 235-238; Isti, Krbavsko-modruški kaptol prije i poslije krbavske bitke, zbornik *Krbavska bitka*, str. 90-95; Mile BOGOVIĆ, Vinodolski kaptoli (*Zvona*, 1987/5, 5); Isti, Stolni kaptol u Vinodolu (*Zvona*, 1987/6, 7).

10. Redovništvo

Templari

Lelja DOBRONIĆ, *Viteški redovi*, Zagreb, 1984, str. 21-84; Ista, *Posjedi i sjedišta templara, ivanovaca i sepulkralaca u Hrvatskoj*, Rad JAZU 406 (Zagreb, 1984).

Benediktinci

Ivan OSTOJIC, Benediktinci u Hrvatskoj, sv. I.-III., Split, 1963-1964. Za naše područje v. sv. II., str. 201-214; Josip FRANČIŠKOVIĆ, Gdje je bila opatija Sv. Jurja, BS 15 (1927), str. 489-492; Benedicta CRISTOFOLI, *Pagine di storia fiumana e benedettina – Il monastero delle Benedittine di Fiume*, Fiume 1930;

Vladimir KRALJIĆ, Benediktinska opatija Sv. Križa u Senjskoj Dragi, SZ, VI. (1975), str. 77-60; Branko KRMPOTIĆ, Benediktinci u gradu Senju i okolici, SZ, VIII. (1980), 325-328.

Franjevci

Franjo GLAVINIĆ, *Origine della provincia Bosna Croazia*, Udine 1648, str. 21-41; Franjo Emanuel HOŠKO, Franjevci u Krbavskoj biskupiji, Zbornik *Krbavska biskupija*, str. 83-94; Mile BOGOVIĆ, Franjevci u biskupijama Senjskoj i Modruškoj ili Krbavskoj (*Zvona*, 1986/11, 5); Marijan ŽUGAJ, *I conventi dei Minori Conventuali tra i Croati dalle origini fino al 1500.*, Roma, 1989.

Dominikanci

Pavao TIJAN, Dominikanci u Senju i Senjskoj biskupiji, *Kalendar Gospine krunice*, IV (1937), str. 67-71; Stjepan KRASIĆ, Regesta pisama generala dominikanskog reda poslanih u Hrvatsku, *Arhivski vjesnik*, 17-18 (1974-1975), str. 157-246; 21-22 (1980), str. 201-321; Isti, Seraphinus M. CERVA, *Bibliotheca Ragusina*, izd. JAZU, Hrvatski latinisti 8a, priredio Stjepan Krasić, sv. I., Zagreb 1975; Isti, Hrvatska dominikanska kongregacija (1508-1587), BS, 41 (1971) str. 293-309; Isti, *Generalno učilište dominikanskog reda u Zadru ili Universitas Jadertina 1396.-1807.*, Filozofski fakultet, Zadar, 1996.

Pavlini

Marinko IVANKOVIĆ, u *Krbavska biskupija*, str. 95-102; Mile BOGOVIĆ, Pavlini u Senju, SZ, XV. (1988), str. 109-120; Isti, Pavlini u Crikvenici (*Zvona*, 1987/7-8, 5); Pavlini u Novom Vinodolskom (*Zvona*, 1987/9, 5).

Augustinci

Luigi Maria TORCOLETTI, *La chiesa e il covento degli agostiniani di Fiume*, Fiume, 1944; Mile BOGOVIĆ, Augustinci u Rijeci i Brinju (*Zvona*, 1987/1, 5).

Kapucini

Fran BINIČKI, Kapucini u Hrvatskoj – Karlobag i Lika, *Vrbhosna*, 1927/2, 33-35; Mile BOGOVIĆ, Kapucini u Rijeci i Karlobagu (*Zvona*, 1987/2, 5).

Kongregacije

Livija KIRN – Vincencija NOSIĆ, *Sestre milosrdnice u Rijeci*, Rijeka, 1980; Ancila JENDRIČKO – Dobroslava MLAKIĆ, *Život i djelo Marije Kozulić*, Rijeka, 1992.

11. Glagoljaštvo

Josip VONČINA, Četiri glagoljske listine iz Like, *Radovi Staroslavenskog instituta*, br. 2, Zagreb, 1955, str. 213-230; Marija PANTELIĆ, Glagoljski kodeksi Bartola Krbavca, *Radovi Staroslavenskog instituta*, br. 5, Zagreb, 1964, str. 5-98; Ista, Senjski Lobkoviczov glagoljski kodeks iz 1359. – Prototip srednjovjekovnih "Liber horarum" za laike, SZ, VIII. (1980), 355-368; Ista, Kulturni ambijent i djelovanje Blaža Baromića, pisca i štampara glagoljskih knjiga, SZ, VI. (1975), 31-44; Ista, Senjski Lobkoviczov psaltir iz 1359, SZ, XVIII (1991), 109-128; Mihovil BOLONIĆ, Stoljetne veze krčkih i senjskih glagoljaša, SZ, VI. (1975), str. 81-110; Vjekoslav ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi Jugoslavenske akademije*, I-II., Zagreb. 1969-1970; Anđelko BADURINA, Glagoljska iluminatorska djelatnost Senja, SZ, VIII. (1980), 377-388; Branko FUČIĆ, Glagoljski spomenici, Djela JAZU, br. 57, Zagreb, 1982; Vladimir KRALJIĆ, Novi arhivski nalaz o glagoljskoj tiskari u Senjskoj Dragi, SZ, VI. (1974), str. 77-80; Anica NAZOR: Senjska Spovid općena kao izvor Akademijina rječnika Hrvatskog ili srpskog jezika, SZ, VIII. (1980), 369-376; Ista, O potrebi kritičkih ili faksimiliranih izdanja Senjske glagoljske tiskare, SZ, VI. (1975), 15-22; Ista, Glagoljski rukopisi s vinodolskog područja, *Novljanski zbornik*, III. (Novi Vinodolski, 1995), str. 43-51; Petar RUNJE: Ambroz Kacitić iz Dubovika rodom Kolunić – javni bilježnik, SZ, XV, 157-160; Isti, Svećenici glagoljaši Like u području Zadra krajem 14. stoljeća, RTČ, IV. (1996), 1; Veze krbavsko-ličkih glagoljaša s Dalmacijom u 15. stoljeću, Zbornik *Krbavska biskupija*, Rijeka-Zagreb, 1988, str. 113-121; Stjepan DAMJANOVIĆ, Problematika hrvatskoglagoljskog brevijara iz godine 1491, SZ, XIX. (1992), 117-124; Orsolya SZENTESI-ŽAGAR: Oszkár Asbóth: Senjski glagoljaki misal iz 1494, SZ, XXIII. (1996), 59-84; Pavao TIJAN, Gdje je bila hiža arhižakna Silvestra Bedričića u kojoj je 1507/8. djelovala Senjska glagoljska tiskara, SZ, XXI. (1994), 109-116; Mile BOGOVIĆ, *Glagoljica u Senju*, Senj 1994; Isti, Počeci i uspon glagoljice u Senju, RTČ, II. (1994), 2, str. 157-175. Isti, Staroslavenska liturgija u biskupijama Senjskoj i Modruškoj u 19. stoljeću i Parčićev misal, RTČ, I. (1993), 2, str. 209-225; (Ogranak Matice hrvatske u Zadru objavio je isti članak u posebnom broju *Zadarske smotre* XLII. Zadar 1993, br. 3, str. 63-77); Isti, 500 godina hrvatskog brevijara Blaža Baromića, *Zvona*, 1993/5, str. 5; Isti, Blaž Baromić utemeljitelj Senjske glagoljske tiskare 1494. godine, *Istarska danica*, 1995. (Pazin, 1994), str. 66-69; Isti, Glagoljica na području Senjske i Modruške ili Krbavske biskupije, *Vila Velebita*, br. 55 (1997), str. 16. Misal – u povodu 500. obljetnice Senjskog glagoljskog misala, *ZOV*, I. (Ogulin, 1994), 3, str. 20-23; Isti, *Zvona*: Glagoljica u Rijeci (1993/7, 5); Pop glagoljaš – živjeti vjeru u narodu. (1983/9, 3); Kako je glagoljica došla u

Senj, (1994/5), 5; Okolnosti u kojima je papa uključio 1248. senjskog biskupa u glagoljaški kler, (1994/6, 5, 9); 500. godišnjica Senjske glagoljske tiskare, (1994/3, 5); Je li senjski zlatar Martin Živković bio ujedno i tiskar 1494-1496. godine, (1995/1, 5); Proslava Senjskog glagoljskog misala (kronika), RTČ, III. (1995), 1, str. 170-175;

12. Graditeljstvo

Josip FRANČIŠKOVIĆ, Stolna crkva u Senju sa zvonikom iz 1000. godine, *BS*, XV. (1927), str. 417-432; Isti, Posveta stolne crkve u Senju, *BS*, XX. (1932), str. 83-87; Melita VILIČIĆ, Arhitektonski spomenici Senja, *Rad JAZU*, 360, Zagreb, (1971), str. 97-104; Ista, Grafička rekonstrukcija katedrale Sv. Marije u Senju, *SZ*, III. (1967-1968), str. 54-87; Ista, Kakvu namjenu dati prostoru porušene crkve Sv. Franje u Senju, *SZ*, IV. (1970), 223-240. Anđela HORVAT, O srednjovjekovnoj sakralnoj umjetnosti Like, u zborniku *Arheološka problematika Like*, Split, 1975, str. 127-140; Zorislav Horvat, Crkva Sv. Marije Magdalene u Otočcu, *SZ*, XIX. (1992), str. 47-56; Milan KRUHEK – Zorislav HORVAT, Sakralna arhitektura na području Krbavsko-modruške biskupije, *Krbavska biskupija*, str. 185-238; Radmila MATEJČIĆ, Pregled kulturno-povijesnih spomenika Vinodola, *Vinodolski zbornik*, II., Crikvenica 1981, str. 249-281; Ista, Sakralna i profana arhitektura na području stare župe Vinodol, *Vinodolski zbornik*, V, Rijeka 1988, str. 249-252; Mile BOGOVIĆ, Senjska katedrala u biskupskim izvješćima za Rim i u postupcima za biskupska imenovanja, *SZ*, XXII. (1995), str. 81-94.

13. Sjemenište i škole

Andrija RAČKI, Stogodišnjica Senjskog sjemeništa (1806-1906), *KL*, 57. (1906), 1, 2-5; 2, 13-15; 3, 25-27; Josip FRKOVIĆ, Počeci sjemeništa, *Zvona*, 1982/4, str. 6; Mile BOGOVIĆ, Studij teologije u povijesti naše mjesne Crkve, RTČ, V. (1997), 1, str. 216-224. Sjemenište i Teologija u povijesti naše mjesne Crkve, 1996/11, str. 4; Isti, Senjska gimnazija od osnutka do smrti biskupa Mirka Ožegovića (1725-1869), *SZ*, XVI. (1989), str. 3-30; Isti, Prilozi za povijest Riječke gimnazije iz Biskupskog arhiva u Senju, *Zbornik radova s dvodnevnog znanstvenog skupa uz 365. godinu osnutka Gimnazije*, Rijeka 1993, str. 17-36; Ivan DEVČIĆ, Senjsko bogoslovno učilište, *SZ*, XVI. (1989), 62-69; Povijest sjemeništa u Rijeci – od niže gimnazije do teološkog učilišta, zbornik *Sv. Vid*, I. (Rijeka, 1995), str. 127-134; Isti, Nasilno zatvaranje sjemeništa u Rijeci prije četrdeset godina, u zborniku *Sv. Vid*, II. (Rijeka, 1997), str. 233-240.

14. Župe

Neke župe već imaju svoje monografije: Trsat (Andrija RAČKI, *Povijest grada Sušaka*, Sušak 1929), Delnice (*Delnice – 150 godina župne crkve*, Zagreb, 1975), Gospić (*Crkva u prošlosti Gospića*, Gospić, s.a.), Drežnik, Vaganac i Korenica (*Spomenica župa Drežnik-grada, Vaganca i Korenice*, Drežnik-grad, 1983), Zagorje (Ante LUKETIĆ, *Zagorje kod Ogulina. Mjesto i župa*, Zagorje, 1994), Otočac (opširan članak Mile Rajkovića /*Župa Otočac*/ u zborniku *Grad Otočac 3*, Otočac 1997, str. 47-83), Kraljevica (Josip BURIĆ, *Iz prošlosti Kraljevice*, Kraljevica, 1990), Baške Oštarije (Ante RUKAVINA, *Baške Oštarije i šira okolica*, Zagreb 1991), Krasnarsko svetište (Ante RUKAVINA, *Zvona ispod zvijezda*, Ličke župe, Gospić, 1989, str. 20-34); Lađevac (Zdenko SKENDER, *Lađevac*, Zagreb, 1977; prošireno izdanje, Lađevac, 1985).

Druge imaju svoje župne listove ili godišnjake, pa je u njima prisutna povijest župe (*Župna panorama* i *Mostovi* za župe slunjskog dekanata, *Ličke župe* za župe u Lici, ZOV, za župe ogulinskog dekanata).

Mile BOGOVIĆ, *Zvona*, i neki drugi listovi (navedeni u zagradama): Bakar (1983/3, 6; 1988/7-8, 5; 1993/10, 5), Bakarac (1983/3, 6), Bribir (1987/11, 5), Boričevac (1996/10, 7), Cernik (1983/3, 6), Cetingrad (*Župna panorama*, VIII., Slunj, 1976/2, 4-5, 8-9), Crikvenica (1988/1, 5), Cvitović (*Zvona*, 1990/10, 5; *Mostovi*, katolički godišnjak slunjskog dekanata za 1991, str. 78-84), Čabar (1993/7-8, 5; nešto izmijenjen tekst objavljen je u *Novom listu* u rubrici "Gorski kotar" u tri nastavka: 14, 15. i 16. rujna 1993), Drežnik (1985/5, 5), također *Mostovi* II. (Slunj, 1981/2, str. 7-8), Drivenik (1988/5, 5), Generalski Stol (1995/2, 5), Grižane 1769. (1988/3, 5), Grobnik (1988/9, 5; 1983/3, 6), Hreljin (1983/3, 7; 1988/6, 5), Jelenje (1990/11, 5), Karlobag (1991/5, 5), Korenica (*Mostovi* 1997, str. 183-194. U *Zvonima* 1997/2 na str. 5 dio o Plitvicama pod naslovom: Planovi o gradnji crkve na Plitvicama; 1997/3, 12), Kraljevica (1991/1, 5), Krasica (1983/3, 6), Krasno (1991/6, 5), Krivi Put (*Zvona*, 1990/9, 5); Tužaljke nad Krivim putem ili umiranje našega sela (*Zvona*, 1987/2, 7), Kukuljanovo (1983/3, 6), Ledenice (1988/4, 5), Lešće na Dobri (1992/9, 5; 1992/10, 5), Modruš (1993/6, 5), Mrkopalj (1991/7-8, 5), Novi Vinodolski (1987/11, 5), Ogulin (ZOV I, Ogulin 1994, 2, str. 3-6, Oštarije kraj Ogulina (1976/10, 6); Praputnjak (1989/11, 5; 1983/3, 6), Rakovica (*Mostovi* za 1987, str. 79-84), Saborsko (1995/6, 5), Selce (1993/2, 5), Slunj (*Župna panorama*, 1974/2, 15-16; *Mostovi* 1983/1, 11-13); 1992/4, 5; 1994, str. 189-193, Sv. Jakov Šiljevića ili Jadranovo (1991/9, 5), Sv. Jelena u Dramlju (1991/10, 5), Sv. Juraj (1991/4, 5), Škrljevo (1983/3, 8), Tribalj (1990/7-8, 5), Trsat (1988/10, 5), Udolina 1 (1996/12, 12), Vratnik (1990/12, 5), Zlobin (1983/3, 7).

15. Bratovštine

Josip FRANČIŠKOVIĆ, Zaboravljene senjske bratovštine, BS, XX. (Zagreb, 1932), str. 259-262; Irvin LUKEŽIĆ, Braščina Svete Marije Tapačke, *Grobnički zbornik*, III. (Rijeka, 1992), str. 71-77; Željko BARTULOVIĆ, Pravni aspekt srednjovjekovnih bratovština sa osvrtom na Rijeku, u zborniku *Sv. Vid*, I. (Rijeka, 1995), str. 109-125; Isti, Srednjovjekovne bratovštine s osvrtom na Brašćinu Svete Marije Tapačke na Grobniku, *Grobnički zbornik*, IV. (Rijeka, 1996), str. 90-109.